

Vilniaus universitetas

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

ŠIUOLAIKINĖS POLITIKOS STUDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

Adelė Kaukaitė

II kurso studentė

**DORYBĖS SAMPRATA ŠIUOLAIKINĖS DEMOKRATIJOS TEORIJOJE:
ALTERNATYVA A. MACINTYRE POZICIJAI**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: dr. Gintas Karalius

Vilnius, 2021

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(v., pavardė)

.....

(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....

(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas *Dorybės samprata šiuolaikinės demokratijos teorijoje: alternatyva A. MacIntyre pozicijai* yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Adelė Kaukaitė

Kaukaitė A., Dorybės samprata šiuolaikinės demokratijos teorijoje: alternatyva A. MacIntyre pozicijai: Šiuolaikinės politikos studijų programos magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas dr. G. Karalius. – Vilnius, 2021. – 66 p.

Reikšminiai žodžiai: dorybių etika, demokratija, suverenas, bendroji valia, visuomenė.

Darbe nagrinėjamas dorybių etikos ir šiuolaikinės demokratijos teorijų santykis, atsispiriant nuo Alasdair MacIntyre teorijų. Siekiama pateikti alternatyvų minėtų konceptų santykio vertinimą, nei pateikia MacIntyre, įtraukiant dvi svarbias ir filosofo išsamiai nenagrinėtas sąvokas – demokratiją ir suvereną. Dorybių etikos vertinimai šiuolaikinėse demokratijos teorijose nėra išsamiai ištirti, neretai tiesiog pabrėžiant šių konceptų teorinį nesuderinamumą. Tai lemia tiek įvairias teorines įtampas, tiek iš jų kylančias etines problemas praktinėje politikoje. Siekiama parodyti, jog išsami šiuolaikinės demokratijos teorijų ir jai būtinos suvereno sąvokos analizė gali padėti geriau suprasti dorybių etikos ir šiuolaikinės demokratijos teorines įtampas. Išanalizavus MacIntyre dorybių etikos ir politikos teorijas, pamatyta, jog filosofas neskiria pakankamai dėmesio šiuolaikinės demokratijos teoriniam supratimui ir dėl to iki galo neįvertina demokratijos santykio su dorybių etika. Darbe atlikta šiuolaikinės demokratijos sampratos analizė nurodo, jog MacIntyre taip pat referuoja į panašias problemas, dėl to galima teigti, jog autoriaus filosofijai suprasti reikalinga demokratijos sampratos analizė. Darbe įvedama šiuolaikinės demokratijos teoriniam turiniui suprasti būtina suvereno sąvoka, siekiant rasti alternatyvų būdą naujai įvertinti šiuolaikinės demokratijos ir dorybių etikos teorinę įtampą. Daromos išvados, nepaisant to, jog šiuolaikinės demokratijos bei klasikinės dorybių etikos teorijos iš pirmo žvilgsnio atrodo nesuderinamos, detali šių teorijų analizė, įtraukus šiuolaikinei demokratijos sampratai būtiną suvereno sąvoką, leido pamatyti, jog jau ir teorinėje plotmėje dorybių etika ir šiuolaikinė demokratija gali būti vienas kitą paaiškinantys ar papildantys aspektai.

Turinys

Įvadas.....	6
Pirma dalis	11
Alasdair MacIntyre dorybių etikos demokratijoje kritika.....	11
Dorybių etika (MacIntyre, Aristotelis).....	11
MacIntyre politinė teorija.....	16
Antra dalis	23
Šiuolaikinės demokratijos samprata	24
Tocqueville demokratijos teorija (lygybės idėja).....	24
Bockenforde demokratijos teorija (substancialumo problema)	27
Marcuse demokratijos teorija (visuomenės santykis su valdžios institucijomis).....	31
Dorybių etika liberalios demokratijos teorijose.....	35
Trečia dalis	41
Suvereno sąvokos apibrėžimai ir problemos	42
Suvereno sampratos reikšmė politinėje teorijoje	42
Kritiškas demokratijos ir suvereno santykis.....	44
Suverenas demokratijoje (bendroji valia)	48
Demokratinio suvereno samprata kaip atsakas MacIntyre teorijos trūkumams	51
1. Bendrojo gėrio ir demokratijos substancialumo problema	51
2. Politinio autoriteto ir individualios laisvės problema	53
Suvereno santykis su dorybių etikos teorijomis	56
Išvados.....	59
Literatūros sąrašas	62
Summary.....	65

Ivadas

Istoriškai ir konceptualiai dorybių etika yra klasikinės minties produktas, tačiau šiuolaikinėje politikoje tai vis dar yra tiek teoriškai, tiek praktiškai aktuali tema. Dorybių etikos klausimas nėra dingęs iš įvairių politinių bei akademinių diskusijų. Vis dažniau kylantys populistiniai judėjimai taip pat pabrėžia ne tik atstovaujamosios demokratijos problematiką, bet ir kelia politikų doros ir moralės klausimus, siekdami delegitimizuoti valdžią.¹ Visuomenės susiskaldymas įvairiais moraliniais klausimais taip pat skatina svarstyti, ar galima rasti tam tikrą bendrą etinį dorovės pagrindą, kuriuo būtų galima vadovautis šiuolaikiniame pasaulyje.

Alasdair MacIntyre yra vienas žymiausių šių laikų filosofų, nagrinėjusių dorybių etiką, gana kritiškai ir griežtai pasisakęs prieš dorybių etikos veikimą šiuolaikinėse valstybėse. Alasdair MacIntyre savo dorybių etikos teorijoje identifikuoja realias šiuolaikinės demokratijos teorijų problemas, kurios lemia šių teorijų nesuderinamumą su klasikine dorybių etikos samprata. Visgi, nepaisant to, jog filosofas tiksliai nurodo modernios politikos problemas, jo itin kritinis požiūris į modernias valstybes lemia ir tam tikras teorijos spragas. MacIntyre kritikuoja modernias valstybes per klasikinės dorybių etikos prizmę, ir išryškina priežastis, dėl kurių šiuolaikinėse valstybėse negali veikti dorybių etika. Dėl šios priežasties MacIntyre dorybių etikos teorija šiame darbe pasirinkta kaip atspirties taškas dorybių etikos analizei šiuolaikinės demokratijos kontekste. Kritiška MacIntyre dorybių etikos ir politinės teorijos analizė leidžia išryškinti šių teorijų silpnąsias vietas ir, papildant MacIntyre, nauju kampu pažvelgti į dorybių etikos galimumo klausimą šiuolaikinėje demokratijoje.

Nors teoretikai gausiai kalba apie moralę ir jos problemas šiuolaikinės demokratijos kontekste, dorybių klausimas demokratijos teorijose nėra sutinkamas labai dažnai. Dalis autorių visgi atkreipia dėmesį į tai, jog demokratijos kontekste dorybių etikos klausimai yra itin svarbūs. Michael Slote² yra vienas iš šiuolaikinių teoretikų, nagrinėjantis dorybių etiką. Dorybės, anot jo, yra politinio autoriteto pateisinimo (legitimavimo) priežastis. Jo dorybių etikos suvokimas nukreiptas į užuojautą kaip motyvuojantį veiksnį, kuris susijęs su universaliu geraširdiškumu ir socialiniais ryšiais, paremtais empatija kitiems. Rosalind Hursthouse³ taip pat atkreipia dėmesį į tam tikrą tęstinį ryšį tarp dorybių etikos teorijų bei politikos. Pasak filosofės, negalima kalbėti apie įstatymų leidybą politikoje, neturint omenyje teisingumo dorybės, kuri savo ruožtu neišvengiamai susijusi ir su politinio autoriteto klausimu, mat kažkas gali spręsti, kas yra teisinga, o kas ne. Minėti autoriai kalba apie dorybių etikos ir politinio autoriteto ryšį, keldami klausimą, kaip dorybių etika gali pateisinti politinės galios legitimumą. Tai įrodo, kad ryšys tarp šių konceptų iš tiesų yra svarbus klausimas dorybių etikos

---

¹ Cas Mudde, „The Populist Zeitgeist“, *Government and Opposition* Ltd, Autumn 2004: 541-563, 556.

² Daniel C. Russell, „The Cambridge Companion to Virtue Ethics“, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 270.

³ Rosalind Hursthouse, „On Virtue Ethics.“ Oxford: Oxford University Press, 1999, 8.

teorijoje. Ronald Dworkin pabrėžia demokratijos teorijų dualumą, mat vienos orientuotos į visiškai procedūrinius demokratijos apibrėžimus, o kitos analizuoja fundamentalius klausimus.⁴ Dworkin teigia, kad, nepaisant populiarumo, vien procedūrinė demokratijos forma nėra pakankama – reikia atsigręžti ir į substancialius klausimus. Dworkin pastebi ir tai, kad žmogus savo gerą gyvenimą pasiekti gali tik bendruomenėje, t.y. žmogaus gerovei svarbu visuomenės gerovė.⁵ Visgi, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad čia svarbu ne altruistinė pozicija, paaukojant savo interesus dėl bendrojo gėrio, o integrali pozicija – suvokiant, kad savi interesai gali būti išpildyti tik tada, kai išpildomas visos bendruomenės interesas.

Kita dalis autorių teigia, kad šiuolaikinėse demokratijose dorybės klasikine prasme apskritai nebeegzistuoja ir negali egzistuoti (Alasdair MacIntyre), arba tai, jog pati demokratija yra tuščia samprata, kas iš esmės suponuoja neįgalumą kalbėti apie dorovinį turinį (Claude Lefort, Carl Schmitt). Michel Foucault⁶ kalba apie tai, kad žmonės yra įsukti į pavergimo mechanizmą, anot jo, gyvename panoptinėje visuomenėje, kurioje kontrolė ir stebėjimas dominuoja kasdienės gyvenimo sferas. Jean Baudrillard⁷, panašiai kaip ir Foucault, kalba apie individualių laisvių suvaržymus. Baudrillard kalba apie technologinę visuomenę, kurioje substanciniai klausimai (tokie kaip dorybės, prigimtis ar racionalumas) yra netekę prasmės dėl techninio formato, kuris struktūruoja tikrovės pažinimo galimybes. Baudrillard įveda hipertikrovės sampratą⁸, kurioje mums pažini socialinė tikrovė tėra simuliakrai. Baudrillard kalba apie tai, kad nebeįmanoma atskirti realaus pasaulio nuo simuliacinių vaizdinių, nes šie tapę daug tikresni už tą realų pasaulį. Šių autorių teorijose dorovė tampa pavergimo įrankiu. Šalia Baudrillard ir Foucault teorijų galima paminėti ir Marcuse⁹, kuris šiuolaikinėje demokratijoje mato vienmatės visuomenės problemą, kurioje individų sąmoningumas ir laisvė yra pavergti technologinio diskurso ir fiktyvių jausmų bei poreikių.

Kita dalis teoretikų, nors irgi neskiria pakankamai dėmesio dorybių klausimui demokratijos teorijų kontekste, į demokratiją žvelgia iš palankesnės perspektyvos. Jurgen Habermas teigia, jog demokratinėse bendruomenėse neišvengiamai turi veikti tam tikra etika mat ji būtina individų tarpusavio santykiams.¹⁰ Habermas pozityviai vertina egalitarinius demokratijos principus ir mato juos ne kaip autoriteto ar moralinio pagrindo stoką (kaip anksčiau minėti autoriai), bet veikiau kaip

---

⁴ Ronald Dworkin, „Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality“, Harvard University Press, 2002, 189.

⁵ Ten pat, 224.

⁶ Michel Foucault, and Paul Rabinow. „The Foucault Reader“, New York: Pantheon Books, 1984, 206-2014.

⁷ Richard J. Lane, „Jean Baudrillard“. Routledge, 2007, 43.

⁸ Ten pat, 86.

⁹ Herbert Marcuse, „One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society“. Boston: Beacon Press, 1991.

¹⁰ Jurgen Habermas, „Morality and Ethical Life: Does Hegel's Critique of Kant Apply to Discourse Ethics?“, NORTHWESTERN UNIVERSITY LAW REVIEW 83(1-2): 38-53, Fall 1988- Winter 1989, 43.

teisingą normatyvinį kelią. Nadia Urbinati¹¹ taip pat išreiškia palankumą pagrindinėms demokratijos idėjoms ir principams, visuomenės lygybei, bei mato pozityvią demokratiškos visuomenės ateities viziją. Ji mėgina spręsti teorinius prieštaravimus tarp liberalizmo ir demokratijos (t.y. ginčijasi su Carl Schmitt teorijomis). Jos mintis, kad demokratijos teorinės problemos pernelyg dramatinės, ir jas galima apmąstyti istorine analize.

Tiek pesimistinis, tiek pozityvus požiūris į demokratijos ir demokratiškos visuomenės ateitį stokoja dėmesio dorybių sąvokos tyrimui ir jų vaidmens demokratijos supratimui. Kritikai veikiausiai atmeta bet kokias dorovinio pagrindo galimybes, o demokratijos šalininkai telkia dėmesį į praktinius demokratijos veikimo aspektus ir dorybių klausimas jiems aktualus tik tiek, kiek tai susiję su demokratiškos visuomenės veikimo užtikrinimu. Šalia to svarbu paminėti, kad į daugumą minėtų problemų žiūrima iš demokratiškos idėjų ir liberalizmo idėjų priešpriešos taško. Nors tiesiogiai apie dorybes demokratijos teorijose kalbama nedaug, dorybių samprata vienokia ar kitokia forma yra aktuali. Dorybių etiką tiesiogiai nagrinėjančios teorijos (MacIntyre, Hursthouse) per mažai dėmesio skiria (arba išvis neskiria) demokratijos supratimui. Autoriai kalba apie esamą problemišką demokratijos situaciją, tačiau nepateikia savo demokratijos kaip politinio režimo interpretacijų. Aiškiai nesuvokiant demokratijos, dorybių etikos kritika atrodo nepakankamai įtikinanti. Dorybių etiką analizuojantys autoriai šiuolaikinės demokratijos kontekste, pvz. Alasdair MacIntyre, kuria itin neigiamą šiuolaikinės politinės realybės vaizdinį. Taip yra dėl to, jog per mažai dėmesio yra skiriama demokratijos sampratos analizei, arba, ji vertinama tik iš antagonistinės perspektyvos. Pats MacIntyre taip pat kritikuoja esamą politinę realybę, per šiuolaikinės visuomenės kritiką, nepasiūlydamas jokios alternatyvios pozicijos ar potencialaus būdo reabilituoti dorybių etiką moderniose valstybėse. Kadangi filosofas nepasiūlo jokios demokratijos analizės, jo dorybių etikos teorija atrodo neišbaigta.

Demokratijos analizės įtraukimas į MacIntyre dorybių etikos teoriją leidžia tikėtis nauju būdu pamatyti autoriaus nurodytas modernios politikos problemas. Demokratijos sampratos apibrėžimui pasirinkti žymiausi šiuolaikinės politinės filosofijos atstovai, nagrinėję demokratiją iš skirtingų kritinių perspektyvų. Alexis de Tocqueville¹² pasirinktas kaip vienas iš demokratijos pradininkų, Herbert Marcuse¹³ bei Ernst Bockenforde¹⁴ teorijos pasirinktos norint išanalizuoti šiuolaikinės demokratijos teorinę problematiką tiek iš kairiosios, tiek iš liberaliosios politinės minties pozicijos.

---

¹¹ Nadia Urbinati, „Representation as Advocacy: A Study of Democratic Deliberation“, *Political Theory*, Dec., 2000, Vol. 28, No. 6 (Dec., 2000), pp. 758-786, 759.

¹² Tocqueville, Alexis de, „Democracy in America“, Pennsylvania State University, 2002.

¹³ Herbert Marcuse, „One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society“. Boston: Beacon Press, 1991.

¹⁴ Bockenforde, Ernst Wolfgang, Mirjam Künkler, Tine Stein, and Thomas Dunlap. „Constitutional and political theory: selected writings“. Oxford University Press, 2017.

Skirtingos teorinės prieigos prie demokratijos sampratos analizės leidžia aiškiau suvokti šiuolaikinės demokratijos pagrindinių idėjų reikšmę ir svarbą. Be to, visi pasirinkti autoriai daugiau ar mažiau užsimena apie etinių bei dorovinių klausimų svarbą politiniams režimams, kas MacIntyre teorijos perinterpretavimo kontekste yra svarbus kriterijus.

MacIntyre remiasi Aristoteline dorybių etika, kuri veikė polyje, t.y. politinėje bendruomenėje. Norint į dorybių etikos teoriją įtraukti demokratijos sąvoką, būtina demokratiją matyti kaip politinį režimą. Demokratijos sąvoka yra labai plati, todėl reikia būdo ją sukonkretinti. Demokratiją šiame darbe reikia matyti ne kaip visuomenės tipą, o kaip politinį režimą. Kitaip negalima jos lyginti su dorybių etika, t.y. nėra politiškumo. Tą padaryti leidžia suvereno sąvokos įtraukimas. Jis leidžia konkretizuoti demokratijos sąvoką, ją matant kaip politinį režimą, ir atsiribojant nuo kitokių, šiam darbui netinkamų, jos sampratų. Suvereno sąvoka leidžia apibrėžtai kalbėti apie demokratiją ir leidžia įtraukti demokratiją į dorybių etikos tyrimą. Tai gali padėti rasti alternatyvų šiuolaikinės demokratijos ir dorybių etikos santykio paaiškinimą, nei pateikia Alasdair MacIntyre. MacIntyre dorybių etikos teorijai trūksta politiškumo dėmens, kurį gali suteikti suvereno samprata. Christian Reus-Smit, analizuodamas tarptautinių santykių teorijas bei valstybės ir moralės santykį, pastebėjo tai, jog, norint suprasti valstybės moralinius klausimus, svarbu atkreipti dėmesį į valstybės suverenumą.¹⁵ Anot jo, konstruktyvistai teigia, jog suverenumo principas leidžia suprasti valstybės socialinę tapatybę.¹⁶ Be suvereno sąvokos negalima suprasti demokratijos etinio poveikio. Suvereno sąvoka pati nieko apie dorybes nesako, bet leidžia kalbėti apie dorybių ir demokratijos ryšį. Be to, ji yra būtina demokratijos supratimui (Rousseau, Schmitt), nes leidžia apibrėžčiau kalbėti apie demokratijos etinę bei moralinę reikšmę. Naujas būdas pažvelgti į dorybių etikos problematiką demokratijos teorijose, įtraukiant suvereno sampratą, leidžia teisingiau suprasti šį santykį. Taip pat leis įsitikinti, ar MacIntyre išvada apie dorybių etiką nesikeičia, įtraukus demokratijos analizę.

Šio darbo tikslas yra kitu kampu įvertinti Alasdair MacIntyre dorybių etikos teoriją, įtraukiant į analizę dvi jo nenagrinėtas sąvokas – demokratiją ir suvereną. Šios sąvokos yra svarbios, nes be jų analizės daromos išvados apie modernią politiką neatrodo pakankamai įtikinamos. Šiame darbe norima parodyti, jog dorybių etikos diskusijai šiuolaikinėse demokratijose svarbu aiškiai suprasti šiuolaikinės demokratijos teoriją ir jos pagrindines idėjas bei principus.

---

¹⁵ Christian Reus-Smit, „The Moral Purpose of the State: Culture, Social Identity, and Institutional Rationality in International Relations“, New Jersey: Princeton University Press, 1999, 10.

¹⁶ Ten pat, 29.

Tyrimo uždaviniai (darbo struktūra).

1. Pristatyti Alasdair MacIntyre dorybių etikos ir demokratijos sampratas, išryškinant pagrindinius šiuolaikinės demokratijos ir dorybių etikos santykį aiškinančių teorijų trūkumus.
2. Išanalizuoti šiuolaikinės demokratijos sampratą (remiantis Tocqueville, Bockenforde ir Marcuse teorijomis), atsižvelgiant į pirmoje dalyje išryškintą MacIntyre kritiką šiuolaikinėms valstybėms. Išskyrus pagrindinius šiuolaikinės demokratijos principus, galima pabandyti atsakyti į MacIntyre pabrėžtą kritiką moderniajai politikai. Pristatyti (alternatyvias MacIntyre) teorijas, kuriose kalbama apie dorybes šiuolaikinėje demokratijoje, nurodant jų trūkumus paaiškinti šiuolaikinės demokratijos ir dorybių etikos teorinio suderinamumo įtampas.
3. Į dorybių etikos ir šiuolaikinės demokratijos santykio analizę įtraukus suvereno sampratą (pagrindė remiantis Rousseau teorija, taip pat atsižvelgiant į Schmitt, De Maistre bei Lefort teorijas), išnagrinėti dorybių etikos ir šiuolaikinės demokratijos santykį. Persvarsčius šiuolaikinės demokratijos teorijas kartu su suvereno sampratos analize, galima naujai pažvelgti į šiuolaikinės demokratijos teorijų ir dorybių etikos teorijų įtampą.

Šio darbo tikslo ir uždavinių įgyvendinimui darbas suskirstytas į tris pagrindines dalis. Pirmoji dalis skirta Alasdair MacIntyre dorybių etikos ir politikos teorijų pristatymui ir aiškinimams; antroji dalis skirta šiuolaikinės demokratijos sampratą aiškinančių teorijų analizei (Tocqueville, Bockenforde, Marcuse) bei dorybių etiką šiuolaikinėje demokratijoje nagrinėjančių teorijų vertinimui; trečioji dalis skirta suvereno sampratos ir šios sąvokos reikšmės demokratijos teorijose analizei, bei suvereno ryšio su dorybių etikos idėjomis aiškinimams.

Pirma dalis

Alasdair MacIntyre dorybių etikos demokratijoje kritika

Škotų filosofas Alasdair MacIntyre yra vienas žymiausių šių laikų filosofų (be jau minėtų Michael Slote, Rosalind Hursthouse) ryškiai ir smarkiai prisidėjęs prie dorybių etikos temos tyrimų šiuolaikinių demokratijų kontekste. Vienas žymiausių filosofo darbų „Po dorybės“ yra skirtas parodyti, kad šiuolaikinėje visuomenėje dorybių etikos, kaip ji turėtų būti suvokiama klasikine prasme, nebegali būti.

Dorybių etikos teorijos reikalauja tam tikro žmogiškojo gėrio supratimo, kuris leistų susieti moralę per charakterio savybes, būtinas to gėrio siekimui. Moderniosios valstybės beveik išimtinai grįstos demokratijos principais, todėl dorybių negalimumo klausimo negalime atsieti nuo demokratijos sąvokos (kitaip nei MacIntyre). Dorybių etikos klausimas demokratijoje nėra nauja tema, tačiau taip pat tai nėra iki galo išnagrinėtas laukas. Ko gero pagrindinis MacIntyre argumentas yra tai, kad dėl įvairių istorinės raidos priežasčių, ypač Apšvietos projekto idėjų sklaidos ir įsigalėjimo, dabartinėse demokratijose įsivyravo emotivizmas¹⁷ – tam tikras reliatyvistinis požiūris, kad visi moraliniai bei vertybiniai sprendiniai tėra preferencijos klausimas ir nėra galimybės kalbėti apie tam tikrą bendrą substancialų pagrindą dorybių etikai.

Svarbu paminėti ir tai, kad kalbant apie dorybių etiką, nėra referuojama į konkrečias dorybes (klasikines (senovės graikų) ar krikščioniškąsias (Tomas Akviniėtis)). Atsižvelgiama į pagrindinius dorybių etikos principus – bendrą tikslą, t.y. gero ir laimingo gyvenimo tikslą pagal žmogiškąją prigimtį; ir į praktinį protą, kuris padeda veikėjui pasiekti minėtą tikslą. Būtent žmogaus gero gyvenimo tikslo išpildymas ir nurodo, kas turėtų būti laikoma dorybėmis, tad nėra prasmės referuoti į konkrečias kategorijas.

Dorybių etika (MacIntyre, Aristotelis)

Alasdair MacIntyre didelį dėmesį skiria antikinei Aristotelio dorybių etikos teorijai. Pasak jo, dėl Apšvietos epochos atmeta Aristotelinė etika ir žodynas nebeleidžia modernybėje kalbėti apie dorybių etiką. Apšvietos epocha lėmė racionalumo ir individualizmo idėjų įsigalėjimą, nuo gėrio klausimo buvo pereita prie teisingumo ir laisvės klausimų. Pereinama prie universalumo ir racionalumo¹⁸, tad bendrojo gėrio klausimai, būdingi Aristotelinei etikai, nebėra aktualūs. Atmetus Aristotelio dorybių etikos žodyną (nebekeliamas gėrio klausimas, o dėl to vis mažiau kyla klausimų ir apie žmogaus prigimtį) nebeliko ir vieno svarbiausių dorybių etikos elemento – prigimtinio

---

¹⁷ Alasdair MacIntyre, „After Virtue: a study in a moral theory“, United States: University of Notre Dame Press, 2007, 6-36.

¹⁸ Robert, B. Louden, „Kant’s Virtue Ethics“, Philosophy 61, University of Southern Maine, 1986, 484.

žmogaus tikslo (telos), į kurį nukreipta visa dorybių etika.¹⁹ Modernioji demokratija taip pat yra grįsta Apšvietos idėjomis, dėl to MacIntyre ją taip pat vertina kritiškai. Dorybių etika nebegali veikti šiuolaikinėse demokratijose, nes nebėra substancialumo, jungiančio bendruomenes į vieno bendrojo gėrio siekimą. Norint suprasti MacIntyre požiūrį į dorybių etiką, svarbu suvokti pagrindinius Aristotelio etikos aspektus, kuriais toliau savo analizėje remiasi pats MacIntyre.

Dorybės Aristoteliui tai nėra tiesiog teorinės tiesos, kuriomis turėtų remtis žmogus, norėdamas būti doras. Aukščiausias gėris yra galutinis žmogaus tikslas. Tai yra toks tikslas, kurio žmogus siekia dėl jo paties, o ne dėl tam tikrų pašalinių priežasčių. Toks gėris, pasak Aristotelio, yra laimė.²⁰ Aukščiausias žmogaus sielai pasiekiamas gėris yra gyvenimas vadovaujantis dorybėmis. Aristotelio etikoje svarbu ir tai, kad dorybė tai nėra tiesiog tendencija elgtis tam tikra konkrečia maniera, bet ir jaustis konkrečiai. Elgtis dorai, pasak Aristotelio, nereiškia elgtis priešingai nei veda natūralūs polinkiai. Anot MacIntyre interpretacijos, tai reiškia elgtis pagal tuos polinkius, kylančius iš dorybių ugdymo.²¹ Moraliai edukotas žmogus turi suvokti, ką jis daro, kai sprendžia ir elgiasi vedinas dorybių. Doras žmogus turi elgtis dorai ne dėl to, kad to reikalauja tam tikros išorinės taisyklės, bet dėl to, jog jis pats nori elgtis dorai. Ir tai atskiria dorybių kultivavimą nuo tam tikrų simuliacijų.²² Tikrai doras elgesys yra kildinamas iš grynai racionalaus ir sąmoningo pasirinkimo, kuris veikia kartu su žmogaus prigimtimi ir jo natūraliais polinkiais. Aristotelio teorijoje yra svarbi skirtis – kai žmogus renkasi tarp to, kas jam yra gerai konkrečioje situacijoje, ir tarp to, kas yra jam gerai kaip žmogui apskritai. Būtent antrasis variantas veda į dorybę. Šie pasirinkimai reikalauja gebėjimo spręsti, ir būtent dorybių praktikavimas reikalauja gebėjimo spręsti ir priimti teisingą sprendimą reikiamu metu. Dorybės yra praktikos ir patirties reikalas – jas galima išmokti tik praktikuojant ir ieškant tarpusavio balanso. Pasak Aristotelio, yra du (moralinės) dorybės tipai. Yra intelektualinės dorybės, kurios priklauso tai sielos daliai, kuri turi protą; kitos – charakterio dorybės – susijusios su ta sielos dalimi, kuri turi jausmus ir troškimus, tačiau gali pasikliauti protu. Kadangi moralinės dorybės turi būti įgytos per praktiką ir etinį švietimą, jos yra susijusios su žmonių poreikių „reorganizavimu“. Tai susiję su žmogaus sielos tvarka, kad žmogus patirtų malonumą elgdamasis dorai, ir skausmą, elgdamasis blogai.²³ Svarbu pabrėžti, kad toks sprendimas nėra tiesiog monotoniškas paklusimas taisyklėms. Apskritai Aristotelio etikoje yra labai mažai dėmesio taisyklių

---

¹⁹ J. B. Schneewind, „Virtue, Narrative, and Community: MacIntyre and Morality“, *The Journal of Philosophy*, Nov., 1982, Vol. 79, No. 11, Seventy-Ninth Annual Meeting of the American Philosophical Association, Eastern Division (Nov., 1982), pp. 653-663, 653.

²⁰ Aristotelis, „Rinkiniai raštai“, Vilnius: Mintis, 1990, 262.

²¹ Alasdair MacIntyre, „After Virtue: a study in a moral theory“, United States: University of Notre Dame Press, 2007, 149.

²² Ten pat, 149

²³ Barbro Fröding, and Walter Osika. „Neuroenhancement: How Mental Training and Meditation Can Promote Epistemic Virtue.“ 2015, 79.

sampratai.²⁴ Dorybių etika būdinga racionaliai mąstyti gebančiam asmeniui ir priimančiam racionalumu paremtus sprendimus.

Svarbu ir tai, jog tokie tarsi iš prigimties kylantys aspektai yra neatsiejami nuo bendruomeninio konteksto. Dorybių etika egzistuoja tik ten, kur yra socialiniai ryšiai. Dorybės, kaip jau minėta, yra būtinos žmogaus klestėjimui: be tam tikrų moralinių bei intelektualinių dorybių, žmonės negali pasiekti praktinio sąmoningumo. MacIntyre pabrėžia ir tai, jog, be minėtų dorybių, žmonės negali tinkamai rūpintis kitais ir šviesti juos, kad jie galėtų pasiekti praktinį racionalumą.²⁵ Žmogus išvysto nepriklausomą praktinio proto gebėjimą per socialinius ryšius su tam tikrais atitinkamais žmonėmis, kurie gali mums suteikti tai, ko mums reikia gero gyvenimo siekiui. Pasiekę nepriklausomą praktinį sąmoningumą, žmonės gali suteikti tai ir kitiems. Taip kuriasi tam tikras socialinių ryšių tinklas.²⁶

Antikinėje Aristotelio dorybių etikoje, ką pabrėžia ir MacIntyre, yra svarbu, kad bendruomenės sietų tam tikri draugystės ryšiai. Draugystės ryšiai veda į tam tikrą bendrą tikslą, kuris savo ruožtu yra tam tikras dorybių etikos pagrindas žmogui.

Dorybės, kaip jau minėta, yra įgyjamos per praktiką.²⁷ Dėl to dorybių etikos teorijose svarbus yra edukacijos elementas. Jis taip pat yra svarbus bendruomeninių ryšių įtvirtinimo ir puoselėjimo aspektas. Bendruomenėse užsimezga tarpusavio priklausomybės ryšiai, kurie padeda ugdyti dorybių etiką visuomenėje. MacIntyre atkreipia dėmesį į tai, jog tokios abipusės priklausomybės santykių tinklas neretai gali pasižymėti galios disbalansu. Dorybės, kurios yra reikalingos, norint pasiekti savo „gėrius“ ir kitų „gėrius“ per dalyvavimą tokiuose tinkluose, veikia kaip tikros dorybės tik tada, kai jų praktikavimas yra paremtas supratimu, kaip galia yra paskirstyta ir kokios yra potencialios rizikos. Būtent yra labai svarbu suprasti, kaip sugyventi kartu ir kaip pasipriešinti realioms galios veikimo principams.²⁸ Praktinis racionalumas, savo natūra, yra racionalumas kartu su kitais, tam tikruose determinuotuose socialiniuose santykiuose. Šių santykių formavimas neatsiejamas nuo veiklų, kurios veda į racionalumą. Tai reiškia, kad individualus gėris nėra pasiekiamas kartu nesiekiant visų, dalyvaujančių tokiuose santykiuose, bendro gėrio.²⁹ Taip yra dėl to, nes žmogus negali praktiškai

---

²⁴ Alasdair MacIntyre, „After Virtue: a study in a moral theory“, United States: University of Notre Dame Press, 2007, 150.

²⁵ Alasdair MacIntyre, „Dependent Rational Animals: Why Human Beings Need the Virtues“, Carus Publishing Company, 1999, 98.

²⁶ Ten pat, 99.

²⁷ Aristotelis, „Rinktiniai raštai“, Vilnius: Mintis, 1990, 171.

²⁸ Alasdair MacIntyre, „Dependent Rational Animals: Why Human Beings Need the Virtues“, Carus Publishing Company, 1999, 102.

²⁹ Ten pat, 107,108.

suvokti savo paties gėrio, savo paties klestėjimo, nepriklausomai nuo viso socialinio tinklo puoselėjimo, kuriame žmogus yra.

Aristotelio dorybių etikos teorija teigia, jog dorybė yra susijusi su veikėjo charakteriu ir yra įgyjama veikiant. Dorybė yra neatsiejama nuo praktikos, tad praktinis protas yra būtinas kriterijus žmogui gyventi dorovingai. Anot Aristotelio³⁰, praktinis protas susideda iš keturių pagrindinių elementų. Visų pirma, yra veikėjo norai ir tikslai, kurie yra suponuojami jo suvokimo ir racionalaus proto, be jų negalėtų būti jokio sąmoningo veiksnių pagrindimo. Antras elementas yra suvokimas, kad būsimas veiksmas yra reikalingas ir geras. Trečiasis – veikėjo supratimas, kad dabar yra tinkamas laikas atlikti tą veiksnią, o paskutinis komponentas ir visa to baigtis yra pats veiksmas.³¹ Tai leidžia dar aiškiau suprasti ryšį tarp praktinio proto ir dorybių. Vertinimai, kurie veikia žmogaus praktinius sprendimus, apima ir vertinimus, kas jam yra gerai ir koku jam gerai būti, bei leidžia įvertinti veikėjo gebėjimus elgtis pagal šiuos sprendimus. Tai priklauso nuo žmogaus asmenybės dorybių bei ydų. Aristotelis teigia, kad sprendimas negali būti paveiktas aistrų.³² Pats MacIntyre dar pabrėžia tai, jog dorybių etikoje praktika susijusi su veiksmo tobulumu (*excellence*). Dorybės šiuo atveju yra tam tikri vidiniai pasiekimai (*internal goods*) ar laimėjimai, kuriuos per praktikas pasiekia žmogus. Doras veiksmas nėra susijęs su išoriniu pripažinimu ar turtais – svarbiausias aspektas yra vidinė, su pačiu veiksmu susijusi nauda. Dėl to dorybių etika glaudžiai susijusi ir su bendruomene – visi bendruomenės nariai turi žinoti teisingas praktikas ir suprasti vadinamąsias vidines gėrybes, kurias mini MacIntyre. Dėl to artimas ir glaudus ryšys bendruomenėse jam yra labai svarbus kriterijus dorybių etikos veikimui.

Vienas iš ryškiausių MacIntyre kritikos objektų dorybių etikos teorijoje yra moderniosios visuomenės. Pasak jo, šiuolaikinės bendruomenės nebėra tokios, kaip buvo polis, kuris buvo būtina terpė ugdyti dorovingus žmones. Dorybėms yra svarbu harmonija – harmonija tarpusavyje, individualaus asmens charakterio harmonija ir harmonija šalies viduje.³³ Referuodamas į graikų visuomenės struktūras (t.y. polio bendruomenę), MacIntyre pabrėžia tai, jog tokios struktūros yra labai svarbios dorovės užtikrinimui bendruomenėse. Šiuolaikinės demokratijos, anot jo, yra pernelyg persmelktos individualizmo, kuris problematizuoja bendrumą teikti turinčias visuomenes. Apskritai, labai svarbus šiuolaikinės liberalios demokratijos požymis yra tai, jog dėl istorinės raidos ir dorybių etikos vystymosi bei interpretacijų, dabar yra paveldėtos kelios dorovės formos: „aristotelizmas, primityvus krikščioniškasis paprastumas, puritoniška etika, aristokratinė vartotojiška etika bei

---

³⁰ Alasdair MacIntyre, „After Virtue: a study in a moral theory“, United States: University of Notre Dame Press, 2007, 162

³¹ Ten pat, 162.

³² Ten pat, 162.

³³ Ten pat, 157.

demokratijos ir socializmo tradicijos mūsų dorovės žodynui yra palikusios savo žymes“.³⁴ Kiekviena dorybių etika turi tam tikrą tikslų ir taisyklių rinkinį, pagal kurį galima suprasti, ką reiškia būti doru žmogumi. Problema ta, kad visų šių dorybių etikų tikslai ir taisyklės smarkiai skiriasi ir tarpusavyje yra nesuderinami. Dėl didelio pliuralizmo ir individualistinės liberalizmo etikos paskatinto visuomenės susiskaidymo, anot MacIntyre, šiuolaikinėse visuomenėse įprasta arba remtis kuria nors viena iš „paveldėtų“ dorybių etikos teorijų, arba apskritai atsiriboti nuo kokios nors substancialios etikos. Tarp skirtingų paveldėtų dorybių etikos teorijų nėra jokio nešališko ar oficialaus standarto, kuris galėtų būti kaip tam tikras jungiantis ar vienijantis principas.³⁵ Autorius išryškina problemą, jog dorybių interpretacijos visuomenėje skiriasi, tad ir politinėje plotmėje negalima sutarti dėl jokių bendrų etinių klausimų. Alasdair MacIntyre atkreipia dėmesį į tai, kad šiuolaikinėse visuomenėse ypač svarbų elementą dorybių etikos klausimais vaidina diskursas. Tradicinis dorovės žodynas nebegali būti iki galo tinkamas, nes sąvokos turi skirtingas reikšmes skirtingus įsitikinimus turintiems žmonėms.³⁶ Galima suprasti, kad vartojamos sąvokos bei diskurso panašumai yra tie aspektai, kurie padeda žmonėms rasti bendraminčius. Taip jie susijungia į panašią ar vienodą dorybių etikos suvokimą turinčių asmenų grupes. Įdomu tai, jog MacIntyre pabrėžia būtinybę pasirinkti tam tikrą dorovės žodyną: „*Jei aš turiu kažkokių socialinių ryšių, privalau priimti kokį nors dorovės žodyną. (...) Tačiau privalau pats pasirinkti, su kuo turėčiau būti doroviškai susijęs. Turiu pasirinkti iš alternatyvių socialinės ir dorovinės praktikos formų.*“³⁷ Tai rodo, jog savęs identifikavimas su kokia nors dorybių etikos samprata yra būtinas norint būti bendruomenės dalimi. Kol tarp individų yra socialiniai ryšiai, tol formuojasi koks nors dorybių etikos supratimas.

Reikšmingas veiksnyje dorybių etikos teorijose yra žmogaus prigimties samprata. MacIntyre remiasi Aristotelio teigiamu žmogaus prigimties ryšio su dorybių etika aiškinimu. Dorybių etika yra tai, kas padeda žmogui išpildyti savo prigimtinius tikslus – išpildyti savo prigimtį ir tapti geriausia savo paties versija. Visgi, žmogaus prigimtis taip pat nėra neutralus standartas, kuris galėtų, tarsi intuityviai, padėti pasirinkti „teisingą“ dorybių etiką. Kiekviena skirtinga žmogaus gyvenimo forma, tradicijos ir įsitikinimai, kuriais remiamasi, neišvengiamai teigia ir atitinkamą žmogaus prigimties idėją.³⁸ Pats Aristotelis, svarbu, pabrėžė, jog žmogus iš prigimties yra politinis gyvūnas, tad, tarsi

---

³⁴ Alasdair MacIntyre, „Trumpa etikos istorija: dorovės filosofijos istorija nuo Homero iki dvidešimto amžiaus“, Vilnius: Charibdė, 2000, 237.

³⁵ „*Tiems, kurie kalba pagal duotąją dorovę, ryšys tarp fakto ir vertinimo nustatomas pagal jų vartojamų žodžių reikšmes. Tiems, kurie kalba neatsižvelgdami į tą dorovę, tie, kurie kalba pagal duotąją dorovę, atrodo kalbantys vien tik imperatyvais, išsakydami savo pačių pomėgius ir asmeninį pasirinkimą. Viena vertus, emotivizmo ir preskriptyvizmo prieštaravimas, o antra vertus, jų kritika reiškia esminę mūsų pačių visuomenės dorovės situaciją*“, Alasdair MacIntyre, „Trumpa etikos istorija: dorovės filosofijos istorija nuo Homero iki dvidešimto amžiaus“, Vilnius: Charibdė, 2000, 237.

³⁶ Ten pat, 238.

³⁷ Ten pat, 239.

³⁸ Ten pat, 239.

natūraliai, dorybių etika yra susijusi su politine sfera. Tad tikslinga yra manyti, kad dorybių etikos supratimui svarbu suprasti ir politinę sferą.

Politika yra vienas iš žmogaus prigimties elementų. Nėra taip, kad politika yra visaapimantis dalykas, tačiau tai natūralu žmogui. MacIntyre kritikuoja Apšvietos mąstytojus dėl to, jog jie atmeta bet kokią teleologinį elementą etikoje, kuris reikalingas, anot jo, pagrįsti žmogaus prigimties ir prasmės klausimą. Geras žmogus yra fundamentali moralės filosofijos kategorija, geras žmogus yra gero charakterio žmogus, kuris turi moralinę dorybę.³⁹ Dėl to, kaip jau minėta, svarbu rasti ne konkretaus veiksmo, kaip dorybės, apibrėžimą, o suprasti, koks yra žmogaus prigimtinis gero gyvenimo tikslas šiuolaikinės demokratijos kontekste. Tam svarbu išsiaiškinti ir demokratijos teorinius principus.

MacIntyre politinė teorija

Alasdair MacIntyre savo politinėje teorijoje kritikuoja valstybę, kaip modernų gyvenimą dominuojančią politinę formą. MacIntyre bando surasti tam alternatyvą, mat, jo požiūriu, modernioji valstybė yra įkalinta dilemoje: ji negali savęs pateisinti be tam tikro pamatinio gėrio supratimo, tačiau savo ruožtu valstybė yra netinkama turėti substancialų gėrio supratimą. Politinės institucijos, kad būtų racionaliai pateisinamos, turi veikti lokaliai, prigimtinių įstatymų apibrėžtose ribose.⁴⁰ MacIntyre kritikuoja centralizuotą valstybinę politiką ir aukština vietinės bendruomenės valdžią. Visgi, yra iki galo neaišku, ar valstybė iš tiesų yra tokia problematiška institucija, ir ar bendruomenių politika tikrai užtikrintų geresnę politikos veikimą. MacIntyre teikia prioritetą bendruomeninei politikai dėl to, jog, anot filosofo, glaudžios bendruomenės yra vienintelės terpės, kuriose galima bandyti atgaivinti aristotelinę dorybių etiką. MacIntyre itin radikaliai laikosi pozicijos, jog antikinis graikų polis – vienintelė visuomenės forma, kurioje gali formotis dorybių etika. Dėl tokios pozicijos autorius pernelyg neanalizuoja, ar netgi, veikia, kritikuoja (kaip polio priešingybę) kitais principais ir koncepcijomis grįstą šiuolaikinę visuomenę. Apskritai, MacIntyre šiuolaikinę politiką mato kaip labai kritikuotiną ir savo esmę praradusį procesą. Vienas iš svarbių jo kritikos aspektų yra politinio autoriteto klausimas. Politinės institucijos leidžia ir vykdo įstatymus bei teigia turinčios autoritetą leisti ir vykdyti tuos įstatymus. Stebėtinai šiuolaikinės politinės filosofijos aspektas, anot MacIntyre, yra tai, jog, nors ir sutinkama, kad centrinė politinės filosofijos problema yra susijusi su politiniu

---

³⁹ Peter Simpson, „Contemporary Virtue Ethics and Aristotle“, *The Review of Metaphysics*, Mar., 1992, Vol. 45, No. 3 (Mar., 1992), pp. 503-524, Published by: Philosophy Education Society Inc, 503.

⁴⁰ M. Murphy, (Ed.). (2003). Alasdair MacIntyre (Contemporary Philosophy in Focus). Cambridge: Cambridge University Press, 152.

autoritetu, nėra pateikiamas koks nors to autoriteto įrodymas. Taip pat taip pat šiuolaikinės politinės filosofijos aspektas yra tas, kad daug teoretikų, kitaip nei per ilgą tradicinės politinės filosofijos laikotarpį, nukreipė savo dėmesį nuo politinio autoriteto klausimo (ar politinės institucijos turi autoritetą ir galią teikti įsakymus) prie politinio legitimumo klausimo (ar ir kodėl politinės institucijos turi teisę priversti piliečius).⁴¹ Pasak MacIntyre, kaip moralės filosofijos problemos neišsprendžiamos, nes yra Apšvietos epochos žodyno nustatytuose rėmuose, taip ir politinio autoriteto problemos, modernios valstybės ribose, yra neišsprendžiamos. Tai yra svarbi, tačiau nepakankamai išplėtotą, MacIntyre užuomina apie tai, jog tarp moralės filosofijos (savo ruožtu toliau ir dorybių etikos) ir politinio autoriteto yra sistemingas ir svarbus ryšys. MacIntyre pabrėžia, kad politinio autoriteto klausimai yra svarbus ir problematiškas aspektas modernioje politikoje, tačiau jis neskiria dėmesio šio klausimo analizei. Taip pat, jis nenurodo aiškios pozicijos, kaip, anot jo, reikėtų suprasti politinį autoritetą.

Moderni valstybė MacIntyre požiūriu yra centralizuota ir hierarchinė, turinti tiesioginę galią savo piliečių atžvilgiu. Kalbėdamas apie politiką, MacIntyre ne tiek dėmesio skiria demokratijos, kaip valdymo formos, analizei, tačiau veikiau atsižvelgia į daugiau praktinį valstybinių institucijų veikimą ir organizaciją. Valstybė yra ta politinės organizacijos forma, kuri dominuoja modernųjį gyvenimą: visas politinis pasaulis egzistuoja valstybių sistemoje. Kiekvienas politikos filosofas ir kiekvienas politinės filosofijos skaitytojas savo pažiūras formuoja gyvendami valstybėje. Tai tarsi pastebėjimas, jog mąstymas ar gyvenimas anapus politinės tikrovės ribų yra neįmanomas. Bendrai žvelgiant į MacIntyre politinę teoriją, panašu, jog filosofas sulieja demokratijos ir valstybės sąvokas. Neiškirdamas šių dviejų sąvokų kaip skirtingų, jis nemato tam tikrų savo teorijos problemų.

Toks požiūris etinėje plotmėje yra probleminis – jei mąstyti anapus politikos ribų (ir hierarchinės centralizuotos valstybių sistemos) yra neįmanoma, tai reikėtų, kad visi etiniai sprendimai yra nulemti valstybės. Tai reikėtų, kad valstybė turi moralinę prievartą prieš visuomenę, taip pažeisdama kiekvieno asmens teisę į laisvą pasirinkimą. Be to, tai reiškia ir tai, jog kiekvienas žmogus formuoja savo moralinius bei etinius įsitikinimus valstybės politikos ribose. Valstybė negali būti etiškai neutrali vien dėl to, kad taip negalėtų spręsti su teisingumu susijusių klausimų. Demokratijos idėja reikalauja, kad lygybė ir laisvė būtų užtikrinta, ką būtent ir turi padaryti valstybė. Neutrali valstybė turėtų remtis arba tokia gėrio samprata, kuri būtų pakankamai neryški, kad galėtų būti neutrali tarp visų piliečių, turinčių skirtingus substancialius gėrio supratimus, arba turėtų remtis tokia

---

⁴¹ M. Murphy, (Ed.). (2003). Alasdair MacIntyre (Contemporary Philosophy in Focus). Cambridge: Cambridge University Press, 153.

teisingumo samprata, kuri yra atspari nuo polinkio į substancialią gėrio sampratą.⁴² Bet, MacIntyre požiūriu, nei viena iš šių versijų, skatinančių paklusti neutraliai valstybei, negali būti sėkminga.

Kaip jau minėta, MacIntyre aukštinama visuomenės forma yra graikų polis. Šiuolaikinė visuomenė yra labai heterogeniška ir susiskaldžiusi, žmogus, gyvendamas visuomenėje, vienu metu atlieka labai daug skirtingų socialinių rolių, dėl to ir etika yra susiskaldžiusi.⁴³ Skirtingos socialinės rolės indikuoja skirtingas bendruomenes, kuriose formuojasi atskiri tikslai, o pagal tai ir skirtingos praktikos bei skirtinga dorybių etika. Šiuolaikinė politinė filosofija ir šiuolaikinė politika taip pat pasižymi šiuo susiskaldymu – politinės filosofijos atradimai ir įžvalgos yra atskirtos nuo praktinės politikos.

Moderni valstybė yra didelė, kompleksiška persipynusių institucijų sąranga, bandanti derinti politinio naudingumo etosą su išpūstais ketinimais užtikrinti laisvės ir teisingumo idealus.⁴⁴ Reikėtų suprasti, kad tarp valdžios institucijų ir piliečių neturėtų būti jokio disonanso, kuris keltų problemas abipusiam koegzistavimui. MacIntyre nagrinėdamas šiuolaikinę politiką pabrėžia atotrūkį tarp valdžios institucijų ir visuomenės. Liberaliose demokratijose rinkėjai tam tikra prasme yra laisvi pasirinkti tai, ką nori, tačiau jų balsai nebus reikšmingi, nebent balsuota už vieną iš alternatyvų, kurią pateikė politinis elitai. MacIntyre gana aiškiai pabrėžia ydingą valstybės viršenybę piliečių atžvilgiu. Galima pastebėti, kad MacIntyre dorybių etikos samprata tarsi išryškina šiuolaikinėse valstybėse įsitvirtinusių atotrūkį tarp valstybinio valdžios aparato ir pilietinės visuomenės. Šis ryškėjantis atotrūkis yra problematiškas iš demokratinių teorijų perspektyvos, pasak kurių valdžia iš esmės turėtų tik išreikšti visuomenės valią. Tai, kad MacIntyre išryškina šią problemą, leidžia manyti, kad autoriaus dorybių etikos analizė tiesiogiai nurodo tam tikras demokratinių valstybių problemas, tačiau tiesiogiai jų neadresuoja. Taip yra dėl to, jog autorius neteikia dėmesio demokratijos supratimui ir analizei, referuodamas tik į valstybės sampratą. Savo ruožtu jis nemato su demokratija susijusių problemų, svarbių jo teiginiams apie dorybių etiką. Iš esmės jis neužsimena apie tai, kad toks atotrūkis yra žalingas demokratinėms valstybėms, nes pačios demokratijos klausimo iš esmės autorius net nekelia.

Anot MacIntyre, modernių valstybių politika turi tris pagrindines savybes: nefilosofinė tokios politikos prigimtis ir filosofinių klausimų atskyrimas iš politinio diskurso; iš politinių diskusijų lauko pašalintos substancialios problemos; ir tai, kad centrinės valdžios veikla nėra neutrali visų

---

⁴² M. Murphy, (Ed.). (2003). Alasdair MacIntyre (Contemporary Philosophy in Focus). Cambridge: Cambridge University Press, 158,159.

⁴³ Alasdair C. MacIntyre, and Kelvin Knight. „The MacIntyre Reader“, Notre Dame, Ind: University of Notre Dame Press, 1998, 236.

⁴⁴ Ten pat, 237.

gyvenimo sričių atžvilgiu.⁴⁵ Šalia šių trijų savybių svarbu pridėti dar vieną. Politiniai debatai, nesvarbu, ar rinkiminiai, ar vyriausybiniai, labai retai būna gilūs ar sistemiški. Jie yra padriki, referuojantys tik į trumpalaikes staiga kylančias problemas. Politiniai debatai modernioje valstybėje praktiškai yra intelektualių diskusijų antitezė.⁴⁶ Ši ketvirtoji savybė pabrėžia Apšvietos epochos mąstytojų, ypač Kanto, vilčių žlugimą. Kanto požiūriu, apšvieta susidaro iš individo gebėjimo savarankiškai mąstyti, nepriklausomai nuo to, kaip nurodo koks nors išorinis autoritetas. Tam žmogus turi pasitelkti savo racionalų protą.⁴⁷ Gebantys taip mąstyti, galėtų įvertinti svarstomus klausimus iš nešališkos pozicijos, atstovaujančios racionalumą apskritai. Kantas nebuvo demokratijos šalininkas, tačiau tikėjosi, kad galiausiai tokie žmonės ir valdys valstybę. Visgi, kaip pabrėžia ir MacIntyre, šiuolaikinės valstybės atskleidžia kitokias tendencijas. Problema, kurią išryškina MacIntyre – modernios politikos primityvumas ir substancialumo trūkumas. Visgi, iki galo neaišku, ar tai būdinga tik valstybinėms institucijoms, ar apskritai visai politinei sistemai. Panašu, kad MacIntyre kalbėdamas apie politiką kalba grynai apie valstybines institucijas, neliesdamas idėjinių klausimų. Tai verčia kvestionuoti filosofo demokratijos sampratą apskritai. Autorius tarsi teigia, kad moderniosios politikos problema yra visuomenės ir politinio aparato atotrūkis, tačiau ši problema nėra išsamiai paaiškinama. Išryškinęs valstybinių institucijų ir visuomenės skirtį, MacIntyre visuomenės problemą tarsi palieka kaip „auką“ šioje situacijoje ir dėmesį skiria į prastą institucijų veikimą ir centralizuotą galios viršenybę prieš visuomenę. Tai lemia, jog filosofas nepakankamai supranta, kas šiuolaikinėje demokratijoje yra visuomenė ir kokia jos idėjinė reikšmė.

Minėtas racionalumo trūkumas politinėse diskusijose savo ruožtu kelia ir bendrojo gėrio problemą. Bendrojo gėrio samprata yra svarbi ne tik politinėms, o ypač demokratinėms, bendruomenėms, tačiau tai yra ir labai svarbus dorybių etikos elementas. Bendrojo gėrio supratimas yra susijęs su *telos*, kuris yra būtinas dorybių etikos veikimui. Anot MacIntyre, moderniose politinėse bendruomenėse trūksta tokių institucijų, kuriose žmonės (nei akademikai, nei politinio pasaulio atstovai) galėtų kartu įsitraukti į sistemiškus ir racionalius debatus, vedančius į racionalų bendrą sprendimą apie tai, kaip vertinti politiką, atsižvelgiant į skirtingus bendro gėrio ir vertybių suvokimus.⁴⁸ MacIntyre pabrėžiama šiuolaikinės politinės tvarkos problematika leidžia manyti, kad įsitvirtinęs heterogeniškumas ir interesų skirtumai yra tokie stiprūs, jog nebėra vietos bendrojo gėrio politikai. Bendrojo gėrio samprata vartojama labai įvairiuose kontekstuose ir įvairiems tikslams. Galima kalbėti apie bendrąjį gėrį, kai bandoma apibūdinti įvairių skirtingų žmonių asociacijų

---

⁴⁵ Alasdair C. MacIntyre, and Kelvin Knight. „The MacIntyre Reader“, Notre Dame, Ind: University of Notre Dame Press, 1998, 238.

⁴⁶ Ten pat, 238.

⁴⁷ Ten pat, 238,239.

⁴⁸ Ten pat, 239.

galutinius tikslus. Kad ir kokia būtų bendruomenė, iš esmės jos galutinis tikslas – bendrasis gėris (bendruomenės ribose).⁴⁹ Tiek dorybių etika, tiek politika yra susijusios su praktika. Politinis įstatymas neatsiejamas nuo praktinės tvarkos.⁵⁰ Pasak MacIntyre, politika yra ta praktinė veikla, kuri suteikia žmogui geriausias galimybes jo racionalių galių puoselėjimui. Ši galimybė siūloma tik tokiose politinėse bendruomenėse, kuriose sprendimų priėmimas paremtas racionalumu. Praktinis racionalumas yra tai, ką individai gali įgyti ir tobulinti tik bendruomenėje.⁵¹ Tai dar kartą įrodo, jog dorybių etikos puoselėjimas neatsiejamas nuo bendruomenės, dorybių etika nėra tai, ką asmuo gali praktikuoti individualiai, be bendruomenės indėlio.

Bendrasis gėris reiškia tai, kad kiekvieno individo asmeninis gėrio supratimas dera su visos bendruomenės gėrio supratimu. Tokia bendruomenės forma savo natūra yra politiška. Nematydamas galimybės bendrai demokratinei visuomenei turėti vieno bendrojo gėrio suvokimo, filosofas atmeta demokratijos politiškumo galimybę. MacIntyre apskritai nemato šiuolaikinės demokratijos net kaip visuomenės formos – autorius nesvarsto demokratijos nei kaip politinės santvarkos, nei kaip sociumo. Dėl to jis ir referuoja į mažesnių bendruomenių politiką, teigdamas, jog šiuolaikinės centralizuotos valstybės apskritai nėra politikos, kaip tai turėtų būti suprantama iš antikinės perspektyvos. Pasak MacIntyre, jei moderni valstybė bandytų teigti tam tikrą gėrio sampratą, tai vestų į totalitarizmą. Visų pirma dėl to, jog valstybės sprendimų priėmimas yra izoliuotas nuo „*rational inquiry into the good*“ ir dėl to, kad sprendimų priėmimas vyksta hierarchiškai. Tai reikštų, kad gėrio samprata taptų nuleista iš viršaus.⁵² Pagrindinė problema kyla iš to, jog bendrasis gėris negali būti „primestinis“ žmonėms. Tai turi kilti iš sąmoningo ir racionalaus žmonių sprendimo, derančio su jų prigimtiniais žmogiškaisiais poreikiais. Visgi, MacIntyre teorija apie bendruomeninę politiką nėra pakankamai išplėtotą ir negalima garantuoti, kad jose būtų užtikrintas bendrojo gėrio veikimas išvengiant hierarchinio politinių sprendimų priėmimo proceso. Kadangi, kaip jau minėta, MacIntyre neskiria dėmesio pačios šiuolaikinės demokratijos sampratos analizei ir apibrėžimui, galima manyti, jog autorius iki galo neįvertina, ar šiuolaikinėse demokratijose iš pagrindų neįmanoma bendrojo gėrio politika.

Apskritai, neretai pastebima, jog dorybių etika yra susijusi su politinio autoriteto klausimu. Tai ypač aktualu moderniosiose valstybėse, kur politinio autoriteto klausimas yra problematiškas, nes

---

⁴⁹ Alasdair C. MacIntyre, and Kelvin Knight. „The MacIntyre Reader“, Notre Dame, Ind: University of Notre Dame Press, 1998, 239.

⁵⁰ Pierre Manent, „Natural Law and Human Rights: Toward a Recovery of Practical Reason“, University of Notre Dame Press Notre Dame, Indiana, 2020, 90.

⁵¹ Alasdair C. MacIntyre, and Kelvin Knight. „The MacIntyre Reader“, Notre Dame, Ind: University of Notre Dame Press, 1998, 242.

⁵² „[...] without adequate rational inquiry into the defensibility of that conception of the good and without adequate participation in decision making by those whose lives will be governed by that conception“ M. Murphy, (Ed.). (2003). Alasdair MacIntyre (Contemporary Philosophy in Focus). Cambridge: Cambridge University Press, 159.

demokratijose sunku aiškiai ir sutartinai konceptualizuoti politinio autoriteto idėją. Visgi, tam tikrą santykį su politiniu autoritetu galima rasti ir Aristotelio etikoje.⁵³ Pasak Aristotelio, kaip jau minėta, politinės bendruomenės tikslas yra leisti piliečiams gyventi gerą gyvenimą, kuris savo ruožtu yra ir doras gyvenimas. Politinės institucijos yra reikalingos užtikrinti, kad politinių bendruomenių tikslas būtų vykdomas. Yra svarbus ryšys tarp dorybių ir gero žmonių gyvenimo (telos) bei tarp gero gyvenimo (telos) ir politinio autoriteto.⁵⁴ Politinio autoriteto klausimas yra svarbus ir bendrojo gėrio sampratos kontekste. Vienas iš požiūrių (Hobbes) yra tai, jog politinis autoritetas yra teisėtas tol, kol užtikrina saugią socialinę tvarką, kad individai galėtų siekti savo tikslų. Bendro gėrio supratimas tokia politinio autoriteto paaiškinime tėra individualių tikslų sancaupa. Individualizuotoje liberalioje demokratijoje, anot MacIntyre, pavieniams visuomenės nariams yra sunku rasti bendrą jungiančią priežastį, dėl ko jie turėtų paklusti kokiam nors politiniam autoritetui, be to, jog paklusimas vedamas asmeninių interesų. Bet visgi, argumentai, kurie teisingai tokį politinį autoritetą, yra tie, kurie jį ir griauia. Visų pirma, jei toks yra politinio autoriteto pateisinimas, tai reiškia, kad individai sieks naudotis politinio autoriteto teikiama nauda, nenorėdami patys įdėti pastangų. Antra, bus tam tikra prasme neracionalu dalintis nelygiais dalis pastangų, siekiant išlaikyti politinę tvarką. Visgi, kitaip politinė tvarka neišsilaikytų.⁵⁵ Viso to išvada ta, kad jokia politinė bendruomenė negali išsilaikyti, jei didelė dalis jos narių tiki, kad vienintelis politinio autoriteto pateisinimas yra individualistinis.. Tik tuo atveju, jei yra tikima, kad egzistuoja stipresnis ryšys tarp jų pačių tikslų ir politinės bendruomenės klestėjimo, žmonės bus pasiryžę paaukoti gyvybę dėl tokios bendruomenės. Ir tik tikėdami, kad yra stipresnis ryšys, žmonės atsispirs pagundai naudotis valstybės teikiama nauda be didesnio asmeninio indėlio. Tai rodo, jog politinėms bendruomenėms veikti reikalingas toks politinis autoritetas, kuris tarsis suteiktą pagrįstą priežastį visuomenės nariams jam paklusti ir juo sekti – čia vėl galima išvelgti tam tikrą sąsają su politinio autoriteto ir dorybių etikos santykiu, tačiau, kaip jau minėta, MacIntyre neskiria pakankamai dėmesio šio santykio išsamesniam plėtojimui.

Kitas žymus, ir, kaip ir MacIntyre, klasikinę filosofiją reanimuojantis, šiuolaikinės politinės filosofijos atstovas, rašantis panašiam teminiame lauke, Pierre Manent, savo teorijoje netiesiogiai išplėtoja tam tikrus MacIntyre argumentus demokratijos temoje. Manent taip pat aktualus politinio autoriteto klausimas šiuolaikinėse valstybėse. Jis pastebi, kad valstybė, kaip galios aparatas, tam tikra prasme tiesiogiai nevaldo. Piliečiai paklūsta, tačiau klausimas, kam ir kodėl jie iš tiesų paklūsta, nėra

---

⁵³ Daniel C. Russell, „The Cambridge Companion to Virtue Ethics“, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 268.

⁵⁴ Ten pat, 272.

⁵⁵ Alasdair C. MacIntyre, and Kelvin Knight. „The MacIntyre Reader“, Notre Dame, Ind: University of Notre Dame Press, 1998, 242.

iki galo atsakytas.⁵⁶ Čia Manent pozicija šiek tiek skiriasi nuo MacIntyre. MacIntyre gana aiškiai pasisako, jog valstybė turi ryškų ir centralizuotą hierarchijos aparatą, tačiau kvestionuoja jos realaus autoriteto galimumą. Nors pats MacIntyre ne kartą užsimena apie politinio autoriteto problemą, jo santykio su dorybių etika autorius tiesiogiai nenagrinėja. Politinis autoritetas MacIntyre teorijose veikia tik kaip bendruomenės į bendrą tikslą gebantis (arba veikiau – negebantis) jungti elementas. Pierre Manent, tuo tarpu, apskritai abejoja, ar yra aiški politinė valdžia. Pasak Manent, šiuolaikinėse valstybėse iškyla ta problema, kad nebėra aišku, kas paklūsta, o kas valdo – visuomenės nariai tarsi vaidina abi roles – valdančiojo ir paklūstančiojo. Iš vienos pusės, nėra jokios natūralios laisvės, jokio žmogiškojo buvimo be vadovavimo. Kita vertus, praktinis gyvenimas visada yra susietas su veiksmo motyvais – žmogus negali įsitraukti į veiksmą, neįsitraukdamas į veiksmo priežastis.⁵⁷ Manent tarsi dar labiau sustiprina MacIntyre argumentus, jog visuomenės įsitraukimas į politinį gyvenimą turi būti sąmoningai suvokiamas. Be to, Manent atkreipia dėmesį į tai, jog valstybės veikimo ribos yra labai neapibrėžtos.

Ši pozicija panaši į MacIntyre išsakytas mintis apie tai, jog visi moraliniai ir etiniai sprendimai neišvengiamai yra formuojami valstybės (atitinkamai – ir režimo) kontekste. Manent argumentas apie tai, jog valstybė kontroliuoja žmogaus prigimtį, prisideda ir prie MacIntyre dorybių etikos teorijos problematikos – kiekvienas kitas socialinis kontekstas bei politinė tvarka „atsineša“ ir savitą žmogaus prigimties suvokimą. Valstybė, galinti modifikuoti žmogaus natūralius polinkius, galimai paveikia ir žmogaus prigimties aspektus, kurie yra labai svarbūs dorybių etikos klausimams. Visa tai referuoja į dorybių etikos ir politikos ryšį, kuris (galbūt kitaip nei sako MacIntyre) šiuolaikinėse demokratijose yra vis stipresnis, tačiau dėl problemiškos dorybių etikos ir demokratijos santykio analizės, nėra aiškiai suprantamas ar pastebimas.

Moderniosios valstybės grįstos politinė reprezentacija, kuri verčia klausti kelis esminius klausimus. Visų pirma, bendruomenės kaip politinio kūno visumos reprezentavimas yra šiek tiek miglotas. Nėra aišku, ar atstovaujami atskiri individai ar bendra politinė visuma; nėra aišku, ar atstovaujamos pažiūros, ar interesai bei idėjos. Antra, moderniosios valstybės veikimui yra būtinas sutikimo/ pripažinimo (*consent*) elementas. Tam, kad valdžia būtų legitimi, piliečiai, suteikiantys tą valdžią, turi pripažinti jos veikimo viršenybę.⁵⁸ Alasdair MacIntyre, tuo tarpu, savo teorijoje kaip tik pabrėžia skirtį tarp valdžios ir visuomenės, tad atitinkamai tenka kvestionuoti ir valdžios legitimumą. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad tiek MacIntyre, tiek Manent pastebi visuomenės ir valdžios santykio

---

⁵⁶ Pierre Manent, „Natural Law and Human Rights: Toward a Recovery of Practical Reason“, University of Notre Dame Press Notre Dame, Indiana, 2020, 84.

⁵⁷ Ten pat, 89.

⁵⁸ Ten pat, 113.

problematiką šiuolaikinėse valstybėse. Demokratijoje politinio autoriteto supratimas miglotas, dėl to kyla neaiškumų ir su dorybių etikos teorijomis. Nors MacIntyre mato politinio autoriteto problemą ir pastebi, kad dauguma filosofų ir teoretikų apie tai kalba, jis neanalizuoja ryšio tarp politinio autoriteto ir dorybių etikos. Taip yra dėl to, jog, neskirdamas dėmesio demokratijos sampratai, jis negali išskirti aiškios politinio autoriteto sampratos reikšmės. MacIntyre orientuojasi daugiau į socialumą ir bendruomeninius ryšius (atskirdamas socialumą tarsi atskirą ir autonomišką politiškumui). MacIntyre savo dorybių etikos teoriją remia modernybės kritika. Jis taip pat aiškiai kritikuoja modernią politinę santvarką. Visgi, jis tiesiogiai nereferuoja į demokratiją ir nėra iki galo aiškus, koks demokratijos vaidmuo šiame kontekste. Galima manyti, jog toks autoriaus sprendimas yra paveiktas jo antipatijos Apšvietos epochai ir jos žodynui. Kadangi modernioji demokratija yra Apšvietos epochos kūrinys, filosofas tarsi atmeta tokios demokratijos sampratą.

Alasdair MacIntyre savo dorybių etikos teoriją remia Aristoteline dorybių etika bei antikinė polio visuomenės samprata, ir teigia, jog modernioje valstybėje dorybių etika negali veikti. Pagrindiniai MacIntyre minimi argumentai, neigiantys dorybių etikos galimybę šiuolaikinėse valstybėse yra racionalistinių ir individualistinių Apšvietos idėjų įsigalėjimas, pernelyg didelė visuomenės poliarizacija ir dėl to išnykusi bendrojo gėrio – bendrojo tikslo galimybė, kuri yra būtina dorybių etikos egzistavimui. Dorybių etikos kontekste MacIntyre taip pat kritikuoja šiuolaikines valstybes, pabrėždamas politinio autoriteto problematiką, didėjančią visuomenės ir valdžios skirtį ir bendrą politinės valdžios substancialumo trūkumą. Visgi, išanalizavus MacIntyre teorijas, galima pastebėti, jog autorius neskiria pakankamai dėmesio šiuolaikinės demokratijos supratimui, nors jo teorijoje nagrinėjamos problemos tiesiogiai siejasi su demokratijos problemomis. Filosofas referuoja į moderniosios valstybės sampratą, tarsi sutapatindamas valstybės ir demokratijos sąvokas ir vartodamas jas sinonimiškai. Kaip jau minėta, politinis ir socialinis kontekstas yra neatsiejama dalis dorybių etikos supratimui. Kadangi MacIntyre neskiria dėmesio demokratijos bei jos pagrindinių idėjų ir principų analizei ir aiškinimui, jo dorybių etikos teorija šiuolaikinėse demokratijose nėra pakankamai įtikinama. Norint aiškiai suprasti dorybių etikos veikimo galimybes šiuolaikinėje liberalioje demokratijoje, į analizę reikia įtraukti ir šiuolaikinės liberalios demokratijos idėjas bei principus.

Antra dalis

Dorybių etika yra neatsiejama nuo socialinio bei politinio konteksto, kuriame yra visuomenė. Kaip jau aptarta ankstesnėje dalyje, pagrindinės MacIntyre teorijos spragos yra nepakankamas

dėmesys demokratijos sampratos apibrėžimui ir jos ryšiai su dorybių etikos teorijos principais. MacIntyre kritikuoja šiuolaikinę visuomenę, politinio autoriteto bei politikos substancialumo klausimą šiuolaikinėse valstybėse, ką gali padėti suprasti šiuolaikinės demokratijos sampratos analizė. Dorybių etikos supratimui šiuolaikinėje liberalioje demokratijoje būtina demokratijos sąvokos ir jos prielaidų analizė, kurios neretai nedaro dorybių etiką tiriantys filosofai.

Antra darbo dalis skirta šiuolaikinės demokratijos sampratos analizei, atsižvelgiant į pirmoje dalyje išryškintą MacIntyre kritiką šiuolaikinėms valstybėms. Išskyrus pagrindinius šiuolaikinės demokratijos teorijų principus, galima pabandyti atsakyti į MacIntyre pabrėžtą kritiką moderniajai politikai. Taip pat antroje dalyje pristatomos (alternatyvios MacIntyre) teorijos, kuriose kalbama apie dorybes šiuolaikinėje demokratijoje, nurodant jų trūkumus paaiškinti šiuolaikinės demokratijos ir dorybių etikos teorinį suderinamumą.

Šiuolaikinės demokratijos samprata

Moderniosios demokratijos samprata politinėje filosofijoje yra suvokiama skirtingai. Neretai yra iki galo nesutinkama, ar moderniąją demokratiją reikia matyti kaip politinę valstybės valdymo formą, politinį režimą; ar demokratija tėra tam tikras socialinis visuomenės administravimo būdas.

Šiame darbe norima išryškinti MacIntyre teorijai suprasti aktualias pamatines demokratijos idėjas bei principus. Dėl to į šį konceptą bus žiūrima iš skirtingų perspektyvų, įtraukiant tiek šiuolaikinės demokratijos teorijų pradininkų, tiek kairiųjų, tiek liberalių pažiūrų mąstytojus. Konkuruojančios teorijos ir jų palyginimas padeda identifikuoti esminius demokratijos bruožus. Analizei pasirinktos Alexis de Tocqueville, Herbert Marcuse ir Ernst-Wolfgang Bockenforde šiuolaikinės demokratijos teorijos. Visi šie filosofai atstovauja jau minėtas skirtingas ideologines perspektyvas, keldami demokratijos santykio su etinėmis problemomis klausimus.

Tocqueville demokratijos teorija (lygybės idėja)

Politinės institucijos ir įstatymai patys savaime nėra nei legitimijų monarchijų, nei demokratijų pagrindas, nes įstatymai ir institucijos turi reprezentuoti gilius visuomenės įsitikinimus bei sentimentus. Politinio gyvenimo kontekste, santykis tarp vadinamųjų gilių įsitikinimų ir valdžios formų yra svarbus. Demokratija taip pat negali būti atstovaujamoji tiesiog institucine ar įstatymų leidimo prasme, reprezentacija turi būti ir egzistencine prasme.⁵⁹ Jei politinės institucijos bei įstatymai neatlieka tokios reprezentacinės funkcijos, jų negalima laikyti legitimiais. Richard Avramenko atkreipia dėmesį į tai, kad dažniausiai ši fundamentali egzistencinė reprezentacija susijusi

---

⁵⁹ Richard Avramenko (2012) „Tocqueville and the Religion of Democracy, Perspectives on Political Science“, 41:3, 125-137, 125.

su tam tikrais transcendentiniais, įprastai – religiniais, pamatais. Demokratijoje, kaip politiniame režime, religijos vietą užima lygybės idėja.⁶⁰ Taip yra dėl to, jog lygybės idėja yra pamatinis demokratijos egzistavimo principas.

Verta paminėti, kad lygybės idėja kaip demokratijos pamatas dar iki Tocqueville teorijų buvo politinės filosofijos objektas. Tiek Rousseau, tiek Montesquieu savo teorijose demokratiją apibrėžė per lygybės idėją. Tocqueville savo ruožtu tęsia šių autorių koncepcijas, pabrėždamas jų svarbą iš kitokio analizės taško.

Alexis de Tocqueville yra kone ryškiausias filosofas, kalbėjęs apie lygybės idėjos svarbą demokratijoje. Jis atskleidžia dorybių etikos klausimui labai svarbų demokratijos bruožą – demokratija turi daug panašumų su religija.⁶¹ Visų pirma, demokratija turi labai ryškų gebėjimą keisti ir formuoti žmonių moralę. Demokratija skatina keisti vieną moralę kita, permąstyti vertybes, įtvirtinti gero gyvenimo etiką kaip tinkamesnę alternatyvą senųjų režimų etikai. Tokių pokyčių lemia būtent lygybės idėja – egalitarizmas verčia keisti nusistovėjusias ar paveldėtas vertybes. Visa tai tik išryškina demokratijos stiprumą ta prasme, kad tai nėra tik valstybės valdymo forma. Demokratija veikia visą gyvenimo būdą, formuoja mąstymą, veikia žmonių prigimtį ir taip, kaip jau minėta, prisideda prie naujos moralės formavimosi. Modernioji demokratija kurią tam tikrą tikėjimą.⁶² Kitas svarbus niuansas yra tai, kad politinė galia/ politinis autoritetas laikui bėgant tampa ir moraline galia. Taip yra ir dėl to, kad demokratija šiais laikais nėra suvokiama kaip viena iš galimų valstybės valdymo formų; veikiau ji yra suvokiama kaip teisingiausias ir racionaliausias sprendimas. Monarchijų laikotarpiu valdžia buvo siejama su konkrečiu asmeniu, kuris, buvo tikėta, buvo neklystantis. Dabar ta pati valdžia yra siejama su abstrakčia idėja – individualiomis teisėmis.⁶³ Toks Tocqueville požiūris iš pirmo žvilgsnio nėra palankus dorybių etikos šalininkams demokratijoje, tačiau šie demokratijos aspektai labai svarbūs norint suvokti tai, jog būtent šiuolaikinėms liberalioms demokratijoms dorybių etikos klausimas yra kone daug aktualesnis nei ankstesniems politiniams režimams. Svarbu pabrėžti ir tai, kad, remiantis Tocqueville demokratijos teorija, individualizmas kyla būtent iš lygybės įtvirtinimo. Tik tada, kai panaikinami luomai bei klasikinės hierarchijos ir užtikrinama lygybė, gali formuotis individuali laisvė. Lygybė yra būtina sąlyga žmogui valstybėje būti laisvam.

---

⁶⁰ Richard Avramenko (2012) „Tocqueville and the Religion of Democracy, Perspectives on Political Science“, 41:3, 125-137, 132.

⁶¹ Donald J. Maletz, „Tocqueville's Tyranny of the Majority Reconsidered“, The Journal of Politics, Vol. 64, No. 3 (Aug., 2002), pp. 741-763, 750.

⁶² Ten pat, 751.

⁶³ Ten pat, 756.

Jean-Jacques Rousseau politinėje filosofijoje kalba apie lygybės principu įtvirtiną visuomenės sutartį, kuri savo ruožtu yra ir demokratijos legitimumo pagrindas. Lygybė yra pagrindinė ir pamatinė demokratijos idėja, pabrėžianti, kad joks žmogus iš prigimties neturi teisės būti viršesnis už kitus. Dorybių etikai tai svarbu iš tos perspektyvos, jog geras gyvenimas demokratijoje būtų susijęs su lygybės užtikrinimu – tik užtikrinus lygybę galima užtikrinti teisingumą. Visgi, labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad pats Tocqueville, kalbėdamas apie lygybę, kalba ne apie praktikas, o veikiau apie pačią lygybės idėją ar aistrą (tikybinis dalykas), iš kurių randasi praktikos/papročiai. Lygybė nėra visuomet suderinama su socialine ir politine realybe. Ji turi būti suvokiama kaip būtina pamatinė sąlyga.⁶⁴ Tokia atskirtis verčia kelti klausimą, kiek demokratijos teoriniai ir idėjiniai principai gali būti realiai praktikuojami.

Pats Tocqueville taip pat išreiškia ir susirūpinimą, ar lygybės idėja neužgožia individualių laisvių. Dėl to autorius kelia pilietinės dorybės klausimą, kaip būtiną efektyvios demokratijos veikimui. Pilietinę dorybę Tocqueville sieja su politiniu dalyvavimu. Pilietinė dorybė respublikinėje tradicijoje reiškia tam tikrą charakterio savybių rinkinį, kuris formuoja individo emocijas, požiūrį ir veiksmus, ypač susijusius su santykiu su viešąja sritimi. Savo ruožtu, dorybės savo natūra yra politiškos. Jos, kaip kad sakė Montesquieu, yra politiškai gero žmogaus savybės, ir motyvuoja piliečius skirti prioritetą bendrajam gėriui, o ne privatiems interesams.⁶⁵ Pilietinės dorybės supratimas moderniam respublikonizme yra paremtas savaip adaptuota Aristoteline moralinių dorybių samprata. Dorybės yra charakterio savybės, susijusios su pasirinkimu. Žmogus nėra doras iš prigimties, bet įgyja dorybes per praktiką. Dorybės tai tos charakterio savybės, kurios vystomos per tam tikras praktikas. Dorybingas pilietis tinkamus charakterio gebėjimus išvysto per tinkamas praktikas, o šios skatina jį atitinkamai reaguoti į respublikos poreikius.⁶⁶ Tocqueville taip pat pabrėžia, jog tinkamas švietimas yra būtinas demokratijai. Švietimo svarbą dorybių etikoje mini ir Aristotelis – tam tikra edukacija yra reikalinga, norint perduoti tinkamas praktikas ir supratimą kitiems. Apie tai kalbėjo ir pats MacIntyre, analizuodamas socialinių santykių tinklus.

Žinoma, visuomenės švietimas negali būti hierarchinis ir suponuojantis moralines kategorijas, nes, kaip minėjo MacIntyre, tai būtų žingsnis į totalitarizmą. Visgi, turint omenyje dorybių etikos principus, švietimas turi būti susijęs ne su tam tikros minties ar idėjos įtvirtinimu, o su teisingu pavyzdžiu, kokios praktikos padėtų pasiekti gerą gyvenimą.

---

⁶⁴ Richard Avramenko (2012) „Tocqueville and the Religion of Democracy, Perspectives on Political Science“, 41:3, 125-137, 129.

⁶⁵ Jessica L. Kimpell, „Republican civic virtue, enlightened self-interest and Tocqueville“, European Journal of Political Theory, 2015, Vol. 14(3) 345–367, 350.

⁶⁶ Ten pat, 351

Tocqueville siūlo lokalias asociacijas kaip būdą individui ugdytis tinkamas praktikas. Panašiai kaip ir MacIntyre, Tocqueville kvestionuoja, ar žmogus savaime bus suinteresuotas visos valstybės reikalais, kai iš esmės jis nejaučia asmeninio ryšio su visa valstybe. Dalyvavimas mažesnėse asociacijose gali padėti suformuoti tinkamas praktikas, kurias įgijus žmogus galės jas puoselėti ir valstybės mastu. Tai būtų būdas suprasti, kaip asmeniniai interesai gali sutapti su bendruoju interesu. Dėl to, pirmiau svarbu ne pilietinės dorybės doktrina, o tai, jog žmogus suprastų savo asmeninio intereso santykį su bendruoju gėriu.⁶⁷ Kitaip nei MacIntyre teorijoje, mažesnės bendruomenės yra ne vienintelis būdas egzistuoti dorybių etikai demokratijoje, o jos yra kaip tam tikras edukacinis mechanizmas, padedantis puoselėti dorybių etiką demokratinėse valstybėse platesniu mastu.

Respublikinė pilietinė dorybė yra veikiau reikalaujanti, kitaip, nei Tocqueville siūlomas asmeninio intereso puoselėjimas.⁶⁸ Respublikinėje tradicijoje dori piliečiai prioretizuoja bendrąjį gėrį vedini teisingų priešasčių ir teisingų aistrų, kas yra politinis veiksmas, kylantis iš teisingos charakterio būsenos. Pilietinė dorybė, kaip moralinės dorybės pakaitalas, yra pernelyg reikalaujanti. Į ką atsižvelgia Tocqueville, tai, jog motyvuojantis veiksnys turėtų būti asmeninis interesas. Svarbu paminėti, jog tai nėra taip nesuderinama su antikine dorybių etika, kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio. Įdomu tai, jog moralės pateisinimas graikų filosofams buvo „nes tai man yra gerai“; būti moraliam reiškė elgtis egoistiškai racionaliu būdu.⁶⁹ Tad iš esmės tiek individualūs interesai, tiek bendrasis gėris yra svarbūs veiksniai, tačiau svarbiausia rasti būdą, kaip individualūs interesai gali koegzistuoti su bendrosios valios interesais.

Apskritai galima pastebėti, kad šiuolaikinės demokratijos supratimui būtina svarstyti apie lygybės idėją. Ši idėja, iš dalies, veikia tarsi veikėjus motyvuojantis veiksnys – lygybė demokratijoje, yra tai, kuo individai neretai pagrindžia savo veiksmus, ar ko siekia bendruomenėje. Lygybė dažnai veikia kaip įvairių asmeninių interesų vedamų veiksmų pateisinimas. Kita vertus, toks stiprus lygybės idėjos vaidmuo kelia ir įvairias vidines įtampas, kurias galima pastebėti Tocqueville teorijoje. Tai skatina tam tikros dorybių etikos paieškas, kurios padėtų funkcionuoti geriausiai demokratijos formai.

Bockenforde demokratijos teorija (substancialumo problema)

Kaip jau minėta, norint suprasti šiuolaikinę demokratiją, reikia bandyti atsižvelgti ne tiek į praktines istorines jos išraiškas, kiek į jos idėjinį pagrindą. Pats šiuolaikinės demokratijos substancialumas yra neretai kritikuotinas klausimas politinės filosofijos srityje. Ir pats MacIntyre

---

⁶⁷ Jessica L. Kimpell, „Republican civic virtue, enlightened self-interest and Tocqueville“, *European Journal of Political Theory*, 2015, Vol. 14(3) 345–367, 356.

⁶⁸ Ten pat, 360

⁶⁹ „The justification of the moral for the Greek philosophers was ‘because it is good for me’; to be moral was to behave in an egoistically rational way“. Barbro Fröding, and Walter Osika. „Neuroenhancement: How Mental Training and Meditation Can Promote Epistemic Virtue.“ 2015, 79.

savo politinėje teorijoje išryškino tai, kad šiuolaikinėse valstybėse yra substancialaus pagrindo stoka. Ernst-Wolfgang Bockenforde yra vienas ryškesnių filosofų savo demokratijos teorijoje atkreipusių dėmesį į tai, jog pagrindinė liberalios demokratijos problema – substancijos (pagrindo) trūkumas, dėl kurio iš esmės visa liberali demokratija yra gana trapi ir pažeidžiama. Lygybės idėja, kurią galima rasti Tocqueville teorijoje, kaip demokratijos pagrindas, neteikia jokio substancialumo, o veikia kaip reakcija į ankstesnes formas. Tai simbolizuoja tam tikrą judėjimą ir veiksmą – siekiant atsispirti nuo ankstesnių santvarkų ir siekti lygybės. Svarbus aspektas yra tai, jog Bockenforde pabrėžia sekuliarios liberalios demokratijos tvarkos trapumą, tačiau tuo pačiu išreiškia ir tam tikrą palankumą jai ir siekiamybę išsaugoti liberalias demokratijas.⁷⁰ Savo teoriniuose darbuose Bockenforde kelia klausimą – jei religija ir nacionalizmas nebegali būti tie vienijantys ir jungiantys aspektai, kurie suteikia politinei tvarkai transcendentinį legitimumą, kaip liberalios demokratijos gali užtikrinti savo stabilumą ar netgi gyvavimą?⁷¹ Alasdair MacIntyre, kaip jau minėta, savo politinėje teorijoje nemenkai referuoja į šiuolaikinės visuomenės poliarizaciją ir bendrumo stygių. Demokratijos teorijoje Bockenforde naudoja homogeniškumo terminą, kuriuo bando nustatyti sąlygas iki politinio susitarimo iškilimui, remiantis minimaliomis etinėmis normomis, būtinomis taikiam pliuralios politinės visuomenės sutarimui.⁷² Homogeniškumo samprata iš pažiūros apibūdina tam tikrą jau nustatytą turinių vienybę, tačiau Bockenforde naudojamas žodynas, skirtas apibrėžti demokratijos prasmę – etosą, partnerystę, pasitikėjimą – išryškina požiūrius ir santykius, o ne nustatytus normatyvinių pažiūrų turinius. Homogeniškumas, pasak Bockenforde, turi kilti iš visuomenės pliuralizmo.⁷³ Egzistencinis moderniosios demokratijos pagrindas, pasak Bockenforde, yra ne Carl Schmitt minima draugo ir priešo skirtis, tačiau būtent pasitikėjimo galimybė. Klausimas, visgi, ar tas konsensusas, be kurio politinis kūnas negali egzistuoti, privalo būti nesuponuotas (t.y. originalus).⁷⁴ Iš šios perspektyvos Bockenforde performuoja bendruomenės homogeniškumo sampratą kaip susitarimą dėl bendruomenės pagrindinių gyvenimo būdo ir politinės organizacijos vertybių. Tokie Bockenforde svarstymai panašūs į Rousseau teoriją, kuri referuoja į iš bendrosios valios kylančią visuomenės sutartį, iš kurios savo ruožtu randasi demokratija. Valstybė negali egzistuoti tik užtikrindama konstitucines laisves, jai reikia jungiančio ryšio, tam tikros jėgos, kuri užtikrintų homogeniškumą, kuris būtent savo ruožtu suponuoja laisves ir užtikrina valstybės kaip vieningo

---

⁷⁰ Aline-Florence Manent, „Democracy and Religion in the Political and Legal Thought of Ernst-Wolfgang Bockenforde“, *Oxford Journal of Law and Religion*, 2018, 7, 74–96, 76.

⁷¹ Ten pat, 76.

⁷² Ten pat, 81.

⁷³ Ernst Wolfgang Böckenförde, Mirjam Künkler, Tine Stein, and Thomas Dunlap. „Constitutional and political theory: selected writings“. Oxford University Press, 2017, 13.

⁷⁴ Aline-Florence Manent, „Democracy and Religion in the Political and Legal Thought of Ernst-Wolfgang Bockenforde“, *Oxford Journal of Law and Religion*, 2018, 7, 74–96, 82.

politinio kūno egzistavimą. Visgi, svarbu paminėti tai, jog, kitaip nei MacIntyre, Bockenforde nemato visuomenės pliuralizmo kaip šiuolaikinės politinės realybės trūkumo. Pliuralizmas yra tai, ką reikia išlaikyti, ir būtent šio pliuralizmo išlaikymas suteikia tam tikrą pagrindą homogeniškumui.

Tam, kad demokratija galėtų egzistuoti, ji turi būti paremta labai tvirta ir iš pagrindų (substancialiai) demokratiška kultūra. Tam, kad galėtų egzistuoti (kaip sau pakankama) apskritai, politinė demokratija neišvengiamai suponuoja atitinkamą laipsnį bendrų pagrindinių įsitikinimų tarp valstybės piliečių. Minimalus homogeniškumo laipsnis gali užtikrinti tai, jog demokratinis pliuralizmas nepavers valstybės politinio vieningumo ir bendrumo į neišsprendžiamus skirtumus. Toks reliatyvus homogeniškumas susidaro iš socio-psichologinės būsenos, kurioje esami politiniai, ekonominiai, socialiniai ir kultūriniai antagonizmai tampa pavaldūs tam tikrai save išreiškiančiai bendrajai valiai, per bendrąją sąmonę. Šio homogeniškumo turinys ir šaltinis, pasak Bockenforde, gali varijuoti.⁷⁵ Jis gali kilti iš etinių kultūrų ar tradicijų, iš bendros politinės istorijos, religijos ar nacionalinių sentimentų.

Bockenforde pabrėžia, jog valstybė turėtų būti daugiau nei teisinė fikcija ir turėtų būti paremta tuo, ką Carl Schmitt vadino „politine forma“, t.y. tam tikru kolektyviniu ryšiu, paremtu vertybiniais įsipareigojimais ir bendrais etiniais įsitikinimais.⁷⁶ Šiuolaikinių modernių valstybių problema yra tai, jog demokratinei tvarkai stinga etinės-politinės substancijos, kuri galėtų būti bendrosios teisės legitimumo šaltinis. Norint rasti šiuolaikinės liberalios demokratijos substancialumą, reikia rasti tam tikrą transcendentinį elementą, kuris kiltų iš pačios demokratijos ištakų. Carl Schmitt savo teorijoje nurodo suvereno transcendentiniškumą. Tad suverenas demokratijoje gali būti tas transcendentinis elementas, kuris gali palaikyti pačios liberalios demokratijos egzistavimą. Ko gero esminis argumentas, kurį pateikia Bockenforde, yra tai, jog liberali demokratija yra paremta tokiu etiniu pagrindu, kuris kyla ne iš transcendentinių autoritetų, tačiau yra imanentiškas.⁷⁷ Tai reiškia, kad konstitucinės tiesos, kurios užtikrina politinės tvarkos veikimą, yra paremtos laisvės ir lygybės idėjomis.

Yra ir tam tikra kontradikcija: viena vertus, iki-politinio konsensuso „*that which cannot be voted on*“⁷⁸ egzistencija paremta tuo, jog visuomenėje yra tam tikras bendrumas; kita vertus, valstybė negali užtikrinti ar per prievartą išsaugoti iki-politinės vienybės, kuria ji pati yra paremta, taip nepaneigdamą savo kaip liberalaus, demokratinio ir pliuralaus politinio darinio idėjos. Būtent šios

---

⁷⁵ Aline-Florence Manent, „Democracy and Religion in the Political and Legal Thought of Ernst-Wolfgang Bockenforde“, *Oxford Journal of Law and Religion*, 2018, 7, 74–96, 82.

⁷⁶ Ten pat, 77.

⁷⁷ Ten pat, 80.

⁷⁸ Ernst Wolfgang Böckenförde, Mirjam Künkler, Tine Stein, and Thomas Dunlap. „Constitutional and political theory: selected writings“. Oxford University Press, 2017, 23.

įtampos egzistavimas, pasak Bockenforde, yra tai, kas išlaiko struktūrinę modernios sekuliaros demokratinės tvarkos esmę. Tai rodo, kad pamatinis demokratijos idėjinis aspektas – lygybė – negali būti absoliutinis, nes tai keltų grėsmę pačios moderniosios demokratijos egzistavimui. Tą pastebėjo jau ir pats Tocqueville, referuodamas į masių tironijos grėsmes demokratijai.

Kaip galima pastebėti, Bockenforde manymu iki-politinė vienybė, kuri užtikrina, kad politika yra paremta etine-politine substancija, o ne paprastų individų interesų konkurencija, gali būti kilusi iš religijos. Visgi, jis pabrėžia, jog tai jokiais būdais nėra būtina ar netgi vienintelė priežastis. Kiti normatyviniai pagrindai liberalios demokratinės bendruomenės egzistavimui gali kilti iš bendros kultūros, bendrų intelektualinių ar etinių tiesų ar paveldėtų tradicijų. Jų logika, pasak Bockenforde, yra panaši į religijos tuo, jog jie yra suvokiami kaip tam tikri tolimi fundamentalių teisių, konstituciškai garantuojamų moderniosios valstybės, protėviai.⁷⁹ Visgi, valstybė negali užtikrinti kultūros, kuri puoselėtų šias laisves, tęstinumo. Valstybė, kita vertus, gali ir turėtų sukurti sąlygas, kurios būtinos šios kultūros išsaugojimui. Valstybės pareiga yra sukurti sąlygas aktyviai ir efektyviai pilietinei būklei. Šioje situacijoje būtų galima vėl atsižvelgti į tai, apie ką kalbėjo Alexis de Tocqueville, referuodamas į lygybės idėją kaip religinį demokratijos pagrindą. Svarbu suprasti tai, kad šis lygybės aspektas yra kylantis iš pačios šiuolaikinės demokratijos sukūrimo pagrindų – visuomenės sutarties. Demokratinis liaudies suverenumo ir jo išlaikymo pagrindas yra ko gero dar labiau „vienijanti“ sąlyga nei draugystės ryšiai. Nes demokratių principų išlaikymas kiekvienam yra svarbus, norint siekti gero gyvenimo. Lygybė yra sąlyga (teisingumas) individualiam gero gyvenimo siekiui.

Paminėtos teorijos neteigia, kad demokratija tolygu geram gyvenimui, tačiau kalbama apie gero gyvenimo sampratą demokratijos kontekste. Lygybės ir kolektyvinio suverenumo užtikrinimas yra pirminė sąlyga, norint kalbėti apie gerą gyvenimą. Pats Tocqueville demokratiją veikia laikė ne tiek politiniu režimu, kiek visuomenės organizavimo tipu. Bockenforde pabrėžia ir tai, jog valstybė turi suteikti visiems individams savirealizacijos galimybę. Tai reiškia, kad valstybė turi ne tik politinę, bet ir etinę pareigą ir reikšmę.⁸⁰ Šio darbo kontekste visuomenės klausimas taip pat yra labai svarbus ne tik šiuolaikinės demokratijos suvokimui, bet ir jos santykiui su dorybių etikos teorijomis. Jei politinis režimas suvokiamas kaip tam tikra terpė, kuri turi padėti visuomenei siekti savo *telos*, gero gyvenimo, ir taip padėti praktikuoti dorybes, vedančias link to, yra svarbu suprasti pačios visuomenės santykį su režimu.

---

⁷⁹ Aline-Florence Manent, „Democracy and Religion in the Political and Legal Thought of Ernst-Wolfgang Bockenforde“, *Oxford Journal of Law and Religion*, 2018, 7, 74–96, 90.

⁸⁰ Ernst Wolfgang Böckenförde, Mirjam Künkler, Tine Stein, and Thomas Dunlap. „Constitutional and political theory: selected writings“. Oxford University Press, 2017, 96.

Marcuse demokratijos teorija (visuomenės santykis su valdžios institucijomis)

Herbert Marcuse yra vienas iš ryškiausių šių laikų filosofų, kritiškai gvildenusių visuomenės klausimą moderniosios liberalios demokratijos kontekste. Marcuse kvestionuoja, ar šiuolaikinė visuomenė yra įgali pati spręsti ir suvokti, kad ją sudarantys individai iš tiesų nori tokio gero gyvenimo, kurį teigia demokratija, ir ar tai nėra manipuliacija.

Herbert Marcuse nurodo socialines problemas, ypač keliamas dabartinės technologinės pažangos ir kapitalistinės sistemos. Bendram Marcuse demokratijos teorijos supratimui būtina suprasti kontekstinius klausimus, į kuriuos autorius kreipia dėmesį. Demokratija yra laisvos visuomenės idėja, kurią gniuždo technokratinė ir technologiniu progresu grįsta politinė/ekonominė struktūra. Autorius atkreipia dėmesį į tai, jog mažiau privilegijuota visuomenės dalis yra priklausoma nuo visuomenės apskritai – t.y. būtent visuomenė užtikrina tam tikrą „išlaisvinimą“, tenkindama įvairius poreikius. Apskritai technologinė pažanga pažeidžia bet kokį žmogaus privatumą ir viską pajungia automatizuotam gyvenimo ritmui.⁸¹ Taip pat naujas technologinės pažangos procesas keičia ir individo sąmonę – formuoja tam tikrą sufalsifikuotą sąmonę, grįstą nesąmoningais ir netikrais poreikiais, kurie palaiko individų konformizmą ir subordinuotą būklę. Pasak Marcuse, visuomenė neišvengiamai pati save įsuka į nesibaigiančio dominavimo ir pavaldumo santykį. Kapitalizmas sukuria daugiau galimybių visuomenei, tačiau tuo pačiu vis daugiau visuomenę išnaudoja ir pajungia į technologinės pažangos ratą. Šis aspektas signalizuoja į asmens racionalumo ir laisvo sprendimo galimybės problemą.

Marcuse teigia, jog administraciniai ir technologiniai mechanizmai apėmė visuomenę ir valstybės valdymą. Visos laisvės ir kiti žmogaus privataus gyvenimo aspektai ar norai yra pajungti į organizacinį aparatą. Demokratija, pasak Marcuse, yra pati efektyviausia dominavimo ir priespaudos sistema.⁸² Galima išvelgti aiškų prieštaravimą tarp demokratijos idėjinių principų ir jos veikimo struktūrų. Problema kyla iš to, kad demokratija, nors apima labai plačias socialines ir net individualias gyvenimo sferas, yra redukuojama į procedūras ir mechanizmus, kurie yra komercinių ir technologinių mechanizmų tęsinys, skirtas administruojamomis progreso ir laisvės idėjomis įtvirtinti žmonių paklusnumą esamai tvarkai. Remiantis bendru Marcuse teorijos kontekstu, panašu, jog taip yra dėl jau minėtų fundamentalių tiesų bei substancijos trūkumo ir atmetimo. Redukavus visuomenės sąmonę į techninį diskursą, net ir demokratinių idėjų aiškinimai (o vėliau – ir įgyvendinimas) yra redukuoti į atitinkamo pobūdžio tezes. Visa tai suponuoja tam tikrą demokratijos eroziją, kai lieka tik fiktyvios demokratinės procedūros ir išraiškos, neišlaikant idėjinio turinio.

---

⁸¹ Herbert Marcuse, „One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society“. Boston: Beacon Press, 1991, 30.

⁸² Ten pat, 56.

Dar viena gana ryški šiuolaikinės demokratijos problema yra ir su substancinėmis ar transcendentinėmis vertybėmis. Transcendentiniai vaizdiniai yra tarsi inkorporuojami į kasdienio gyvenimo rutiną, taip tarsi sukuriant įspūdį, kad dabartinė visuomenė gali išspręsti viską tam tikrais technologiniais sprendimais, jog nebėra tam tikrų „aukštesniųjų materijų“. ⁸³ Siekiant sulyginti (unifikuoti) žmones, tam tikra aukštesnioji kultūra yra paverčiama populiariaja. Technologiniai ir politiniai laimėjimai prieš žmogiškosios egzistencijos transcendenciją, paremti industrinės visuomenės pažangos, įtvirtina save tarsi į sąmonės lygmenį – pasitenkinimas visuomenėje kuria paklusnumą ir menkina racionalaus proto protesto galimybę. ⁸⁴ Tokios tendencijos dalinai keičia žmogaus natūralios prigimties suvokimą, kas savo ruožtu paveikia ir gero gyvenimo tikslo sampratą. Visgi, čia yra gana svarbus skirtumas tarp demokratinės visuomenės (ne)įgalumo klausimo. Bockenforde pabrėžia homogeniškumo svarbą demokratijos substancialumo užtikrinimui ir legitimiam politinio režimo veikimui. Marcuse, tuo tarpu, išryškina visuomenės konformistines tendencijas. Iš pažiūros, homogeniška visuomenė atrodo kaip sąmoningas ir racionalus, iš vidaus kylantis sprendimas, kuris yra reikalingas bendro tikslo siekimui. Konformistinė visuomenė, tuo tarpu, simbolizuoja tam tikrą subordinaciją kažkam išoriniam, t.y. anapus visuomenės savirealizacijos ribų. Galima teigti, jog Bockenforde išryškina problemą, jog demokratija, kaip samprata, nenurodo politinio režimo, o Marcuse, tuo tarpu, pastebi, jog politinis režimas užgniaužia demokratiją kaip socialinę idėją.

Kalbėdamas apie šiuolaikinėse demokratijose kuriamos unifikuotos ir vienmatės visuomenės problemą, Marcuse daug dėmesio skiria diskurso temai. Anot jo, populiariuoju diskursu tam tikri antagonistiniai žodžiai yra jungiami į bendrą, visa apimančią kontekstą. Kalba vyrauja kaip tam tikras manipuliavimo ir kontrolės mechanizmas. Ypač dabartinėse visuomenėse, labai aktuali yra tiesos paieškų problema. Viskas redukuojama į racionalų protą, būtent jis suvokiamas kaip vienintelis teisingas būdas pažinti pasaulį ir rasti tiesą. Dalykų prigimtis (net ir visuomenės), buvo apibrėžta taip, kad represiją ir priespaudą pateisintų kaip racionalius dalykus. Tikrasis žinojimas ir protas reikalauja pojūčių dominavimo, ar netgi išlaisvinimo nuo jų. ⁸⁵ Žmogus siekia racionalumo, kuris yra neatsiejamas nuo dabartinės sistemos ir negali būti pažintas už jos ribų. Už racionalumo ribų žmogus gyvena vertybių valdomame pasaulyje. Vertybės, atskirtos nuo objektyvios realybės, tampa subjektyviomis. Vienintelis būdas joms suteikti kokį nors abstraktų ir nepavojingą validumą būtų metafizinės sankcijos (dieviškasis ir prigimtinis įstatymas). Visgi, tokios sankcijos nėra (moksliškai

---

⁸³ Herbert Marcuse, „One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society“. Boston: Beacon Press, 1991, 74.

⁸⁴ Ten pat, 78.

⁸⁵ Ten pat, 150.

ar empiriškai) patvirtinamos, dėl to irgi negali būti laikomos objektyviomis. Vertybės moraliai bei dvasiškai turi tam tikrą aukštesniąją vertę ir gali būti suvokiamos kaip kilnesnės, tačiau, anot Marcuse, jos nėra realios, dėl to kasdieniame gyvenime jos užima žemesnę poziciją.⁸⁶ Jei Gėris, Grožis, Taika ir Teisingumas negali būti kildinami iš ontologinių ar mokslinių sąlygų, jie negali logiškai reikalauti universalaus priėmimo ir įgyvendinimo.⁸⁷ Viskas, kas nėra objektyviai paaiškinama racionalumu, yra įrašoma už realybės ribų, kaip tam tikri metafiziniai elementai. Šiuolaikinės demokratijos dėl technologinės pažangos ir progreso įtakos yra linkusios atmesti bet kokias metafizines ar transcendentines idėjas.

Kaip dar vieną šiuolaikinės demokratinės visuomenės problemą Marcuse pastebi, kad visuomenėje ima įsitvirtinti tam tikra moralinė degradacija. Marcuse buvo svarbu atkreipti visuomenės dėmesį į tai, kad iš tiesų individuali autonomija beveik nebeegzistuoja. Jog tai, kas vadinama ekonominiu saugumu, iš tiesų yra tam tikras pavaldumas neracionalioms ir nuasmenintoms (bendrosioms – *impersonal*) jėgoms, sukurtoms didinti produktyvumą pasitelkiant malonumą.⁸⁸ Marcuse tikėjo, kad įveikus technokratijos dominavimą, žmonės pagaliau turės laisvę išsiaiškinti, ko jie iš tiesų nori. Žmogaus mąstymas ir kalba yra neatsiejami nuo kalbinės sistemos, kurią kuria „sistema“. Tai lemia, jog legitimus kalbėjimas leidžiamas tik ribotu/specializuotu/grįstu racionali argumentavimu ir todėl sistemai nepavojingu, nes neleidžiančiu jokios sisteminės kritikos, žodynu. Kai viską reikia pagrįsti racionaliais (taigi technologinę visuomenę palaikančiais) faktais ir ekspertizėmis, iš principo neįmanoma net identifikuoti problemų, nurodančių, kad visuomenė nėra laisva. Disharmonija tarp individualių ir socialinių poreikių, ir individualią saviraišką garantuojančių reprezentacinių institucijų trūkumas, veda į tokią realybę, kurioje tokie bendriniai dalykai kaip Tauta, Partija, Konstitucija, Korporacijos, Bažnyčia, tampa realybe, nesiejama su jokių realiai atpažįstamu kūnu (individu, grupe ar institucija).⁸⁹ Visuomenė yra pavergta abstrakčių sisteminių sąvokų, neturinčio jokio substancinio turinio. Marcuse atkreipia dėmesį į tai, kad didžiausia grėsmė yra tai, kad atskira ir nepriklausoma visumos galia pavergia individus. Ir ši visuma nėra *Gestalt*, nėra metafizinis absoliutas (kaip sakė Hegelis), ir nėra totalitarinės valdžios išraiška – tai yra tam tikra socialinių santykių būseną, kuri lemia individų gyvenimus.⁹⁰ Galima manyti, jog Marcuse nurodo tokius socialinius ryšius šiuolaikinėse demokratijose, kurie nesuteikia jokio potencialaus dorovės turinio. MacIntyre teorijoje svarbu, jog socialiniai ryšiai būtų skirti teisingų praktikų ugdymui. Šioje

---

⁸⁶ Herbert Marcuse, „One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society“. Boston: Beacon Press, 1991, 151.

⁸⁷ Ten pat, 151.

⁸⁸ Ten pat, 210.

⁸⁹ Ten pat, 210.

⁹⁰ Ten pat, 212.

situacijoje, kita vertus, kalbama apie tai, jog įsitvirtino tokie socialiniai ryšiai, kuriuose nyksta asmens sąmoningumas ir įsitvirtina nesąmoningas paklusimas dominuojančiam diskursui.

Dauguma demokratinės sistemos analizės šiuo metu yra orientuota į praktinio politinio veikimo principus. Demokratinės institucijos ir rinkimai, kurie yra įvardijami kaip būdas visuomenei išreikšti savo nuomonę, iš tiesų neparodo tikrųjų visuomenės norų. Anot Marcuse, žmonės yra įkalinti netikrų vertybių ir pasitenkinimų, ir patys to nebegali pastebėti. Visgi, dauguma šiuolaikinės liberalios demokratijos nagrinėjančių teorijų sutelkia dėmesį į tai, kaip užtikrinti demokratinius politinius principus, laisvus rinkimus ir t.t., ir neatsižvelgia į pamatinės demokratinės visuomenės problemas. Atrodo, jog yra tikima, kad demokratinės procedūros padės užtikrinti ir demokratinės visuomenės funkcionavimą socialinėse plotmėse.

Panašią tendenciją pastebi ir Ronald Dworkin – jis mini šiuolaikinės demokratijos teorijų problematiką ir tai, jog neretai preferencija yra teikiama „*detached*“ (atsietos) demokratijos sampratai mat ji suponuoja tam tikrą neutralumą.⁹¹ Pagal tokį demokratijos supratimą, demokratija iš esmės tėra vienodas galios paskirstymas politiniams sprendimams. Visgi, Dworkin teigia, kad, nepaisant populiarumo, tokia demokratijos forma nėra pakankama. Reikia atsižvelgti ne tik į demokratijos praktinius principus, bet ir į jos idėjinį turinį. Marcuse pastebi labai svarbią šiuolaikinės demokratijos tendenciją – idėjinių ar kitų substancialių klausimų redukavimą į tuščias praktines išraiškas, sulyginant jų reikšmę. Iš demokratijos analizės yra „pamesta“ idėjinė suvereno sampratos reikšmė, įtraukiant tik šiuolaikinę to išraišką – reprezentacines politines institucijas. Tai paveikia ir substancialumo praradimą ir daro įtaką dorybių etikos problematikai. Marcuse atkreipia dėmesį, kad anksčiau vyravo tam tikra skirtis tarp realybės ir to, ką matome. Būtent toje skirtyje galėjo formuotis kritinis mąstymas ir gebėjimas iš tiesų pažinti realybę. Visgi, dabar ši skirtis dinga, dėl beveik totalitarinės socialinės integracijos, reguliuojant socialines funkcijas. Vartotojiška kultūra dominuoja, ir viešoji nuomonė tampa asmeninės sferos dalimi. Per mediją ir kitus vartotojiškumo mechanizmus viešoji nuomonė patenka į kiekvieno asmeninę erdvę. Be to, patys žmonės tampa kone menkesni, paveikti konformizmo. Konformizmas žmonėms diegiamas per kartojimą ir įprotį, taip įjungiant žmones tarsi į hipnozinį transą. Visuomenės poreikiai yra išoriškai įdiegiami ir manipuliuojami taip, kad jų patenkinimas atitiktų sisteminius reikalavimus. Konformizmas yra labai įdomi ir aktuali problema, kurią pastebi Marcuse (ir kurią jau Tocqueville matė kaip pavojų demokratijai). Nors jis labiau referuoja į socialinius santykius bei kapitalistinį vartotojiškumą, konformizmas sietinas ir su demokratiniu paklusimo valdžiai principu. Demokratinė visuomenė iš esmės, atrodo, yra skatinama laisvai reikšti savo mintis ir nepasitenkinimą, tačiau, kita vertus, nepaklusimas demokratiškai išrinktai

---

⁹¹ Ronald Dworkin, „Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality“, Harvard University Press, 2002, 189.

valdžiai tam tikra prasme gali būti interpretuojamas kaip demokratinių principų atmetimas. Dorybių etikos teorijos tam tikra prasme taip pat reikalauja savotiško paklusnumo, tačiau jis neprieštarauja protui ir natūraliems žmogaus polinkiams.

Tocqueville, Bockenforde ir Marcuse demokratijos teorijos leidžia identifikuoti svarbiausius šiuolaikinės demokratijos aspektus, kurie reikalingi vertinant MacIntyre dorybių teoriją. Alasdair MacIntyre savo teorijoje kritikuoja šiuolaikinę visuomenę (iš esmės remdamasis tiesiog tuo faktu, jog ši visuomenė nebėra tokia, kokia buvo graikų polio visuomenė), nesistengdamas pozityviai suvokti ar apibrėžti šiuolaikinės visuomenės veikimo galimybių. Tai, kaip jau minėta, lemia ir filosofo problemišką dorybių etikos suvokimą. Šiame skyriuje atlikta šiuolaikinės demokratijos sampratų analizė leidžia pamatyti, kad norint kalbėti apie šiuolaikinę visuomenę (ką daro MacIntyre), neišvengiamai reikia atsižvelgti į šiuolaikinės demokratijos idėjas apskritai. Pamatinės demokratijos idėjos, tokios kaip lygybės idėja, gali būti iškreipiamos ir vesti link pavergtos visuomenės formavimosi. Minėti autoriai taip pat sutinka, jog šiuolaikinei demokratijai trūksta substancialumo, iš kurio kiltų aiški ir legitimi demokratinė valdžia ir apskritai funkcionuojanti demokratija. Dėl šio substancialumo stokos kyla ir politinio autoriteto legitimacijos klausimai, lemiantys ir individualių laisvių problematiką.

Visgi, visų filosofų teorijose galima pamatyti užuominas, jog tam tikras dorovinis/etinis aspektas yra svarbus demokratijos teorijose. Dėl to reikia atsižvelgti į teorijas, nagrinėjusias dorybių klausimą demokratijos teorijose.

Dorybių etika liberalios demokratijos teorijose

Dorybių etikos klausimas šiuolaikinės liberalios demokratijos teorijose nėra sutinkamas labai dažnai, tačiau bendrai dorybių tema demokratijos teorijoms tikrai nėra svetima. Reikia pripažinti, šios teorijos dažnai nemenkai varijuoja – liberalios minties šalininkai daugiau dėmesio teikia individualių vertybių ar individualios etikos analizei; kiti referuoja į įvairias pilietines dorybes.

Kai kurie autoriai, kalbėdami apie pilietines dorybes demokratijoje, referuoja į pilietinio išsilavinimo klausimus, tokius kaip aktyvus politinis dalyvavimas.⁹² Ko gero vienas žymiausių filosofų, kalbėjusių apie pilietinę dorybę demokratijos kontekste yra Charles Montesquieu. Montesquieu ieško tam tikro principo, kuris yra valdymo formą veikti verčiantis elementas – tai yra tam tikros žmonių aistros, kurios ir yra veikimo varomoji jėga.⁹³ Filosofas pastebėjo, jog

---

⁹² Sigal R. Ben-Porath, „Civic virtue out of necessity: Patriotism and democratic education“, Graduate School of Education, University of Pennsylvania, USA, 2007, 43.

⁹³ Montesquieu, „Apie įstatymų dvasią“, Vilnius: Mintis, 2004, 20.

demokratijai, iš visų valdymo formų, labiausiai reikalinga dorybė. Taip yra dėl to, jog, kitaip nei kitose politinėse valdymo formose, demokratijoje nėra griežtos monarcho rankos, kuri užtikrintų visuomenės paklusimą ir įstatymų laikymąsi. Politinė dorovė, pagal Montesquieu, yra pasiaukojimas – meilė įstatymams ir tėvynei, reikalaujanti pirmenybę teikti ne asmeniniams poreikiams, o visuomenės gerovei.⁹⁴ Visgi, filosofas pabrėžia, kad šią meilę reikia išugdyti auklėjimu. Meilė demokratijai yra meilė lygybei ir nuosaikumui. Filosofas taip pat mato vieną laimę (panašiai kaip pas Aristotelį), tai yra pasitarnauti tėvynei daugiau nei kiti piliečiai (tam tikra hierarchija, kylanti iš lygybės).⁹⁵ Visgi, Montesquieu pabrėžia, jog norint išugdyti šias doroves piliečiams, reikia jas užtvirtinti įstatymais. Tai reiškia, kad šios dorybės kyla iš paklusimo įstatymui, įstatymas yra pirmiau, kitaip nei teigia klasikinė dorybių etika.

Montesquieu taip pat atkreipia dėmesį ir į „pavojus“ demokratijai, kurie taip pat susiję su dorybės klausimu. Politinio režimo valdymo nuosmukis, pasak filosofo, prasideda nuo principų nuosmukio. Demokratijos principai degraduoja ne tik tada, kai prarandama lygybės dvasia, bet ir tada, kai lygybės dvasia pasiekia kraštutinumą ir kiekvienas nori būti lygus tam, kurį jis išrinko savo valdovu. Tokiu atveju liaudis atsisako pripažinti jų pačių paskirtą valdžią ir nori pati viską daryti (tam tikra tiesioginės demokratijos išraiška). Pasak Montesquieu, tai lemia, jog valstybėje nebegali veikti dorybė – kai liaudis nori susitapatinti su valdžia, nebelieka pagarbos.⁹⁶ Filosofas pabrėžia, jog tikroji lygybė demokratijoje yra ne tada, kai niekas niekam nepaklūsta ir įsitvirtina tam tikra anarchija, o veikia tuomet, kai žmonės suvokia, kad jie vienas kitam yra lygūs prieš įstatymą.⁹⁷ Meilė tėvynei ir įstatymams taip pat gali būti suvokiama kaip patriotizmas. Patriotizmo kaip pilietinės dorybės demokratijoje klausimas yra nagrinėtas ir kitų autorių, taip pat ir paties MacIntyre.⁹⁸ Visgi, MacIntyre pabrėžia, jog dėl liberalios individualistinės minties įsigalėjimo nebesuprantama patriotizmo svarba. Patriotizmas tai nėra tiesiog akla ištikimybė savo tautai, neatsižvelgiant į charakteristikas, kurios turėtų lemti tą ištikimybę. Patriotizmas yra tam tikra moralės prielaida.⁹⁹ Tai negali būti tik aklas paklusimas ar prisirišimas prie savo tautos. Kaip pabrėžia pats MacIntyre, žmogaus moralės taisyklių suvokimas yra neatsiejamas nuo konkrečios bendruomenės; moralės pateisinimas yra susijęs su dorybėmis ir jomis pasiekiamomis vidinėmis gėrybėmis (kaip jau minėta MacIntyre dorybių etikos teorijoje), kas neišvengiamai taip pat būdinga konkrečiai bendruomenei; žmogus gali realizuoti save moraliai tik per savo bendruomenės moralės principus – visa tai lemia, kad be bendruomenės žmogus

---

⁹⁴ Montesquieu, „Apie įstatymų dvasią“, Vilnius: Mintis, 2004, 36.

⁹⁵ Ten pat, 44,45.

⁹⁶ Ten pat, 115.

⁹⁷ Ten pat, 118.

⁹⁸ Alasdair MacIntyre, „Is Patriotism a Virtue?“ in Matravers, Derek and Pike, Jon (ed.) „Debates in contemporary political philosophy: an anthology“, London: Routledge, 2003, 286.

⁹⁹ Ten pat, 293.

negali egzistuoti kaip moralus veikėjas.¹⁰⁰ Dėl to asmens santykis su bendruomene, taip pat ir iš to kylantis patriotizmas, yra neatsiejamas nuo moralės ir dorybių aspektų. Visgi, kaip ir bendra dorybių etikos teorija, patriotizmas (arba tai, ką Montesquieu vadino pilietine dorybe) šiuolaikinėje demokratijoje, pasak MacIntyre, nebegalimas dėl liberalios minties įsigalėjimo, kuri nesupranta pamatinės patriotizmo moralinės svarbos.

Pierre Manent, nagrinėdamas Montesquieu pilietinės dorybės teoriją, taip pat pabrėžia, jog dorybės jau ir Antikos laikais buvo politinio kūno veikimo pagrindas „jie nepripažino jokios kitos jėgos, išskyrus dorybę, politiniam dariniui paremti.“¹⁰¹ Manent pabrėžia, visgi, kad Montesquieu minima dorybės idėja yra fikcija, mat ji nėra tiesiog politinė dorybė, kaip teigia pats Montesquieu.¹⁰² „Dorybė yra ne tik konkrečios, bet ir ypatingos valstybinės santvarkos principas. Ją pagrindžia ne aistrų valdymas protu, bet vienintelės aistriškos energijos – tėvynės ir lygybės meilės – suvokimas. Vadinas, tai yra tos taisyklės, kuri slegia ir netgi gniuždo, meilė. Ji neturi ryšio su sielos didybe; priešingai, ji prieinama ir netgi būdinga ir pačiam menkiausiam valstybės žmogui. Ji nepadaro žmogaus nei išmintingo, nei laimingo.“¹⁰³ Montesquieu pilietinės dorybės problematika yra tai, jog ji yra panašesnė į išugdytą paklusimą įstatymams nei į praktiką, vedančią link laimingo gyvenimo. Manent taip pat pastebi, kad toks dorybės supratimas daugiau naikina ir slopina žmogaus prigimtį. Politinė dorybė neišvengiamai atrodo žeidžianti bet kokią žmogaus laisvę bei prigimtį, o toks valstybinis dorybės ugdymas, apie kurį kalbėjo Montesquieu, formuoja ne tiek laisvų, kiek „modifikuotų“ individų visuomenę: „Senosios dorybės verčia žmogų pereiti iš tam tikro savo prigimties būvio į aukštesnį būvį; žmogus siekia tobulybės. Naujoji dorybė ir naujasis įstatymas reiškia individualios prigimties neigimą, nors ir neaišku, ar šis neigimas atneša aukštesnį ar žemesnį būvį, ar nedaro jokio poveikio žmogui, puoselėjančiam dorybę.“¹⁰⁴ Nepaisant to, kad tokia Montesquieu siūloma dorybės samprata demokratijoje iš pažiūros atrodo deranti su demokratijos idėjomis, galima būtų teigti, jog tokia dorybės interpretacija dalinai yra „įvedimas“ į „pavergtą“ konformistinę visuomenę, apie kurią savo teorijoje kalba Marcuse. Tokia pilietinės dorybės forma lemia tai, jog iš esmės žmogus turi paklusti nusistovėjusiai tvarkai ir praktikoms, pats sąmoningai nesuvokdamas ir nekvestionuodamas savo santykio su jomis. Toks elgesys, pasak Marcuse, yra būdas įtvirtinti ir palaikyti tironišką valdžią, tad tai iš tiesų veikia kenkia demokratijai nei ją puoselėja.

¹⁰⁰ Alasdair MacIntyre, „Is Patriotism a Virtue?“ in Matravers, Derek and Pike, Jon (ed.) „Debates in contemporary political philosophy: an anthology“, London: Routledge, 2003, 293.

¹⁰¹ Pierre Manent, „Žmogaus miestas“, Vilnius: Margi Raštai, 2005, 26.

¹⁰² Ten pat, 32.

¹⁰³ Ten pat, 35.

¹⁰⁴ Ten pat, 47.

Be pilietinių dorybių demokratijos teorijose taip pat kalbama apie dorybes, kylančias iš liberalizmo ideologijos. Liberalios demokratijos paradoksumas yra tai, jog bandoma suderinti idėjiškai viena kitai prieštaraujančias pozicijas – liberalizmo individualumą bei demokratinį bendruomeniškumą. Pierre Manent atkreipia dėmesį į tai, jog žmonių gyvenimai labai didele dalimi yra nulemti politinio režimo bei formos. Žmonės linkę labiau pasitikėti ne tautos įstatymais, ne konstitucija, bet įstatymų ir konstitucijos ištakomis – žmogaus teisėmis ir pačia žmonijos idėja.¹⁰⁵ Tokia nauja galia rodo visuomenės nepakantumą politiniams mediatoriams, ir norą pasiekti žmogiškumo idėją čia ir dabar. Toks poreikis yra natūralus demokratinėms visuomenėms, dominuojamoms žmogiškųjų sentimentų, kito žmogaus žmogiškumo pripažinimo. Manent žmogiškumą mini kaip dorybę (*virtue of humanity*). Aštuonioliktame amžiuje įsitvirtino universali žmonijos samprata, apimanti visus žmones. Žmogiškumo dorybė reiškia sentimentą visiems žmonėms, tačiau reikia kelti klausimą, kas slypi po šiuo sentimentu. Manent teigia, kad galimos dvi to interpretacijos. Vienas aiškinimas gali būti toks, jog gera valia kitiems žmonėms pirmiausia yra skirta tiems, kurie kenčia, dėl to tai turėtų būti vadinama gailesčiu ar užuojauta. Šiame aiškinyje, universalus žmoniją jungiantis ryšys yra užuojautos ryšys. Ši interpretacija paremta moderniu jautrumu, apie kurį kalbėjo Rousseau.¹⁰⁶ Kita interpretacija yra kiek kitokia. Ryšys yra susijęs ne su akivaizdžiu kenčiančiu kūnu, bet veikia su kažkuo nematoma, su siela, su žmogaus orumu. Vidinė dispozicija, kuri pripažįsta žmogaus orumą, yra pagarba, kuri yra vienas iš svarbiausių elementų Kanto etikoje. Gailestis kenčiančiam kūnui, pagarba (būtinai dvasiniam) žmogaus orumui – tokios yra dvi šiuolaikinio humanizmo ar universalizmo koncepcijos, kurias pabrėžia Manent. Žmogiškasis orumas yra aukščiausia moralinė liberalaus humanizmo samprata. Kantas ją aiškiai pateikė kaip centrinę savo socialinės ir moralinės doktrinos ašį. Kantui žmogiškasis orumas susijęs su paklusimu įstatymui, kurį žmonės suteikia patys sau. Krikščionišku požiūriu, orumas yra gaunamas iš Dievo, o Kanto suvokimu – būti žmogumi yra orumas.¹⁰⁷ Būti žmogumi reiškia būti asmeniu, būti asmeniu reiškia būti autonomišku, būti autonomišku reiškia veikti laisvai, o tai savo ruožtu reiškia – paklusti įstatymui, kurį žmogus pats sau suteikė.

Demokratija paremta skirtumais ir atskyrimais, tačiau žmonės visada siekia tam tikro bendrumo ir vienybės. Ši įtampa labai svarbus modernių demokratijų aspektas. Jos panaikinimas reikštų politinio režimo destrukciją.¹⁰⁸ Manent atkreipia dėmesį į tai, ką demokratijos teorijoje pastebėjo ir Bockenforde. Demokratijos „prigimtyje“ slypi tam tikra įtampa, kurios išlaikymas yra

---

¹⁰⁵ Pierre Manent, „A World Beyond Politics?: A Defense of the Nation-State“, Princeton University Press, 2006, 186.

¹⁰⁶ Ten pat, 189.

¹⁰⁷ Ten pat, 191.

¹⁰⁸ Ten pat, 195.

būtinai pačios demokratijos egzistencijai. Visgi, svarbu rasti būdą, kaip minėtą demokratinę įtampą suderinti su demokratijai reikalingu bendrumu, kuris reikalingas ne tik šiuolaikinės liberalios demokratijos išlikimui (apie ką kalba Bockenforde), bet ir dorybių etikai.

Šio darbo tikslui aktuali MacIntyre dorybių etikos teorijos problema yra tai, jog filosofas neskiria dėmesio demokratijos sampratos apibrėžimui. Tai lemia, jog jis nemato, jog dorybių etika nurodo panašias problemas kaip ir demokratinė etika, dėl to prieina išvada, jog dorybių etika demokratijoje yra negalima. Dėl šios spragos MacIntyre negali visapusiškai įvertinti demokratinėse valstybėse esančios visuomenės bendro tikslo potencialo, kuris yra būtina prielaida dorybių etikos veikimui.

Konkuruojančių šiuolaikinės demokratijos sampratų teorinė apžvalga ir palyginimas leido pamatyti, jog, nepaisant skirtingų demokratijos sampratos interpretacijų, demokratijos supratimui būtina atsižvelgti į lygybės, bendrosios valios ir laisvos asmens valios elementus. Nagrinėti filosofai sutaria, jog šiuolaikinė demokratija stokoja tam tikros substancijos ar bendrumo, tačiau pastebi, jog tą substancialumą galima rasti pačios demokratijos idėjų ištakose. Dorybių klausimas demokratijos teorijose nėra naujas, įvairūs filosofai kėlė doro žmogaus bei doro piliečio klausimus, bandydami rasti doro demokratinio žmogaus sampratą. Visgi, filosofai, nagrinėję dorybių etikos klausimą demokratijos kontekste, taip pat neprieina aiškios ir užtikrintos pozicijos. Minėtose teorijose demokratinė dorybių etika formuoja pavergtus ir nesąmoningus individus, arba, priešingai, yra pernelyg universali ir nenurodanti į etinį bei moralinį doro žmogaus veiksmo pagrindą.

Iki šiol darbe atlikta analizė rodo, jog dorybių etikos ir demokratijos teorinis konfliktas kyla iš to, jog trūksta substancialaus demokratinio pagrindo, kuris įgalintų žmones sąmoningam doram veikimui bendro tikslo link. Šiuolaikinės demokratijos teorijos kalba apie tai, jog demokratija neretai redukuojama į administracinius procesus, stokoja substancialaus pagrindo, kuris būtų visuomenę įgalinantis ir unifikuojantis aspektas. Dėl to, šiuolaikinėse demokratijose nebegalimas žmogaus tikslo (telos) supratimas, kuris yra būtinas dorybių etikai. Būtent tikslas nurodo praktikas (dorybes), kurias veda į to tikslo siekimą.

Šiuolaikinėse demokratijos teorijose taip pat svarbu aptarti bendrojo gėrio klausimą. Nors šis klausimas šiuolaikinėse demokratijose iš tiesų yra sudėtingas ir keliantis daug teorinių bei praktinių prieštaravimų, jis iš esmės nėra dingęs iš teorinio lauko ir yra svarbus aspektas politinio gyvenimo organizavimui demokratijose. Tai reiškia, kad galima suponuoti tam tikrą bendrojo gėrio sampratą ir šiuolaikinėse demokratijose. Politinėse bendruomenėse, ypač demokratijose, bendrojo gėrio samprata neretai sutinkama kartu su suvereno samprata. Viena iš suvereno „pareigų“, nepaisant saugumo

užtikrinimo, dažnai suprantama kaip politinės bendruomenės bendrojo gėrio puoselėjimas. Tai leidžia manyti, jog svarstant bendrojo gėrio klausimą, reikia atsižvelgti ir į suvereno sampratą.

Kitoje darbo dalyje bus mėginama pažiūrėti, ar įtraukus suvereno sampratą į demokratijos ir dorybių etikos santykio analizę, būtų galima gauti alternatyvų atsakymą nei pateiktas A. MacIntyre. Jau aptartos dorybių etikos ir demokratijos teorijos leido pamatyti, jog dorybių etikos ir demokratijos santykiui svarbu autoriteto, paklusimo bei laisvos valios klausimai, kurie tarp šių dviejų teorijų neretai kelia įtampą. Taip pat, teorijose pastebima, jog demokratija stokoja tam tikro bendro etinio pagrindo. Jau nuo Aristotelio laikų sutinkama, kad valstybės turi tam tikrą moralinę reikšmę, o valstybės institucijos turi padėti užtikrinti valstybės veikimą, o tai, savo ruožtu, rodo ir moralinį įsipareigojimą. Svarstant apie valstybės puoselėjimą, išskyla valstybės suvereno, kaip aukščiausios legitimios valdžios, klausimas. Suverenas yra susijęs su valstybės moraline reikšme ir tikslais, įkūnijantis legitimumo ir teisingo veiksmo reikšmę.¹⁰⁹ Tai leidžia manyti, jog suvereno sampratos analizė gali padėti pamatyti, kas lemia/ kaip galima sumažinti minėtą dorybių etikos ir demokratijos teorijų įtampą.

---

¹⁰⁹ Sunday O. Onwe, David M. E. Nwogbaga, „Conceptual Issues and Theoretical Analysis of Sovereignty“, *Research on Humanities and Social Sciences*, Vol.5, No.3, 2015, 21, 22.

Trečia dalis

MacIntyre teigia, jog po Apšvietos idėjų įsitvirtinimo šiuolaikinėse valstybėse nebegali veikti dorybių etika. Pagrindinė to priežastis, jog liberalios ir individualistinės minties įtaka lėmė tai, jog visuomenės tapo pernelyg atomizuotos ir nebegali būti jokio bendro gero žmogaus gyvenimo (kaip tikslo) supratimo. Taip pat, įsitvirtinusi paternalistinė ir centralizuota valstybių sistema kelia problemas bandant įdiegti kokį nors etinį visuomenės ugdymą, nes tokiu būdu jis būtų veikiau prievarta prieš individualią laisvę ir nebūtų suderinamas su dorybių etika. Tai leido pamatyti ir šiuolaikinės demokratijos teorijų analizė. Marcuse ir Bockenforde pastebėjo, kad etinis valstybės mokymas (kuris tam tikra forma reikalingas dorybių etikai ugdyti) yra nesuderinamas su liberaliomis laisvėmis; o griežta valstybės diegiama etika (net, jei tai liberali, individualizmą ginanti etika) lemia pavergtus individus, kurie taip pat galiausiai neatitinka dorybių etika besivadovaujančio žmogaus charakterio, kaip tai savo teorijose suvokia Aristotelis (ir juo besiremiantis MacIntyre). Visgi, atmesdamas bet kokią Apšvietos politinę mintį, MacIntyre nebando suprasti šiuolaikinės demokratijos sampratos ir dėl to iki galo neįvertina dorybių etikos ir šiuolaikinės demokratijos teorijų suderinamumo galimybes.

Šiuolaikinės demokratijos teorijų analizė leido pastebėti, jog MacIntyre nurodomos problemos yra realios, tačiau nėra tokios neišsprendžiamos, kaip yra linkęs teigti autorius. Tų problemų performulavimas, įtraukiant demokratijos supratimui būtinas sąvokas, gali duoti alternatyvų ir integralesnį jų (t.y. tų problemų) paaiškinimą. Šiuolaikinė demokratija stokoja substancialumo (ką ypač leido pastebėti Bockenforde teorija), kuris padėtų suteikti visuomenei vienybės ir motyvuotų individus sąmoningai siekti bendrojo gėrio dėl savo pačių gerovės. Nepaisant to, jau antroje dalyje pristatyta demokratijos teorijų analizė leido pamatyti, kad demokratinės idėjos taip pat gali būti telkiančios ir motyvuojančios individus ugdyti savo charakterį. Būtent tai leidžia kalbėti apie tam tikras demokratinės dorybes, kurios atlieka panašias funkcijas kaip ir dorybių etika. Visgi, kaip jau pastebėjo ir Tocqueville, svarbu rasti būdą, kad šiuolaikinėje demokratijoje žmonės pamatytų, jog jų asmeniniai interesai gali (ir turi) būti suderinami su bendruomenės interesais, norint užtikrinti geriausią įmanomą politinės bendruomenės sugyvenimo formą. Individuo įgalinimas yra suderinamas su liberalizmo vertybėmis, pliuralizmu ir modernia demokratine visuomene.¹¹⁰

Demokratinės etikos, kuri kardinaliai neprieštarautų dorybių etikai, sampratos analizei toliau darbe bus pristatyta ir nagrinėjama demokratinio suverenumo samprata. Tai leis naujai įvertinti pirmose dalyse nagrinėtas šiuolaikinės demokratijos ir dorybių etikos teorines įtampas ir persvarstyti

---

¹¹⁰ Barbro Fröding, and Walter Osika. „Neuroenhancement: How Mental Training and Meditation Can Promote Epistemic Virtue.“ 2015, 68.

MacIntyre iškeltas problemas, paaiškinant: kaip demokratijoje bendroji valia susijusi su bendrojo gėrio tikslu; kaip demokratijoje gali egzistuoti etinis ugdymas, nevaržantis individualios laisvės; ar demokratijoje galima matyti legitimų politinį autoritetą.

Suvereno sąvokos apibrėžimai ir problemos

Šiame darbe nėra siekiama išspręsti plačių suvereno sąvokos problemų, tačiau siekiama parodyti, jog norint kalbėti apie dorybių etiką šiuolaikinės demokratijos kontekste, svarbu atsižvelgti į suvereno sampratą. Suvereno sąvoka ne tik suteikia etinį pagrindą kalbėti apie dorybių etiką demokratijose, bet ir gali padėti pamatyti alternatyvią dorybių etikos šiuolaikinės demokratijos teorijose problemą.

Suvereno sampratos reikšmė politinėje teorijoje

Šiuolaikinė politinė mintis yra neatsiejama nuo ryšio su suvereno samprata. Šiuo metu labiausiai įsitvirtinusios liberalios minties šalininkams suvereno klausimas niekada iš esmės nekėlė abejonių. Liberalizmas iškilo iš to paties socialinio, politinio ir intelektualinio turinio kaip ir suverenumas. Dėl to suverenumas ir politika iš esmės tapo sinonimai.¹¹¹ Net daugumai kairiųjų, ne liberalios minties, kritikų, atrodo, kad suverenas tapo toks susietas su šiuolaikine politikos samprata, jog atrodo neįmanoma įsivaizduoti politikos be suvereno sampratos.¹¹² Demokratija ir suverenitetas yra tarsi dvyniai, tačiau jų santykis nėra abipusis. Net jei suverenumui demokratija nėra būtina, demokratijos egzistavimui suverenas yra būtinas: „*Tam, kad demokratija būtų efektyvi, kad ji galėtų puoselėti teisingą sistemą, tautos valdžia yra būtina. Tai reiškia, kad būtinas suverenas – jėga, kuri yra stipresnė nei visos kitos pasaulyje.*“¹¹³ Yra sutariama, kad praktinė suvereno išraiška niekada neatitinka šios sampratos idėjinės reikšmės, tačiau tuo pačiu pabrėžiama, jog tai yra teoriškai itin svarbus aspektas, norint suvokti tam tikrus politinius klausimus.¹¹⁴ Tad, norint išsamiai suprasti šiuolaikinės demokratijos teorijas, svarbu suvokti suvereno sampratos ryšį su politinėmis teorijomis. Filosofas, kurio suvereno sampratos teorija yra ko gero viena labiausiai referuojamų šiuolaikinėje politinėje filosofijoje yra Carl Schmitt. Pasak Schmitt, „suverenus yra tas, kuris priima sprendimą išimtinės padėties atveju.“¹¹⁵ Pats suvereno egzistavimas yra neginčijamas klausimas, tačiau per istoriją ir skirtingus politinius kontekstus yra nesutariama dėl šios sąvokos taikymo. Schmitt teigia ir

---

¹¹¹ James R. Martel, „Can There Be Politics Without Sovereignty? Arendt, Derrida and the Question of Sovereign Inevitability“, *Law, Culture and the Humanities* 6(2) 153–166, 2010, 154.

¹¹² Ten pat, 155.

¹¹³ Jacques Derrida, *Rogues: Two Essays On Reason* (Stanford, CA: Stanford University Press, 2004), 100.

¹¹⁴ Christian Reus-Smit, „The Moral Purpose of the State: Culture, Social Identity, and Institutional Rationality in International Relations“, New Jersey: Princeton University Press, 1999, 158.

¹¹⁵ Carl Schmitt, „Politinė teologija; Politinė teologija II“ *Versus Aureus*, 2014, 30.

tai, kad ypač šiuolaikinėse valstybėse vis labiau įsitvirtina tendencija panaikinti suvereno sampratą iš modernių valstybių tyrimo. Tai yra labai svarbus aspektas ir demokratijos teorijoms, mat siekis panaikinti suvereno konceptą iš modernių valstybių sampratų lemia ir anksčiau nagrinėtų autorių minimą demokratijos apolitiškumą ar substancialumo trūkumą. Carl Schmitt teorijoje suverenas yra transcendentinis. Analogiškai, kaip Dievas yra transcendentinis pasaulio atžvilgiu, taip suverenas, valstybės atžvilgiu, taip pat yra transcendentinis.¹¹⁶ Šiuolaikiniame diskurse tai taip pat yra problematiškas aspektas dėl Schmitt pastebimos tendencijos atmesti tai, kas nėra prieinama patyrimui. Pozityvistinė mokslo ir pažangos raida veda ta linkme, kad bet kokie transcendentiniai vaizdiniai nyksta ar nėra priimami kaip alternatyvi teorijos argumentacijos linija. Žmonės akivaizdžiai linkę priimti ir tikėti tuo, kas yra „pozityvistinis abejingumas bet kokiai metafizikai“.¹¹⁷ Visa tai veda į šiuolaikinių valstybių suvereno, ar, politinio autoriteto, problematiką. „*Žvelgiant tokių idėjų istorijos aspektu, XIX šimtmečio valstybės teorijos raidoje regime du būdingus momentus: bet kurių teistinių ir transcendentinių vaizdinių atmetimą ir naujos legitimumo sąvokos radimąsi. Paveldėtoji legitimumo sąvoka aiškiai praranda bet kokią akivaizdumą.*“¹¹⁸ Galima pastebėti tam tikrą paralelę tarp suvereno sampratos bei dorybių etikos nykimo iš politinio demokratinio diskurso. MacIntyre dorybių etikos teorijoje svarbūs filosofo pastebėjimai apie tai, kad etinėje sferoje įsitvirtina reliatyvizmas ir dėl to dorybių etiką keičia emotivizmas; tuo tarpu suvereną nagrinėjančios teorijos pastebi, jog suvereno supratimas taip pat darosi reliatyvus.¹¹⁹ Kaip jau minėta ankstesnėse darbo dalyse, Apšvietos ir liberalios demokratinės revoliucijos epocha lėmė dorybių etikos nuosmukį. Šiuolaikines demokratijas sukūrusi revoliucijos epocha lėmė ir tam tikrą suvereno sampratos pokytį. Buvo įprasta, jog suverenas – tai bendrosios valios išraiška, visgi, įsitvirtinus liberalioms revoliucijos teorijų idėjoms (tokioms kaip racionalumo iškilimas), suverenas tapo grindžiamas išsilavinimu ir racionaliais sprendimais.¹²⁰ Galima pastebėti, kad suvereno sampratos aiškinimai perėjo nuo daugiau bendrąja valia, į individualiu racionalumu grindžiamus aiškinimus. Iš revoliucijų atsiradusioje demokratijos teorijoje didžiausia modifikacija įvyko tada, kai racionalus protas pakeitė kolektyvinę valią kaip politinio autoriteto šaltinį. Suverenas valdo ne dėl to, kad jo valia yra valdyti, o remiamasi tuo, jog jo įsakymai yra racionalūs. Suverenas yra ne akimirkos valia, o rami ir apgalvota tautos proto galia.¹²¹ Visgi, bendroji valia gali nesutapti su bendruoju protu, ką įrodo pasikartojančios revoliucijos

---

¹¹⁶ Carl Schmitt, „Politinė teologija; Politinė teologija II“ Versus Aureus, 2014, 67.

¹¹⁷ Ten pat, 67, 68.

¹¹⁸ Ten pat, 68.

¹¹⁹ Francis G. Wilson, „A Relativistic View of Sovereignty“, Political Science Quarterly, Vol. 49, No. 3 (Sep., 1934), pp. 386-410; Published by: The Academy of Political Science, 398.

¹²⁰ Charles Edward Merriam, „History of the Theory of Sovereignty Since Rousseau, by C.E. Merriam, Jr“, New York: Macmillan, 1900, 42.

¹²¹ Ten pat, 43.

demokratijos principais grįstose valstybėse. Dėl šio disonanso kyla ir jau šiame darbe nagrinėta politinio autoriteto problema. Šis aspektas primena ir tai, apie ką savo teorijoje kalba Herbert Marcuse. Demokratijos legitimumas pagrindžiamas įvairiais racionalistiniais mechanizmais: visa tai, kas negali būti paaiškinama racionaliais argumentais, tampa nelegitimu. Svarbu ir tai, kad racionalumas dažnai siejamas su įsitvirtinusiomis ar nusistovėjusiomis tiesomis. Pats Marcuse tai mini kaip vyraujančią diskursą, kuris užgožia laisvą visuomenės mąstymo gebėjimą.

Hugo Krabbe, nagrinėdamas suvereniteto sampratą, atkreipia dėmesį į suvereno depersonifikaciją. Modernioji valstybė vietoj valdovo pripažįsta dvasinę galią. Viena iš esminių suvereno sampratos problemų šiuolaikinėje teorijoje, anot filosofo, yra tai, jog per ilgą laiką vyko tam tikras suvereno „depersonifikavimas“, t.y., suvereno samprata nebesiejama su konkrečiu asmeniu, o tai veikia suprantama kaip tam tikri metafiziniai apreiškimai.¹²² Suvereno sampratos kaita nuo suverenaus valdovo iki bendros idėjos yra svarstoma tolimesnėje darbo dalyje. Tai yra svarbu, kadangi, kaip jau minėta skyriaus pradžioje, suverenumas yra integrali ir reikšminga šiuolaikinės politikos dalis, be kurios sunku apskritai svarstyti apie politinį gyvenimą.

Kritiškas demokratijos ir suvereno santykis

Suvereno klausimas tiesiogiai susijęs su tuo, kaip yra suvokiama valstybė. G. Hegelio teorijoje valstybės tikslas yra moralinės idėjos realizavimas. Individui realybė egzistuoja tik jam būnant valstybės nariu; jo universalaus gyvenimo tikslas yra kartu su universalia visumos valia, o ne su jo asmenine individualia valia.¹²³ Valstybė tampa tarsi personifikuotas organizmas. Visgi, Hegelis pastebi, kad valstybės suverenumas yra abstraktus, kurį įkūnyti turėtų būtent monarcho figūra. Žmogaus protas negali suvokti vienybės, kuri tėra metafizinė abstrakcija, priešingai, norisi atskirti kiekvieną bendrosios vienybės elementą. Tokiu atveju subjektas turi mažiau pagarbos suverenui, kurio atskiros dalys nėra aukščiau jo. Taip, savo ruožtu, tokiose valstybės valdymo formose suverenitetas neturi tokio paties intensyvumo bei tokios moralinės galios.¹²⁴ Galima suprasti, jog suverenas, kaip aukščiausioji valdžia, valstybėje turi ir moralinį autoritetą, ypač tą buvo galima pastebėti monarchijų laikais. Demokratinėse valstybėse, kur suverenas nėra sutelktas į aiškia figūrą, silpsta suvereno autoritetas tiek politiniais, tiek moraliniais aspektais.

---

¹²² Heinz H. F. Eulau, „The Depersonalization of the Concept of Sovereignty“, *The Journal of Politics*, Feb., 1942, Vol. 4, No. 1 (Feb., 1942), pp. 3-19, 17.

¹²³ Charles Edward Merriam, „*History of the Theory of Sovereignty Since Rousseau*, by C.E. Merriam, Jr“, New York: Macmillan, 1900, 48.

¹²⁴ Joseph De Maistre, „Study on Sovereignty“ < <http://maistre.uni.cx/sovereignty.html>>, Chapter2 (Book2).

Pozicija, jog suverenas demokratijoje tėra tam tikras iš monarchijų „pasiskolintas“ valstybės valdymo modelis, politinėje filosofijoje nėra itin reta. Pasak prancūzų filosofo Joseph de Maistre, gryna demokratija neegzistuoja. Net Rousseau teigia, jog remiantis griežta demokratijos sampratos prasme, grynoji demokratija niekada neegzistavo ir negali egzistuoti. Idėja, kad dauguma valdo, o mažuma paklūsta, prieštarauja natūraliai tvarkai.¹²⁵ Idėja, kad visi žmonės yra ir suverenas, ir leidžiamoji valdžia, pasak de Maistre, yra prieštaraujanti logikai. Tad net ir graikų politiniai mąstytojai niekada nekalbėjo apie demokratiją kaip legitimią valdžią. Kaip pabrėžia de Maistre, Aristotelis apibūdina demokratiją kaip perteklinę respubliką, taip kaip ir despotizmas yra monarchijos perteklius.¹²⁶ Tiek despotizmas, tiek demokratija yra teoriniai ekstremumai, į kuriuos gali nukrypti bet kuri valdymo forma. Pasak de Maistre, šiuolaikinė demokratija tėra asociacija žmonių be suverenumo.

De Maistre taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad valdžia užima tam tikrą religinę poziciją valstybėje. Paklusti individualiai diskusijai reikštų sunaikinti valdžią. Ji gali gyvuoti tik per nacionalinę mintį, tai yra, tam tikrą politinį tikėjimą. Patriotizmas, pasak de Maistre, turėtų būti tas politinis tikėjimas. Tiek religinis tikėjimas, tiek patriotizmas abu yra dieviškos kilmės ir bet kokia jų veikla yra susijusi su stebuklu. Šiems abiem conceptams būdingas tik dviejų sąvokų supratimas – paklusimo ir tikėjimo.¹²⁷ Visgi, reikėtų pastebėti, kad patriotizmas daugiau yra reakcinis veiksmas – tai yra, jis yra neišvengiamai atsakas į tam tikrą suvereno figūrą. Tad suverenas vis tiek yra būtinas dėmuo.

Tauta, kaip ir individas, negali turėti prievartinės galios prieš save. Jei demokratija, gryna teorine prasme, galėtų egzistuoti, tokioje valstybėje negalėtų būti jokio suvereno, nes ši sąvoka implikuoja prievartinę galią prieš subjektą, kuri yra išoriška jam.¹²⁸ De Maistre teigimu demokratijoje nebėra suvereno. Įdomiu kampu De Maistre minimus argumentus plėtoja ir kitas prancūzų mąstytojas – Claude Lefort. Pasak Lefort, demokratijoje yra tuščias sostas, kuris turėtų priklausyti monarchui (suverenui), tačiau jo nėra.¹²⁹ Tai verčia kvestionuoti demokratijos kaip realaus ir legitimaus politinio režimo sampratą. Suverenumo nebuvimas implikuotų ir tai, kad demokratija neturėtų būti laikytina politiniu dariniu, o veikiau tiesiog žmonių asociacija, kaip teigė de Maistre. Visgi, nepaisant to, kad suverenas šiuolaikinėje demokratijoje yra problematiškas, tokia probleminė pozicija gali padėti pamatyti pamatines idėjas. Anot Michel Foucault, viduramžių ir absoliutizmo epochose, suverenumas buvo suprantamas kaip teisė žudyti, pažeisti įstatymą ar drausti. Suverenitetas, kaip teisė, buvo

---

¹²⁵ Joseph De Maistre, „Study on Sovereignty“ < <http://maistre.uni.cx/sovereignty.html> >, Chapter4 (Book2).

¹²⁶ Ten pat, Chapter4 (Book2).

¹²⁷ Ten pat, Chapter10 (Book1).

¹²⁸ Ten pat, Chapter4 (Book2).

¹²⁹ Claude Lefort, „Democracy and Political Theory“, Cambridge: Polity Press, 1988, 17.

įkūnytas valdovo figūroje. Tai reiškia, kad politinė galia buvo kylanti iš unifikuoto centro (suvereno); tai buvo legitimaus sprendimo rezultatas (galia priklausė aiškiam žmogui, ir jis ja disponavo savo valia); ir tai, kad politinė galia buvo suvokiama kaip priklausanti kažkam ir galia prieš kažką. Visos šios suverenumo charakteristikos, anot Michel Foucault, netinka modernios demokratijos aparatui. Demokratinis suverenumas, pasak Foucault, yra paremtas monarchinio suverenumo modeliu, tiesiog valdovo teisės yra perkeliamos liaudžiai.¹³⁰ Foucault pastebi, kad suvereno sąvoka nebėra pakankama ar tinkama paaiškinti galios konceptą moderniose demokratijose.¹³¹ Visgi, nepaisant to, be suvereno sąvokos negalime suprasti šiuolaikinės demokratijos esmės. Be suverenumo sampratos pagrindinė šiuolaikinės demokratijos idėja – liaudies valdžia – netenka savo prasmės.

Visos šios teorijos leidžia pamatyti vieną svarbų aspektą demokratijos ir suvereno santykio kontekste – suvereno samprata, taip kaip ją buvo įprasta interpretuoti, nebeatitinka šiuolaikinės demokratijos situacijos. Visgi, nėra iki galo aišku, ar šiuolaikinės liberalios demokratijos raida lemia suvereno sampratos pokytį, ar besikeičiantis suverenas lemia šiuolaikinės demokratijos problemas. Nepaisant to, kad šiuolaikinės demokratijos teorijose suvereno samprata yra problematiška ir neretai yra kritikos objektas, atlikta analizė leidžia matyti, kad ji yra neabejotinai svarbi demokratijos supratimui.

Svarbu pastebėti tai, kad klasikinio suverenumo sampratos atmetimas nereiškia, kad suvereno moderniose demokratijose išvis nebėra. Šiuolaikinės demokratijos kontekste svarbu atsižvelgti į jau minėtas Claude Lefort demokratijos ir suvereniteto teorijas. Anot filosofo, visuomenė įsivaizduoja tam tikrus principus, kurie ją vienija.¹³² Politinio autoriteto klausimui svarbu yra simbolinis elementas. Monarchijose politinė valdžia buvo simboliškai įkūnyta monarcho figūroje, tačiau iš esmės yra kilusi iš Dievo. Modernios demokratijos politinis įsivaizdavimas (political imagination), pasak Lefort, yra paremtas Prancūzijos revoliucija – konkrečiau – monarcho nukirsdinimu.¹³³ Tai lemia, jog valdovo sostas, kuriame buvo sutelkta politinė valdžia, yra tuščias ir dėl to politinė valdžia yra aiškiai nesuprantama. Matomi tik tam tikri mechanizmai, kuriais ši galia pasireiškia. Lefort teigia, jog svarbu suprasti tai, kad galia neturi substancijos. Simbolinė demokratijos tvarka paremta politinio autoriteto nykimu, dėl to įvairūs nesibaigiantys konfliktai (kurie neretai yra interpretuojami kaip

---

¹³⁰ Annabel Herzog, „The Attack on Sovereignty: Liberalism and Democracy in Hayek, Foucault, and Lefort“, *Political Theory* 1–24, 2020, 9.

¹³¹ Ten pat, 9.

¹³² Claude Lefort, „Democracy and Political Theory“, Cambridge: Polity Press, 1988, PUSLAPIS

¹³³ Annabel Herzog, „The Attack on Sovereignty: Liberalism and Democracy in Hayek, Foucault, and Lefort“, *Political Theory* 1–24, 2020, 13.

demokratinės visuomenės skaldantys elementai) yra būtina demokratijos dalis. Referencija į tuščią sostą implikuoja nuorodą į visuomenę be jokio apibrėžtumo, kuri negali būti reprezentuojama. Galios padalijimas modernioje demokratijoje nerefuruoja į išorines jėgas. Visuomenė gali save suprasti tik per vidinį susiskaidymą, kurio iš tiesų, kaip teigia Lefort, nereikėtų suprasti kaip problematiško susiskaidymo, o veikiau kaip šiuolaikinei demokratijai svarbaus elemento. Demokratijoje yra politinė vienybė – noras kurti bendrą pasaulį, kuriame žmonės pažįsta save kaip piliečius – ir ši vienybė yra išreiškiamą būtent konfliktinėmis veiklomis. Vienybė kyla ne iš nuomonių ar interesų sutapimo, bet iš konfliktų, kurie išlaiko galios vietą tuščią. Lefort teigia, kad būtent šis tuščios galios vietos išlaikymas išreiškia suverenumą.¹³⁴ Tokia pozicija nėra vienetinis atvejis liberalią demokratiją nagrinėjančiose teorijose. Panašų argumentą plėtoja ir Frank Ankersmit, kalbėdamas apie estetiškos reprezentacijos principą. Pasak Ankersmit, politinis suverenumas ir politinė galia slypi būtent tame atotrūkyje tarp politinės realybės ir „kasdienės“ realybės, kuri sukuria reprezentaciją.¹³⁵ Panašiai kaip ir Lefort, jis kalba apie tam tikrą įsivaizduojamą (ar kuriamą) dėmenį, kuris leidžia egzistuoti politinei tikrovei. Politinė galia kyla ne iš žmonių ir ne iš valdžios aparato, o iš jų tarpusavio sąveikos. Tai reiškia, kad demokratija yra tokia politinė sistema, kuri gali tinkamai veikti tik tada, kai visuomenė yra susiskaldžiusi. Demokratija negali veikti, jei visuomenėje nėra skirčių, nes pats demokratijos tikslas yra, nepaisant įvairių nuomonių skirtumų, pasiekti tokią politinę tvarką, kurioje skirtingumas būtų prasmingas.¹³⁶ Visi šie pastebėjimai leidžia atkreipti dėmesį į vieną svarbų aspektą – modernioji demokratija yra glaudžiai susijusi su veiksmu. Dorybių etikos teorijose ne kartą pabrėžta, jog dorybių etika yra neatsiejama nuo praktikos. Žmogus gali siekti savo gero gyvenimo tikslo, elgdamasis pagal dorybių etikos principus. Jei šiuolaikinės demokratijos samprata glaudžiai susijusi su veiksmu, galima kelti klausimą, ar demokratijos teorijoje galima rasti tam tikrą tikslą, kurio link gali vesti demokratinės praktikos. Panašią poziciją taip pat buvo galima pastebėti ir Bockenforde demokratijos teorijoje. Autorius atkreipė dėmesį į tai, jog visuomenės poliarizacija šiuolaikinėse demokratijose yra ne tik ne probleminis, kaip sako MacIntyre, bet svarbus aspektas. Lefort ir Ankersmit teorijos taip pat leidžia išvelgti įdomų santykį su MacIntyre teorija. MacIntyre pabrėžė tai, jog visuomenės susiskaldymas yra viena kertinių priežasčių, lemiančių dorybių etikos negalimumą. Lefort bei Ankersmit, tuo tarpu, teigia tai, jog būtent šis susiskaldymas yra būtinas demokratijos egzistavimui apskritai, nes būtent jame slypi demokratijos suverenumas. Galima išvelgti tam tikrą ryšį tarp demokratinio suverenumo bei dorybių etikos interpretacijų.

---

¹³⁴ Claude Lefort, „Democracy and Political Theory“, Cambridge: Polity Press, 1988, 17.

¹³⁵ Frank Ankersmit, „Political Representation // Aesthetic Politics: Political Philosophy Beyond Fact and Value“. Stanford, California: Stanford University Press, 1996, 49.

¹³⁶ Ten pat, 143,144.

Dauguma suverenitetą nagrinėjusių autorių per ilgą laiką pastebėjo, jog suvereno samprata darosi vis labiau problematiška ir sunkiai suprantama. Suvereno depersonifikacija lemia tai, kad šia samprata imama lengviau manipuliuoti ir tai gali būti viena priežasčių, dėl ko šiuolaikinės demokratijos substancialumas taip pat yra svyruojantis. Šiame darbe atlikta analizė leidžia pamatyti, jog norint suprasti dorybių etikos problemą demokratijoje, tikslinga atsižvelgti į suvereno sampratos problemas. Taip pat galima matyti ir tai, jog dorybių etikos supratimas priklauso nuo to, kokia suvereno samprata yra remiamasi. Pagal šiuolaikinės demokratijos teorijas, yra tikslinga atsižvelgti į suvereno kaip bendrosios valios sampratą ir iš šios perspektyvos pažiūrėti, kokia dorybių etikos forma yra suderinama su šiuolaikinės demokratijos teorijoje randama bendrosios valios, kaip demokratinio suvereno, reikšme.

Suverenas demokratijoje (bendroji valia)

Ko gero sunku pradėti mąstyti apie šiuolaikinę demokratiją be visuomenės sutarties idėjos. Visuomenės sutartis, nors būdama liberalizmo teorijų kūrinys, yra viena iš moderniosios demokratijos sukūrimo prielaidų. Žymiausi moderniosios minties mąstytojai (Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau) savo politinėse teorijose nagrinėja visuomenės sutarties idėją. Prigimtinėje būklėje individai sutaria sudaryti kontraktą, kuriuo pereina į pilietinę būklę, valdomą įstatymų. Šiuo sutarimu individai sutinka paaukoti dalį savo asmeninių laisvių tam, kad būtų užtikrintas bendras saugumas ir bendrų interesų išpildymas, ir taip jie sutinka paklusti tam tikram autoritetui. Jean Jacques Rousseau visuomenės sutarties teorijoje minėtas autoritetas yra bendroji valia.¹³⁷ Rousseau teorijoje bendroji valia yra visuomenės sutarties pagrindas. Ši kolektyvinė valia yra prigimtinė, ji yra pirmiau racionaliai sudaryto kontrakto. Svarbu pabrėžti tai, jog visuomenės sutarties ir bendrosios valios reikšmė nėra tiesiog politinės galios legitimavimas. Visuomenės sutartis turi ir moralinę reikšmę. Rousseau kalba apie tokią bendruomenę, kurioje politinė organizacija yra moraliai pateisinama ar legitimi. Politika, savo ruožtu, negali būti atskiriama nuo moralės ir tam tikros moralinės atsakomybės. Anot Rousseau, visuomenės sutartis yra sudaroma remiantis morale, kuri yra prigimtinė žmogui, t.y. egzistuoja iki politikos.¹³⁸ Kai visuomenės sutartis yra grįsta bendrąja valia, tada įsitvirtina politika, kuri išpildo moralę. Tad svarbu pabrėžti, jog bendrosios valios klausimas Rousseau teorijoje yra susijęs su morale. Visgi, svarbu aiškiai suprasti, kas yra bendroji valia. Dažniausias bendrosios valios supratimas yra sinonimiškas suvereno supratimui.¹³⁹ Demokratija –

---

¹³⁷ Rousseau, Jean-Jacques, Susan Dunn, Gita May, Robert N. Bellah, David Bromwich, and Conor Cruise O'Brien. „The social contract ; and, the first and second discourses.“ 2002, 10.

¹³⁸ Ten pat, 289-290.

¹³⁹ John B. Noone, Jr., „The Social Contract and the Idea of Sovereignty in Rousseau“, The Journal of Politics , Aug., 1970, Vol. 32, No. 3 (Aug., 1970), pp. 696-708, 704.

tokia valstybė, kurioje įstatymai ir visa politinė tvarka kyla iš bendrosios valios, kur suverenumas priklauso liaudžiai. Kartu demokratija išpildo moralinę individų prigimtį.

Kiekvienas individas, kaip žmogus, gali turėti asmeninę valią, kuri yra kiek kitokia nei bendroji valia, kurią jis turi kaip pilietis. Jo asmeniniai interesai jam neretai gali pasirodyti kitokie nei bendrasis interesas. Rousseau teorijoje bendroji valia yra susijusi su valstybės interesais apskritai. Net būdami skirtingi, visi žmonės valstybėje yra determinuoti bendrosios valios.¹⁴⁰ Šiame kontekste bendroji valia reiškia liaudies (kaip demokratinio suvereno) išlikimo sąlygų pirmenybę prieš privačius interesus. Nepaisant to, jog neretai visuomenėje yra nesutinkama dėl bendrų interesų, sąmoningai žmonės negali norėti to, kas yra žalinga valstybės išlikimui. To norėti reikštų prieštarauti savo laisvei – mat pilietinėje būklėje žmonės tik per bendrosios valios suteiktą lygybės principą įgyja individualias laisves ir individualią valią.¹⁴¹ Prieštarauti savo egzistavimo sąlygai būtų iracionalu – dėl to tam tikras bendrosios valios įstatymo viršenybės pripažinimas tam tikra prasme kyla tiek iš prigimties (mat bendroji valia sudaroma prigimtineje būklėje), tiek iš racionalaus proto. Perėjimas iš prigimtinės būklės į pilietinę būklę lemia labai reikšmingą pokytį žmoguje, jo elgesį keičiant iš instinkto į teisingumą ir persmelkiant jo veiksmus moralumu, kurio anksčiau nebuvo. Tik tada, kai pareigos jausmas nugalai prieš natūralius impulsus, o įstatymas laimi prieš troškimus, žmogus, kuris buvo visiškai egoistiškas, supranta, kad jis turi elgtis pagal bendrus principus, ir pirmiau turi permąstyti dalykus, prieš elgdamasis pagal polinkius. Nepaisant to, kad tokioje būklėje žmogus atsisako daug privalumų, kuriuos jis gauna iš gamtos, jis įgyja daug kitų. Jo gebėjimai yra vystomi, jo idėjos plėtojamos, jo jausmai kilninami, jo visa siela tampa pakylėta ir jis labai vertina tai, kad perėjo iš prigimtinės būklės ir iš kvailo ir riboto gyvulio tapo išsilavinusiu žmogumi.¹⁴² Pilietinės būklės privalumas taip pat yra ir moralinė laisvė, kuri įgalina žmogų būti savo paties valdovu – paklusimas akliems troškimams yra vergovė, o paklusnumas savo paties natūraliam įstatymui yra laisvė.¹⁴³ Visuomenės sutarties klausimas šiuolaikinės demokratijos teorijose beveik visuomet kelia etines ir moralines dilemas – kas skatina individą jungtis į visuomenės sutartį ir paklusti bendrajam interesui.

Remiantis Rousseau prielaidomis, galima pastebėti, kad suverenas, kaip bendroji valia, demokratijoje turi esminę moralinę reikšmę. Tad, visuomenės sutarties idėja svarbi ne tik politinei, bet ir moralės filosofijai. Moderniosios visuomenės sutarties teorijos referuoja į žmogaus protą ir sąmoningumą, kaip veiksnį, kuris paskatina/išlaiko individą visuomenės sutarties nariu. Pagal

---

¹⁴⁰ Jean-Jacques Rousseau, Susan Dunn, Gita May, Robert N. Bellah, David Bromwich, and Conor Cruise O'Brien. „The social contract ; and, the first and second discourses.“ 2002, 172.

¹⁴¹ Ten pat, 166.

¹⁴² Ten pat, 166,167.

¹⁴³ Ten pat, 167.

socialinės sutarties teorijas moraline prasme, teisingumas yra tiesiog susitarimas tarp racionalių, savo interesų turinčių individų, atsisakyti savo individualių troškimų siekio dėl saugaus ir takaus gyvenimo užtikrinimo.¹⁴⁴ Galima pastebėti, kad buvimas visuomenės sutarties nariu yra tiek politinis, tiek moralinis įsipareigojimas.

Suvereno sampratos analizė rodo, jog apskritai ši sąvoka yra siejama su įvairiais teisiniais valstybės valdymo klausimais, siekiant nustatyti ir apibrėžti realias valstybės galios ribas. Visgi, galima pastebėti, kad ši sąvoka yra būtina, norint suprasti politinę formą ir jos esmę. Atlikta analizė rodo, jog dalis autorių pabrėžia suvereno sampratos šiuolaikinės demokratijos teorijose problematiką. Įdomu tai, kad neretai priežastys ar tendencijos, nurodančios šias problemas, yra panašios į tas, kuriomis MacIntyre argumentuoja dorybių etikos problemas šiuolaikinėje demokratijoje.

Jau Aristotelio teorija leido pastebėti, jog polio funkcionavimo užtikrinimas yra svarbi dorybių etikos veikimo sąlyga. Senovės graikams miestai-valstybės egzistavo dėl pagrindinio tikslo – kultivuoti konkrečią bendruomenės gyvenimo formą, t.y. politinį gyvenimą. Polis buvo erdvė, kurioje piliečiai, laisvi nuo fizinio darbo, galėtų dalyvauti (per veiksma ir kalbą, o ne jėgą ir smurtą) sprendimų priėmime, kurie paveiktų jų bendrą gyvenimą. Šis moralinis tikslas formavo diskursyvią procedūrinio teisingumo normą, kai kooperacijos tarp individų problemos buvo sprendžiamos per viešą politinį diskursą. Šioje procedūroje teisė vaidino nedidelę reikšmę, svarbiau buvo įprasta procedūra nulemta moralaus tikslo.¹⁴⁵ Racionalus teisingumo siekimas (kuris svarbus tobulo žmogaus funkcionavimui, tad susijęs ir su dorybių etikos teorijos klausimais), paremtas veiksmis, galimas tik konkrečioje politinėje bendruomenėje, t.y. polyje. Tam buvo dvi priežastys. Visų pirma, teisingumas buvo suvokiamas kaip socialinė dorybė, kadangi žmogus negali elgtis teisingai, lygiai ir sąžiningai neatsižvelgdamas į kitų norus ir interesus. Antra, teisingumo siekimas neišvengiamai susijęs su kalba, moralinių teiginių išreiškimu per viešą politinį diskursą. Teisingumo siekimas buvo suvokiamas kaip politinė veikla, o žmonės, kaip prigimtinais politiniai padarai. Polis buvo stipriausia žmogiškosios organizacijos forma. Polis buvo ir erdvė, kurioje žmonės galėjo tapti dori, ir pagrindinis tos dorovės objektas. Jo pagrindinis tikslas buvo įtvirtinti konkretų žmonių charakterį, ugdyti dorą ir gerą veiksma. Senovės graikų valstybės tikslas buvo politinio gyvenimo kultivavimas, kuris būtų pagrįstas racionalių teisingumo siekiu.¹⁴⁶ Suvereno samprata šiuolaikinės demokratijos ir dorybių etikos teorijų kontekste suteikia sąlygą kelti etikos ir dorovės klausimus.

---

¹⁴⁴ Kell James Clark, „Why Be Moral? Social Contract Theory Versus Kantian-Christian Morality“, *Journal of Markets & Morality*, Volume 6, Number 1 (Spring 2003): 81–98, 2003, 81.

¹⁴⁵ Christian Reus-Smit, „The Moral Purpose of the State: Culture, Social Identity, and Institutional Rationality in International Relations“, New Jersey: Princeton University Press, 1999, 7.

¹⁴⁶ Ten pat, 46.

Demokratinio suvereno samprata kaip atsakas MacIntyre teorijos trūkumams

Aristotelis *Politikoje* rašo: „Kiekviena valstybė yra asociacija, o kiekviena asociacija yra kuriama dėl tam tikro gero tikslo – jose visi žmonės elgiasi taip, kad pasiektų gero.“¹⁴⁷ Šie žodžiai nurodo fundamentalių valstybės institucijų klausimą. Intersubjektyvūs įsitikinimai apie valstybės moralinį tikslą suteikia pagrindą suvereno teisėms. Visiškai tobulas graikų polio dorybių etikos atitikmuo šiuolaikinėje visuomenėje, iš tiesų, nėra galimas. Tačiau turint omeny bazinius dorybių etikos veikimo principus, galima pasvarstyti, ar iš tiesų šiuolaikinėje demokratijoje jokia bendra dorybių etikos forma nėra galima.

Atsižvelgus į šiuolaikinės demokratijos sampratos analizę galima pastebėti, kad šiuolaikinė demokratija susiduria su daug problemų – substancialumo trūkumas, visuomenės fragmentacija, lemianti bendrojo gėrio, kaip tikslo, sampratos trūkumą, valdžios institucijų ir visuomenės atotrūkis ir dėl to kylanti politinio autoriteto problema. Prisiminus šiuolaikinės demokratijos idėjų ištakas, atsiremiant į Rousseau teoriją, galima rasti bendrosios valios idėją. Visuomenės sutarčiai, kaip jau minėta, būdingas ne tik politinis elementas (kad individai sudaro politinę bendruomenę), bet ir tam tikras etinis/moralinis aspektas – pereidami iš prigimtinės į pilietinę būklę individai prisiima tam tikrą moralinę atsakomybę. Visgi, kaip leido pamatyti suvereno sampratos analizė, suvereno sąvokos redukuoti tik į socialinį kontraktą negalima. Svarbus yra suvereno ryšys su iki-politiniu, t.y. etiniu, tikslu. Rousseau teorija rodo, kad suverenas yra susijęs su žmogaus prigimties klausimu. Šis demokratinio suverenumo bruožas yra panašus į kelis dorybių etikos reikalavimus. Suvereno sampratos analizė šiuolaikinės demokratijos teorijose leidžia pamatyti tai, kad, atmetant dorybių etiką demokratijoje, atmetama moralinė visuomenės sutarties dalis. Suverenas kaip bendroji valia nurodo tai, jog suverenas natūraliai neatsiejamas nuo tam tikro moralinio pagrindo; suverenas, kaip politinių institucijų veikimo užtikrinimas taip pat turi etinį elementą (politinės institucijos turi užtikrinti efektyvų polio egzistavimą – kad kiekvienas pilietis galėtų siekti savo gero gyvenimo tikslų).

Toliau darbe atsižvelgiama į dvi pagrindines MacIntyre teorijoje iškeltas problemas: bendrojo gėrio trūkumą ir politinio autoriteto problemą, kurios reikšmingai lemia MacIntyre minimą dorybių etikos ir šiuolaikinės demokratijos teorijų nesuderinamumą.

1. Bendrojo gėrio ir demokratijos substancialumo problema

Kaip jau aptarta šiame darbe, pagrindinės šiuolaikinės politikos problemos, kurias įvardija MacIntyre, yra visuomenės heterogeniškumas ir dėl to kylanti bendrojo gėrio problema. Anot autoriaus, dėl šių problemų šiuolaikinėse valstybėse dorybių etika, kaip tai suvokiama klasikine

---

¹⁴⁷ Aristotelis, „Politika“, Margi raštai, 2009, 7.

prasme, yra negalima. Visgi, šiame darbe pabrėžiama, jog šios autoriaus išryškinamos problemos kyla iš to, jog autorius nepateikia jokios šiuolaikinės demokratijos sampratos analizės. Galima įžvelgti netgi tai, kad MacIntyre pozicija yra gana apolitiška, matant šiuolaikinę realybę kaip apolitinį visuomeninį/administracinį darinį. Šiame darbe atlikta analizė leido pamatyti, kad tarp dorybių etikos ir politikos yra ryšys – tam tikra prasme, dorybių etika neatsiejama nuo politinio dėmens. Iš dalies, galima sakyti, jog MacIntyre, nematydamas demokratijos kaip politinio darinio, negali įžvelgti ir dorybių etikos veikimo principų. Šioje dalyje pristatyta suvereno sampratos analizė rodo, jog būtent suverenumo samprata yra svarbus komponentas norint suvokti politines bendruomenes. Dauguma nagrinėtų autorių sutinka, kad suvereno samprata iš demokratiškos teorijų diskurso nyksta, t.y., nepaisant to, kad dėl suvereno egzistavimo nėra abejojama, nebėra aiški suvereno reikšmė ir jo galios ribos. Demokratinėse valstybėse iš esmės yra sutariama, kad suverenas, kaip aukščiausia politinė valdžia, priklauso liaudžiai. Suverenas yra aukščiausia galia valstybėje, tačiau nėra tikslinga jį sieti su absoliučia galia. Jean Bodin savo teorijoje mini ir tai, kad net ir suverenas yra pavaldus Dievui ir prigimtinei teisei.¹⁴⁸ Tas pats galioja ir suvereni demokratijoje. Rousseau bendrosios valios teorija leidžia pamatyti tai, jog suverenumas kyla iš žmogaus prigimties, t.y. suvereni bendroji valia randasi kaip žmogaus prigimties išpildymas. Tai leidžia sustiprinti aspektą, kad nepaisant tam tikros hierarchinės galios, suverenas vis tiek paklūsta žmogaus prigimties elementui. Dorybių etikos teorijose žmogaus prigimties klausimas, kaip jau minėta pirmoje dalyje, taip pat yra labai svarbus. Geras gyvenimas, kuris yra dorybių etikos pagrindinė ašis, yra susijęs su žmogaus prigimties išpildymu. Įdomu tai, jog dorybių etika, panašiai kaip ir suverenas, ne tik gali padėti žmogui puoselėti savo prigimtį ir prigimtines teises, bet ir savaime yra subordinuota žmogaus prigimčiai.

Remiantis Rousseau bendrosios valios teorija bei šiame darbe nagrinėtomis šiuolaikinės demokratijos teorijomis, galima pastebėti, kad pagrindinė idėja svarstant apie žmogaus prigimtį (demokratijos kontekste; kaip jau MacIntyre pastebėjo, skirtingos politinės realybės gali suponuoti skirtingą prigimties supratimą) yra lygybė. Nors suverenas suvokiamas kaip aukščiausia valdžia, galima suprasti, kad suvereno valdžios absoliutumas nėra beribis. Suverenios galios absoliutumas yra ribojamas demokratijai prigimtinio egalitarizmo sąlygos, be kurios pats savaime negali ir veikti.

Aristotelio dorybių etikos teorijoje svarbu tai, jog doras žmogus nereikalauja jokių paskatų, kad elgtųsi teisingai – dori žmonės mėgaujasi teisingais veiksmais ne tik dėl savo pačių, bet ir dėl visų piliečių gėrio. Geras gyvenimas (laimė) susidaro iš geriausių žmonių savybių vystymo ir piliečiai suvokia, jog bendrasis gėris yra tapatus jų pačių gėriui, nes tik tokiomis sąlygomis žmogus gali vystyti ir praktikuoti savo potencialo aukštumas. Įstatymų leidėjai, dėl to, turi užtikrinti tokias įstatymines

---

¹⁴⁸ George Holland Sabine, and Thomas Landon Thorson, „Politiškos teorijų istorija“, Vilnius: Margi raštai, 2008, 403.

sąlygas, kuriose piliečiai galėtų gyventi tą gerą gyvenimą. Aristotelio etinei sistemai svarbu tai, jog žmogaus prigimtis gali būti išpildoma tik tokioje valstybėje, kurios konstitucija yra prigimtinai geriausia.¹⁴⁹ Pagal Rousseau bendrosios valios teoriją, demokratija, kaip politinė santvarka, kyla būtent iš žmonių prigimties sukurtos bendrosios valios. Iš šios perspektyvos panašu, jog demokratija, suvokiama kaip bendrosios valios išraiška, teorine prasme yra tobula terpė dorybių etikai veikti. Įtraukus suvereno sampratą į dorybių etikos ir demokratijos teorinį santykį, galima rasti būdą apjungti individualių laisvių ir bendrojo gėrio sampratas – suverenas leidžia pamatyti šių konceptų simbiozę.

Dorybių etika, paraleliai, yra neatsiejama nuo bendrojo gėrio. Galima suprasti, kad demokratinėje valstybėje iš prigimties kylantis, ją išpildantis ir tuo pačiu jai pavaldus suverenas padeda puoselėti ir išpildyti taip pat prigimtinę dorybių etiką. Svarbu paminėti ir tai, jog, nors suverenas iš esmės demokratijoje neatsiejamas nuo kolektyvinio kūno (liaudies), suverenas gina ir visų piliečių individualumą.¹⁵⁰ Taip yra dėl to, jog tik lygybės būsenoje žmonės gali siekti savo individualių tikslų, nes tik tokioje terpėje yra tam tinkamos sąlygos. Jau Aristotelio etikoje ne kartą pabrėžiama, kad tik tinkamoje aplinkoje (tuometiniu atveju – polyje) žmonės gali puoselėti savo prigimtį ir taip siekti laimės. Be to, kaip jau minėta, tam yra būtinas tam tikras suvokimas, jog tik bendrojo gėrio sąlygomis žmogus gali siekti savo asmeninio gėrio, nes vienas yra neatsiejamas nuo kito.

2. Politinio autoriteto ir individualios laisvės problema

MacIntyre savo teorijoje atkreipė dėmesį į tai, jog šiuolaikinėje politikoje nebeaiškus joks politinis autoritetas, t.y. jo (ne)buvimas nėra kvestionuojamas, tiesiog bandoma pateisinti tokią politinę valdžią, kuri yra. Visgi, kaip leidžia pastebėti įvairios dorybių etiką analizuojančios teorijos (pvz. Slote, Hursthouse ir net galima išvelgti Aristotelio raštuose), politinio autoriteto sąvokai svarbu ir dorybių etikos klausimai. Politinis autoritetas reiškia ne tiek politinę galią (nors tai irgi gali būti sudėtinis faktorius), kiek moralinę galią – politinis autoritetas turi galią kurti ir keisti tai, kas yra moraliai priimtina.¹⁵¹ Anksčiau politinis autoritetas kildavo iš galios, iš Dievo ar iš paveldėjimo teisės, tačiau šiuolaikinėje politikoje politinio autoriteto pateisinimas nebėra toks aiškus.¹⁵² Tai leido pastebėti ir suvereno sampratos analizė – suvereno interpretacijos varijuoja ir darosi abstrakčios bei reliatyvios. Tai kelia ir valdžios legitimumo problemą. Legitimi politinė valdžia yra ta, kuri daugiau

---

¹⁴⁹ Daniel C. Russell, „The Cambridge Companion to Virtue Ethics“, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 127.

¹⁵⁰ Matthew S. Weinert, „Bridging the Human Rights—Sovereignty Divide: Theoretical Foundations of a Democratic Sovereignty“, *Human Rights Review*, volume 8, 5–32 (2007), 13.

¹⁵¹ Russell, Daniel C. „The Cambridge Companion to Virtue Ethics“, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 266.

¹⁵² Ten pat, 267.

ar mažiau atitinka ir liaudies dorovinius įsitikinimus. Priešingu atveju, valdžios sprendimai visuomenėje nėra priimtini ir kyla MacIntyre minėtas atotrūkis tarp valdžios institucijų ir demokratinės visuomenės.

Vienas iš svarbių aspektų politinio autoriteto ir individualių laisvių problematikoje yra dorybių etikai reikalingas tam tikras etinis ugdymas. Tiek Aristotelio etika, tiek ja besiremiantis MacIntyre išryškina tai, kad būtent etinis ugdymas padeda puoselėti ir ugdyti dorą charakterį, nurodyti žmonėms, kokios praktikos gali padėti siekti jų gyvenimo tikslų. Visgi, tiek pats MacIntyre, tiek vėliau šiuolaikines demokratijas nagrinėjantys autoriai (Tocqueville, Bockenforde, Marcuse) sutinka, kad griežtas hierarchinis (t.y. iš valdžios institucijų kylantis) etinis mokymas prieštarauja individualiai laisvei bei galiausiai formuoja subordinuota visuomenę. Aklas paklusimas įstatymams yra nesuderinamas su dorybių etikos principais – laisva valia, natūraliais (prigimtiniais) polinkiais bei racionali protu. MacIntyre teorijoje buvo galima pastebėti ir tai, jog filosofas svarsto visuomenės paklusimo politiniam autoritetui klausimą. Kai politinis autoritetas nėra paremtas jokiais etiniais pagrindais, nėra aiški priežastis, kas gali paskatinti individus paklusti valdžiai. Tokiu atveju, anot MacIntyre, negalima pasiekti ir jokio bendrojo gėrio, mat be moralinio politinio autoriteto įtakos, nebūs pakankamo tikslo žmonėms kooperuotis ir paaukoti tam tikras asmenines ambicijas dėl bendrojo gėrio. Vienas labiausiai kritikuotinių aspektų šiuolaikinės demokratijos teorijose, į kurių dėmesį atkreipė ir MacIntyre, ir kurio grėsmę suprato ir demokratijos teoretikai, yra tai, jog dažniausiai individas nejaučia pakankamos moralinės motyvacijos paaukoti tam tikrus savo asmeninius interesus dėl bendrojo gėrio. Iš esmės, panašu, jog tarp politinio autoriteto problemos ir dorybių etikos yra abipusis ryšys. Dalinai būtent tai lemia dorybių etikos nykimą iš šiuolaikinės demokratijos teorijų, kita vertus, tokia atomizuota visuomenė yra priežastis to, kad dorybių etiką sunku suprasti šiuolaikinės demokratijos teorijose. Kaip jau minėta ankstesnėje dalyje, bendroji valia kuri, savo ruožtu, yra ir demokratinis suverenitas, padeda suprasti dorybių etikos ir šiuolaikinės demokratijos teorinę įtampą. Suvereno samprata leidžia atsižvelgti į tai, kaip demokratijos teorijose reikia suprasti individo, politinės bendruomenės ir valdžios santykius, neeliminuoju dorybių galimumo. Rousseau savo visuomenės sutarties teorijoje pabrėžia, jog yra ryškus skirtumas tarp minios slopinimo ir visuomenės valdymo. Kai pavieniai individai yra pavaldūs vienam žmogui, tai tėra valdovo ir vergų santykiai, o ne tauta ir jų lyderis; jie gali suformuoti minią, tačiau negali būti vieninga asociacija, mat jie neturi jokio politinio kūno. Vienvaldis valdovas, net jei jam paklūsta pusė pasaulio, nėra kažkas daugiau nei individas, turintis visiškai individualius asmeninius interesus. Jam mirus, jo imperija lieka išsibarsčiusi ir nevieninga.¹⁵³ Tai išryškina jau anksčiau šiame darbe nagrinėtą

---

¹⁵³ Jean-Jacques Rousseau, Susan Dunn, Gita May, Robert N. Bellah, David Bromwich, and Conor Cruise O'Brien. „The social contract ; and, the first and second discourses.“ 2002, 162.

politinio autoriteto problemą. Dorybių etikos liberalios demokratijos teorijose analizė leido pamatyti, jog dorybių etika, ateinanti „iš viršaus“, t.y. iš valstybės valdžios, veikia visuomenės pavergimas. Tą pastebėjo ir MacIntyre, ir šiuolaikinės demokratijos teoretikai, ypač Marcuse. Dorybių etika nėra tolygu paklusimui tam tikram išoriniam įstatymui, ji turi būti suderinama tiek su prigimtiniais poreikiais, tiek su racionalumu. Rousseau bendrosios valios teorija suteikia sąlygas tokiai šiuolaikinės demokratijos etikos interpretacijai. Suverenas demokratiijoje nėra išoriška galia. Kitaip nei kitose valdymo formose, demokratiijoje suverenas yra tapatus ir jam paklūstančiai masei, kaip teigė Lefort. Nors tai kelia tam tikrus teorinius/praktinius sunkumus, ypač iš teisinės srities, tai yra svarbus aspektas dorybių etikos supratimui demokratiijoje. Įtraukus suvereno sampratą į dorybių etikos ir demokratijos ryšį, galima išryškinti tai, jog demokratiijoje įstatymai yra tarsi kylantys „iš pačios demokratijos moralinės esmės“, o ne ateinantys iš viršaus. Taip galima išspręsti tam tikrą paklusimo problematiką – žmogaus dalyvavimas bendrojo gėrio politikoje nebėra tiesiog paklusimas, o veikiau tai yra sąmoningas veiksmas. Tai yra alternatyvi pozicija antroje dalyje nagrinėjami Marcuse teorijai, kurioje pabrėžiamas visuomenės pavaldumas institucijų ir diskurso įtakai, bei kitoks požiūris MacIntyre teorijai, kurioje bendrojo gėrio galimybė apskritai nebuvo svarstoma.

Tai reiškia, jog, siekdamas bendrojo gėrio, žmogus ne paaukvoja savo asmeninius interesus, o suvokia, kad būtent bendrojo gėrio puoselėjimas jam pačiam yra geriausias būdas gyventi gerą gyvenimą. Suvereno sampratos analizė leidžia išvelgti individualumo sampratos suderinamumą su demokratijos principais – nors suverenas yra kolektyvinis ir nedalomas, jo iškilimas ir atsakomybė yra neatsiejama ir nuo individualių interesų.¹⁵⁴ Galima pamatyti, jog bendrojo gėrio supratimas gali būti suderinamas ir su individualaus gėrio samprata, kitaip nei linkęs teigti MacIntyre.

Šiuolaikinė demokratija, kaip minėta ankstesniuose darbo skyriuose, neretai interpretuojama per administracines praktikas. Savo ruožtu, galbūt nesąmoningai, suverenas taip pat yra redukuojamas į procedūras ir veiksmus. Taip prarandamas supratimas, kas suverenas yra, t.y. kokios jo ištakos ir esmė. Būtent šios esmės supratimas padeda paaiškinti ir dorybių etikos bei šiuolaikinės demokratijos ryšį. Suvereno sampratos esmė (o ne funkcija) savo principais atkartoja dorybių etikos teorijų principus.

MacIntyre savo teorijoje mini, kad šiuolaikinėje politikoje įsitvirtinusios politinio autoriteto problemos yra neišsprendžiamos. Visgi, kaip minėta, filosofas neskiria šiam klausimui pakankamai dėmesio, nes, nematydamas demokratijos sampratos svarbos, negali identifikuoti ir konkrečios politinio autoriteto problematikos. Įtraukus suvereno sampratą į šiuolaikinės demokratijos teorijų aiškinimus galima matyti, kad autoriteto klausimas, nors ir sudėtingas, yra vis dar aktualus ir

---

¹⁵⁴ Matthew S. Weinert, „Bridging the Human Rights—Sovereignty Divide: Theoretical Foundations of a Democratic Sovereignty“, *Human Rights Review*, volume 8, 5–32 (2007), 16.

reikšmingas šiuolaikinės demokratijos ir dorybių etikos santykiui. Demokratinis suverenitas kaip bendroji valia padeda papildyti ir tai, apie ką kalbėjo Tocqueville – jog žmogus turi suvokti savo asmeninio intereso santykio su bendruoju interesu svarbą.

Suvereno santykis su dorybių etikos teorijomis

Dorybių etika ir politinis gyvenimas yra glaudžiai susiję konceptai. Visgi, pagrindė šie du elementai yra jungiami per bendruomeniškumo bei socialumo kriterijus ir jais paremtą bendrojo gėrio paiešką. Aristotelis savo etikoje pabrėžė, kad dorybių etika gali egzistuoti tik polje, tai yra politinėje bendruomenėje. MacIntyre savo dorybių etikos ir politinėse teorijose skiria daug dėmesio bendruomeniškumo klausimui, tačiau jis susitelkia ties modernių bendruomeninių ryšių kritika ir pakankamai neįvertina kitų potencialių dorybių etikos ir politinio režimo sąlyčio taškų. Šiuolaikinės demokratijos ir jai teoriškai itin svarbios suvereno sąvokos įtraukimas į dorybių etikos analizę suteikia alternatyvų būdą pažvelgti į dorybių etikos idėjas šiuolaikinės politikos kontekste. Minėtos sąvokos leidžia pamatyti tam tikrus sąlyčio taškus, kurių neįvertina MacIntyre.

Svarbus aspektas, į ką nėra atkreipiamas pakankamas dėmesys, yra tai, jog dorybių etika ir politika sąveikauja abipusiu ryšiu. Ne tik politika veikia dorybių etiką, bet ir dorybių etika savo ruožtu veikia politinį gyvenimą. MacIntyre neįvertina to, kad šiuolaikinės visuomenės problematiką reikia analizuoti šiuolaikinės demokratijos teoriniame lauke. Kaip pabrėžė ir pats MacIntyre, ir buvo galima matyti išnagrinėjus Tocqueville, Bockenforde ir Marcuse demokratijos teorijas, demokratija, kaip politinis/socialinis kontekstas turi didžiulę įtaką visoms žmonių gyvenimo sritims bei tam tikrų sampratų ar suvokimų formavimuisi. Dėl to, svarstant tiek visuomenės, tiek dorybių etikos problematiką, reikalinga aiškiai suvokti šiuolaikinės demokratijos teorines idėjas ir įtampas. MacIntyre teorijos analizė leido pamatyti, jog pats autorius neretai nurodo tas pačias problemas, kurias sprendžia ir demokratijos teorijos. Atsižvelgus į jas galima aiškiau įvertinti dorybių etikos ir šiuolaikinės demokratijos teorijų įtampą, apie kurią kalba MacIntyre.

Šiuolaikinės demokratijos teorijų analizė rodo, jog šiuolaikinė demokratija iš tiesų yra itin sudėtingas teorinis konceptas. Ko gero viena esminių problemų yra tai, jog šiuolaikinei demokratijai trūksta tam tikro substancialumo, kuriuo būtų galima pagrįsti visą valstybės ir leidžiamosios valdžios legitimumą. Šią problemą pripažįsta ir darbe nagrinėti skirtingų pažiūrų filosofai (Tocqueville, Bockenforde, Marcuse). Šiuolaikinė demokratija vis dažniau redukuojama į administracines procedūras ir procesus, kas, nors ir gali palaikyti funkcinį demokratijos veikimą, kelia itin daug etinių įtampų ir aklumą etiniam klausimams apskritai. Tai taip pat kelia įvairias praktines įtampas (pvz., išskylantys populistiniai judėjimai), kurių priežastys teoriškai yra iki galo nematomos. Be to, tokia

substancialumo ir etinio pagrindo stoka lemia ir tai, kad šiuolaikinės demokratinės valstybės itin varijuoja. Vienas iš būdų leidžiančių konkretizuoti demokratijos santykį su dorybių etika, tai atkreipti dėmesį į bendrosios valios sampratą. MacIntyre savo dorybių etikos suvokimą smarkiai remia antikinė aristotelinė dorybių etika. Antikoje suvereno samprata (kaip tokia sąvoka) dar neegzistavo, tačiau Aristotelis visad referavo į poli, į politinę demokratinę (tuometinę prasme) piliečių bendruomenę. Šiuolaikinės demokratijos teoriniam supratimui svarbi suvereno idėja, mat ji suteikia substancialų demokratijos supratimą. Dar svarbiau – ji leidžia kelti etinio bei moralinio pobūdžio klausimus, ko neleidžia procedūrinis ir racionalizuotas demokratijos supratimas.

MacIntyre, kita vertus, nei dorybių etikos teorijose, nei daugiau politiniuose traktatuose nesuteikia pakankamai dėmesio suvereno sampratai, tai paaiškina ir jo teorijos abejingumą demokratijai ir jos įtakai dorybių etikai. Suvereno sąvoka, įtraukta į dorybių etikos ir demokratijos santykio tyrimą, leidžia teoriškai pagrįsti kolektyvinio veikimo galimumą, t.y. tikslą, kurio trūksta pagal MacIntyre teoriją. Taip pat, suvereno aspektas padeda išvengti (ar bent sumažinti) individų paklusimo problemas. Iš prigimties kylantis ir prigimtį išpildantis suverenas padeda suderinti bendrosios valios ir asmeninio intereso santykį, kurio suderinamumas padeda sumažinti politinio autoriteto problemą. Atsižvelgus į suvereno sampratos reikšmę, galima išryškinti tai, kad kiekvienas žmogus savo ruožtu yra ir paklūstantis, ir turintis aukščiausią galią, ką galima įžvelgti Rousseau socialinio kontrakto teorijoje. Nepaisant to, kad visas šis suvokimas yra kolektyviniame kūne, suvereno samprata padeda suderinti ir liberalaus individualizmo aspektą, nes leidžia pasireikšti žmogaus savanaudiškumo elementui. Jau ir Tocqueville pastebėjo, jog tam tikras asmeninio intereso aspektas yra labai svarbus demokratijos veikimui. Visgi, tai nereiškia, kad asmeninis interesas negali būti suderinamas su jokiais dorybių etikos principais. Svarbiausia tai, jog asmuo savo asmeninius interesus puoselėti (ir siekti savo asmeninio tikslo – laimės) gali tik tokioje aplinkoje, kur yra puoselėjama bendroji valia ir bendrasis gėris, nes tik tai suteikia sąlygas žmogui siekti asmeninių tikslų. Dėl to bendrosios valios puoselėjimas, tam tikra prasme, yra paremtas asmeninių paskatų.

MacIntyre savo teorijose taip pat pabrėžė tam tikro dorovinio ugdymo poreikį dorybių etikai. Visgi, tiek pats MacIntyre, tiek vėliau demokratiją nagrinėję autoriai, ypač Bockenforde, sutinka, kad, nors etinis ugdymas yra svarbus ir reikalingas, šiuolaikinėje demokratijoje sunku įsivaizduoti tokią galimybę, nepažeidžiant individualių asmenų teisių. Sekuliariame Vakarų pasaulyje socialinių taisyklių ir tvarkos įvedimas gali būti matomas kaip konfliktiškas liberalizmo vertybėms ir taip pažeidžiantis individo autonomiją. Moralinės krypties nurodymas (*moral guidance*) gali būti matomas kaip naudingas, tačiau labai sunku sutarti dėl tokios paramos/patarimų masto bei šaltinio. Dorybių etika galėtų būti matoma kaip vienas iš būdų, kuris galėtų palaikyti visuomenės bendrumą. Taip yra dėl to, jog, kitaip nei įvairios paternalistinės alternatyvos, dorybių etika yra suderinama su

liberalia demokratija daugiau, nei gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio.¹⁵⁵ Dorybių etikos kontekste, kas liečia tai, kas yra gera ir racionalu individui, neretai persidengia su tuo, kas yra palanku visai visuomenei. Tokį santykį galima pastebėti įtraukus suvereno sampratą į šiuolaikinės demokratijos ir dorybių etikos santykio analizę.

Išanalizavus suvereno sampratą ir jos aktualumą šiuolaikinės demokratijos teorijose, galima pastebėti, jog argumentai, kuriais autoriai remia suvereno silpnėjimą ir neapibrėžtumą šiuolaikinėse demokratijose, yra panašūs į tuos, kuriais Alasdair MacIntyre pagrindžia dorybių etikos nesuderinamumą su šiuolaikine demokratija. Pabrėžiama, jog individualių laisvių ir racionalumo iškilimas prieš bendrąją valią lemia tam tikro etinio pagrindo ir tikėjimo nuslopimą. Tai yra būtina tiek suverenumo, tiek dorybių etikos funkcionavimui. Galima sakyti, jog šiuolaikinės demokratijos ir suvereno santykio supratimas leidžia lengviau suprasti ir šiuolaikinės demokratijos ir dorybių etikos santykį.

---

¹⁵⁵ Barbro Fröding, and Walter Osika. „Neuroenhancement: How Mental Training and Meditation Can Promote Epistemic Virtue.“ 2015, 71,72.

Išvados

Šiame darbe siekta pasiūlyti naują požiūrį į Alasdair MacIntyre dorybių etikos teoriją, įtraukiant dvi svarbias sąvokas – demokratiją ir suvereną. Taip bandyta išsiaiškinti, ar šiuolaikinės demokratijos teorijos iš tiesų tokios nesuderinamos su dorybių etikos teorijomis, kaip teigia MacIntyre. Tam buvo išanalizuotos Alasdair MacIntyre dorybių etikos ir politikos teorijos, išskiriant pagrindinius filosofo argumentus ir teorijų silpnąsias vietas; buvo pristatytos ideologiškai konkuruojančios šiuolaikinės demokratijos sampratą aiškinančios teorijos, siekiant išryškinti pagrindinius principus, kurie svarbūs šio darbo diskusijai su MacIntyre teorijomis, taip pat atsižvelgta į dorybių etikos teorijas šiuolaikinių demokratijų kontekste, pristatant pagrindinius minėtų teorijų trūkumus. Galiausiai, įtraukus suvereno sampratą, kuri leidžia konkretizuoti demokratijos sąvoką iki politinio režimo, atsiribojant nuo kitų galimų demokratijos apibrėžimų, išnagrinėtas dorybių etikos ir šiuolaikinės demokratijos santykis. Atlikta analizė leidžia padaryti šias išvadas:

1. Norint analizuoti dorybių etiką svarbu aiškiai išanalizuoti politinio režimo teorijas (ir jį aiškinančias sąvokas). Nematant demokratijos sampratos negalima įvertinti visų dorybių etikos analizei reikšmingų sąvokų. Alasdair MacIntyre savo teorijose kritikuoja esamą politinę realybę (pagrindė kritikuodamas ir atmesdamas bet kokias Apšvietos sukurtas ir įtvirtintas sąvokas), tačiau jis neskiria pakankamai dėmesio išsamiai suprasti esamą politinį kontekstą, t.y. šiuolaikinę demokratiją. Filosofas gana tiksliai identifikuoja šiuolaikinės demokratijos problemas – demokratijos teoretikai (kaip leido pastebėti šiame darbe atlikta šiuolaikinės demokratijos teorijų analizė) kalba apie labai panašias demokratijos problemas, kurias nurodo MacIntyre, nors demokratijos nenagrinėja. Tai rodo demokratijos teorijų aktualumą norint suprasti MacIntyre. Visgi, jis negali išžvelgti potencialių šių problemų sprendimo būdų, nes nebando jų suprasti kartu su šiuolaikinės demokratijos samprata. Dorybių etikos teorijos (nuo Aristotelio, iki įvairių šiuolaikinių mąstytojų) rodo, jog dorybių etika yra susijusi su politika ir politiniu režimu. Analizuojant dorybių etikos teorijas šiuolaikinės demokratijos kontekste yra svarbu išsigryninti ir paaiškinti svarbiausias šiuolaikinės demokratijos teorijos sąvokas, norint toliau analizuoti demokratijos santykį su dorybių etika.
2. Suvereno sąvoka padeda teorinei analizei suderinti šiuolaikinės demokratijos ir dorybių etikos teorijas. Šiuolaikinė demokratija yra Apšvietos epochos kūrinys ir tai lemia tam tikrą įtampą su klasikinės dorybių etikos teorijomis. Šiuolaikinės demokratijos supratimas neretai redukuojamas/ suvedamas į racionalizму, individualios laisvės principais grįstus paaiškinimus ar į įvairias administracines procedūras, siekiant išvengti bet kokio etinio ar

moralinio turinio (tas ypač būdinga liberalizmo teorijoms, su kuriomis nesutikti linkęs MacIntyre). Taip yra dėl to, jog minėtas etinis ar moralinis turinys ar bendrumas yra suvokiamas kaip užgožiantis individualią laisvę ar formuojantis nesąmoningą, nelaisvą ir paklūstančią bendruomenę. Visgi, etinis bendrumas yra svarbus dorybių etikos supratimui, mat dorybių etikai labai svarbu kolektyvinis kūnas ir bendrojo gėrio supratimas. Į šių dviejų teorinių disciplinų santykio problemas kitu kampu padeda pažvelgti suvereno samprata. Suvereno samprata, kaip leido pastebėti šiame darbe atlikta analizė, yra būtina norint suprasti šiuolaikinę demokratiją kaip politinį režimą, neredukuojant jos iki minėto procedūrinio mechanizmo, ar neišplečiant demokratijos prasmės iki socialinių kategorijų. Teorinis dėmesys suvereno sąvokai leidžia šiuolaikinės demokratijos neredukuoti į liberalių teorijų argumentus, taigi ir nepamesti etinio turinio (ką kritikuoja MacIntyre). Pabrėžiant suvereno sampratos reikšmę šiuolaikinėje demokratijoje, galima iš naujo įvertinti asmens individualumo bei kolektyvinio bendrojo gėrio santykio aspektus.

3. Suvereno sampratos ir dorybių etikos teorijų silpnėjimas šiuolaikinės demokratijos teorijose yra susiję. MacIntyre dorybių etikos teorijoje pabrėžiama, jog dorybių etika šiuolaikinėse valstybėse yra reliatyvi, t.y. neturinti vienos substancialios ir universaliai priimtinos reikšmės; panašius argumentus galima rasti ir suvereno sampratą nagrinėjančių autorių darbuose. MacIntyre tiksliai pastebėjo, jog tam įtakos turi tam tikros su Apšvietos epocha įsitvirtinusios idėjos (individualizmas, racionalizmas). Tiek dorybių etiką, tiek suvereno sampratą tiriančios teorijos leidžia matyti bendrą nuosmukio priežastį, panašią šių koncepcijų politinę funkciją. Visgi, atsižvelgiant į Rousseau siūlomą šiuolaikinės demokratijos suvereno, kaip bendrosios valios, aiškinimą, galima pamatyti, kad ne visos su Apšvieta įsitvirtinusios idėjos būtinai lemia dorybių etikos bei suvereno žlugimą šiuolaikinės demokratijos kontekste. Rousseau teorijoje pabrėžiama, jog suverenas tam tikra prasme tiesiogiai iš prigimties kylantis ir ją išpildantis, bendroji valia kyla iš moralios žmogaus prigimties. Dorybių etika, jau Aristotelio etikoje pabrėžiama, taip pat yra prigimtinė žmogui. Tai leidžia matyti, kad tiek dorybių etikos, tiek suvereno teorinei analizei tikslinga atsižvelgti į žmogaus prigimties klausimus (net jei klasikinė ir moderni prigimties sampratos nėra tapačios). Norint suprasti dorybių etikos ir suvereno reikšmės silpnėjimą šiuolaikinės demokratijos teorijose yra tikslinga šiuos konceptus nagrinėti integraliai.
4. Klasikinė dorybių etika nėra iki galo suderinama su šiuolaikinės demokratijos teorijomis, tačiau šiuolaikinės demokratijos teorijose galima rasti savotišką dorybių etikos atitikmenį. Darbe atlikta analizė leidžia pamatyti, jog kitos koncepcijos atlieka panašias politinės integracijos funkcijas, kurias atliko klasikinė teorija. Svarbu paminėti, jog darbo tikslas nėra

reabilituoti klasikinę dorybių etikos koncepciją, veikia norima parodyti, kad panašios struktūros veikia ir toliau, esant kitoms sąvokoms. MacIntyre teįsus tuo, jog klasikinę dorybių etika ūiuolaikinėje demokratijoje, ko gero, negali veikti. Tai yra gana natūralu, atsižvelgiant į labai specifinę tuometinę polio bendruomenę ir labai specifinę politinę realybę. Be to, Aristotelio dorybių etika buvo stipriai elitistinė (apimanti tik labai siaurą visuomenės dalį, mat tik maža dalis žmonių buvo laikomi piliečiais), tad identiškai jos principai ūiuolaikiniame kontekste nėra tinkami ar net moraliai pateisinami. Tai rodo tiek liberalios, tiek demokratinės etikos (paremtos lygybės ir kolektyvinio suverenumo principais) teorijos. Svarbu paminėti, kad tam tikra dorybių etika vis tiek gali būti, nes galima rasti autoriteto, dorovės, kolektyvinio lojalumo elementus, kurie svarbūs veikti dorybių etikai apskritai. Visgi, kaip jau minėta, neatkreipdamas pakankamai dėmesio į ūiuolaikinės politikos supratimą – neapibrėždamas ūiuolaikinės demokratijos ir jai svarbių sąvokų, nenagrinėdamas ūiuolaikinei demokratijai būtinos suvereno sampratos, MacIntyre nepastebi to, jog pagrindinės Aristotelio dorybių etikos idėjos gali būti suderinamos su ūiuolaikine demokratija.

Šiame darbe pateikta alternatyvi prieiga Alasdair MacIntyre dorybių etikos teorijai. MacIntyre pastebėjo iš tiesų reikšmingas ūiuolaikinės politikos ir dorybių etikos problemas, tačiau, iki galo neįvertina labai svarbių demokratijos ir suvereno sąvokų ir jų reikšmės. Šiame darbe siekta papildyti MacIntyre teoriją, įtraukiant filosofo nenagrinėtus argumentus. Svarbu paminėti, jog šiame darbe atlikta teorinė analizė, siekiant parodyti, jog yra galimi tam tikri alternatyvūs ir iki galo neištirti dorybių etikos analizės ūiuolaikinėje demokratijoje keliai. Nepaisant to, jog ūiuolaikinės demokratijos bei klasikinės dorybių etikos teorijos iš pirmo žvilgsnio atrodo nesuderinamos dėl įvairių MacIntyre minėtų priežasčių, detali šių teorijų analizė, įtraukus ūiuolaikinei demokratijos sampratai būtiną suvereno sąvoką, leido pamatyti, jog jau ir teorinėje plotmėje dorybių etika ir ūiuolaikinė demokratija gali būti vienas kitą paaiškinantys ar papildantys aspektai. Atlikta analizė rodo, jog tolimesniems tyrimams taip pat yra tikslinga detaliai išnagrinėti ūiuolaikinės demokratijos teorijas ir jai suprasti būtinas sąvokas, nes jos gali padėti įvertinti dorybių etikai svarbius principus, kuriuos sunku pamatyti redukuojant demokratiją į visuomenės tipą ar administracinius procesus.

Literatūros sąrašas

1. Ankersmit F. „Political Representation // Aesthetic Politics: Political Philosophy Beyond Fact and Value“. Stanford, California: Stanford University Press, 1996.
2. Aristotelis, „Politika“, Margi raštai, 2009.
3. Aristotelis, „Rinktiniai raštai“, Vilnius: Mintis, 1990.
4. Avramenko, Richard, (2012) „Tocqueville and the Religion of Democracy, Perspectives on Political Science“, 41:3, 125-137, DOI: 10.1080/10457097.2012.692638
5. Ben-Porath, Sigal R., „Civic virtue out of necessity: Patriotism and democratic education“, Graduate School of Education, University of Pennsylvania, USA, 2007.
6. Böckenförde, Ernst Wolfgang, Mirjam Künkler, Tine Stein, and Thomas Dunlap. „Constitutional and political theory: selected writings“. Oxford University Press, 2017.
7. Clark, Kell James, „Why Be Moral? Social Contract Theory Versus Kantian-Christian Morality“, *Journal of Markets & Morality*, Volume 6, Number 1 (Spring 2003): 81–98, 2003.
8. De Maistre, Joseph, „Study on Sovereignty“ < <http://maistre.uni.cx/sovereignty.html> >
9. Derrida, Jacques, „Rogue: Two Essays on Reason“, California: Stanford University Press, 2005.
10. Dworkin, Ronald, „Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality“, Harvard University Press, 2002.
11. Eulau, Heinz H. F., „The Depersonalization of the Concept of Sovereignty“, *The Journal of Politics* , Feb., 1942, Vol. 4, No. 1 (Feb., 1942), pp. 3-19.
12. Foucault, Michel, and Paul Rabinow. „The Foucault Reader“, New York: Pantheon Books, 1984.
13. Fröding, Barbro, and Walter Osika. „Neuroenhancement: How Mental Training and Meditation Can Promote Epistemic Virtue.“ 2015.
14. Habermas, Jurgen, „Morality and Ethical Life: Does Hegel's Critique of Kant Apply to Discourse Ethics?“, *NORTHWESTERN UNIVERSITY LAW REVIEW* 83(1-2): 38-53, Fall 1988- Winter 1989.
15. Herzog, Annabel, „The Attack on Sovereignty: Liberalism and Democracy in Hayek, Foucault, and Lefort“, *Political Theory* 1–24, 2020. [ps://doi.org/10.1177/0090591720958124](https://doi.org/10.1177/0090591720958124)
16. Hursthouse, Rosalind, „On Virtue Ethics.“ Oxford: Oxford University Press, 1999.
17. Kimpell, Jessica L., „Republican civic virtue, enlightened self-interest and Tocqueville“, *European Journal of Political Theory*, 2015, Vol. 14(3) 345–367.

18. Lane, Richard J., „Jean Baudrillard“. Routledge, 2007.
19. Lefort, Claude, „Democracy and Political Theory“, Cambridge: Polity Press, 1988.
20. Louden, Robert, B., „Kant’s Virtue Ethics“, *Philosophy* 61, University of Southern Maine, 1986.
21. MacIntyre, Alasdair „After Virtue: a study in a moral theory“, United States: University of Notre Dame Press, 2007.
22. MacIntyre, Alasdair C., and Kelvin Knight. „The MacIntyre Reader“, Notre Dame, Ind: University of Notre Dame Press, 1998.
23. MacIntyre, Alasdair, „Is Patriotism a Virtue?“ in Matravers, Derek and Pike, Jon (ed.) „Debates in contemporary political philosophy: an anthology“, London: Routledge, 2003.
24. MacIntyre, Alasdair, „Trumpa etikos istorija: dorovės filosofijos istorija nuo Homero iki dvidešimto amžiaus“, Vilnius: Charibdė, 2000.
25. MacIntyre, Alasdair, *Dependent Rational Animals: Why Human Beings Need the Virtues*“, Carus Publishing Company, 1999.
26. Maletz, Donald J., „Tocqueville's Tyranny of the Majority Reconsidered“, *The Journal of Politics*, Vol. 64, No. 3 (Aug., 2002), pp. 741-763.
27. Manent, Aline-Florence, „Democracy and Religion in the Political and Legal Thought of Ernst-Wolfgang Bockenforde“, *Oxford Journal of Law and Religion*, 2018, 7, 74–96.
28. Manent, Pierre, „A World Beyond Politics?: A Defense of the Nation-State“, Princeton University Press, 2006.
29. Manent, Pierre, „Natural Law and Human Rights: Toward a Recovery of Practical Reason“, University of Notre Dame Press Notre Dame, Indiana, 2020.
30. Manent, Pierre, „Žmogaus miestas“, Vilnius: Margi Raštai, 2005.
31. Marcuse, Herbert. „One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society“. Boston: Beacon Press, 1991.
32. Martel, James R., „Can There Be Politics Without Sovereignty? Arendt, Derrida and the Question of Sovereign Inevitability“, *Law, Culture and the Humanities* 6(2) 153–166, 2010.
33. Merriam, Charles Edward. „*History of the Theory of Sovereignty Since Rousseau*, by C.E. Merriam, Jr“, New York: Macmillan, 1900.
34. Montesquieu, „Apie įstatymų dvasią“, Vilnius: Mintis, 2004.
35. Mudde, Cas, „The Populist Zeitgeist“, *Government and Opposition Ltd*, Autumn 2004: 541-563.
36. Murphy, M. (Ed.). (2003). Alasdair MacIntyre (Contemporary Philosophy in Focus). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511609961

37. Noone, Jr., John B., „The Social Contract and the Idea of Sovereignty in Rousseau“, *The Journal of Politics* , Aug., 1970, Vol. 32, No. 3 (Aug., 1970), pp. 696-708.
38. Onwe, Sunday O., Nwogbaga, David M. E, „Conceptual Issues and Theoretical Analysis of Sovereignty“, *Research on Humanities and Social Sciences*, Vol.5, No.3, 2015.
39. Reus-Smit, Christian, „The Moral Purpose of the State: Culture, Social Identity, and Institutional Rationality in International Relations“, New Jersey: Princeton University Press, 1999.
40. Rousseau, Jean-Jacques, Susan Dunn, Gita May, Robert N. Bellah, David Bromwich, and Conor Cruise O'Brien. „The social contract ; and, the first and second discourses.“ 2002.
41. Russell, Daniel C. „The Cambridge Companion to Virtue Ethics“, Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
42. Sabine, George Holland, and Thomas Landon Thorson, „Politinių teorijų istorija“, Vilnius: Margi raštai, 2008.
43. Schmitt, Carl, „Politinė teologija; Politinė teologija II“ Versus Aureus, 2014.
44. Schneewind, J. B., „Virtue, Narrative, and Community: MacIntyre and Morality“, *The Journal of Philosophy* , Nov., 1982, Vol. 79, No. 11, Seventy-Ninth Annual Meeting of the American Philosophical Association, Eastern Division (Nov., 1982), pp. 653-663.
45. Simpson, Peter, „Contemporary Virtue Ethics and Aristotle“, *The Review of Metaphysics* , Mar., 1992, Vol. 45, No. 3 (Mar., 1992), pp. 503-524, Published by: Philosophy Education Society Inc.
46. Tocqueville, Alexis de, „Democracy in America“, Pennsylvania State University, 2002.
47. Urbinati, Nadia, „Representation as Advocacy: A Study of Democratic Deliberation“, *Political Theory* , Dec., 2000, Vol. 28, No. 6 (Dec., 2000), pp. 758-786.
48. Weinert, Matthew S., „Bridging the Human Rights—Sovereignty Divide: Theoretical Foundations of a Democratic Sovereignty“, *Human Rights Review*, volume 8, 5–32 (2007).
49. Wilson, Francis G., „A Relativistic View of Sovereignty“, *Political Science Quarterly*, Vol. 49, No. 3 (Sep., 1934), pp. 386-410; Published by: The Academy of Political Science.

Summary

Kaukaitė A., Concept of Virtue in Contemporary Democratic Theory: an Alternative to A.

MacIntyre: Master Thesis in Contemporary Political Studies / Vilnius University Institute of International Relations and Political Science.

Scientific adviser dr. G. Karalius. – Vilnius, 2021. – 66 p.

Keywords: virtue ethics, democracy, sovereign, general will, society.

This paper examines the relationship between the theories of virtue ethics and the theories of contemporary democracy, as an alternative to the theories of Alasdair MacIntyre. The aim is to provide an alternative assessment of the relationship between these concepts than that provided by MacIntyre, incorporating two important concepts that have not been explored in detail by the philosopher: democracy and sovereign. Assessments of the virtue ethic in contemporary theories of democracy have not been explored in detail, often simply emphasizing the theoretical incompatibility of these concepts. This leads to both various theoretical tensions and the resulting ethical issues in practical politics. The aim is to show that a thorough analysis of the theories of modern democracy and the sovereign concept can help to better understand the theoretical tensions between the virtue ethics and modern democracy.

An analysis of MacIntyre's theories of virtue ethics and politics reveals that the philosopher does not pay enough attention to the theoretical understanding of modern democracy and therefore does not fully appreciate its relationship to virtue ethics. The analysis of the concept of contemporary democracy in this paper indicates that MacIntyre also refers to similar problems, which suggests that an analysis of the concept of democracy is needed to understand the author's philosophy. The paper introduces the sovereign concept necessary to understand the theoretical basis of contemporary democracy in order to find an alternative way to re-evaluate the theoretical tension of modern democracy and virtue ethics. Analysis of the concept of sovereign shows that Rousseau's concept of sovereign as the general will can provide an alternative understanding of the moral and ethical basis of contemporary democracy. The idea of general will also allows to re-evaluate the key problems of virtue ethics in contemporary theories, raised by MacIntyre, such as the pursuit of the common good and the problem of a legitimate political authority.

Despite the fact that modern theories of democracy and classical theories of virtue ethics seem incompatible at first sight, a detailed analysis of these theories, including the sovereign concept necessary for the modern concept of democracy, showed that virtue ethics and modern democracy can be explanatory or complementary aspects. In order to thoroughly evaluate virtue ethics, it is important to understand the theoretical political background in which virtue ethics are analyzed, as they are closely related to political sphere. Moreover, the concept of sovereign in the theories of contemporary democracy has a similar role and effect as the concept of virtue ethics in the classic theories. Classic virtue ethics (as described by Aristotle) are not possible (or even morally acceptable) in the fields of contemporary democratic theories; however, this study shows that generally, virtue ethics should not be dismissed from contemporary democratic theories. These findings suggest that it is necessary to treat democracy as a political regime in order to analyze its compatibility with virtue ethics.